

**T.C.  
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI**

**KOSOVA'DA TÜRKÇE EĞİTİM KAPSAMINDA VERİLEN TARİH  
EĞİTİMİNİN PROGRAM VE DERS KİTAPLARI YÖNÜNDEN  
İNCELENMESİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Berna BABAYONUZ**

**Balıkesir – 2012**

**T.C.  
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI**

**KOSOVA'DA TÜRKÇE EĞİTİM KAPSAMINDA VERİLEN TARİH  
EĞİTİMİNİN PROGRAM VE DERS KİTAPLARI YÖNÜNDEN  
İNCELENMESİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Berna BABAYONUZ**

**Tez Danışmanı  
Doç. Dr. Cevat ÖZYURT**

**Balıkesir - 2012**

T.C.  
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

**Enstitümüzün İLKÖĞRETİM Anabilim Dalı'nda** (Sosyal Bilgiler Öğretmenliği) 201012521004 numaralı Berna BABAYONUZ'un hazırladığı "Kosova'da Türkçe Eğitim Kapsamında Verilen Tarih Eğitiminin Program ve Ders Kitapları Yönünden İncelenmesi" konulu **YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 27.09.2012 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.**

**Başkan:** Doç. Dr. Cevat ÖZYURT, **İmza**.....  
**Unvanı, Adı-Soyadı (Danışman)**

**Üye:** Yrd. Doç. Dr. Bilal YILDIRIM, **İmza**.....  
**Unvanı, Adı-Soyadı**

**Üye:** Yrd. Doç. Dr. Hakan ÖNAL **İmza**.....  
**Unvanı, Adı-Soyadı**

**Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.**

01/10/2012  
**Enstitü Müdürü**  
**(Unvanı, Adı, Soyadı)**  
Doç. Dr. Zübeyde YAĞCI

## ÖNSÖZ

Modern dönemde tarih eğitimi, siyasal sosyalleşmenin, vatandaş yetiştirmenin ve kimlik kazandırmanın araçlarından biri olagelmıştır. Tarih eğitiminin hedefleri, devletlerin yetiştirmek istediği vatandaş tipindeki değişikliklere bağlı olarak, ülkeden ülkeye, dönemden döneme farklılık göstermektedir.

1999 Kosova Savaşı öncesi tarih eğitimi ile 1999 Kosova Savaşı sonrası tarih ilköğretim düzeyindeki eğitiminin değerlendirilmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın iki boyutu bulunmaktadır. Çalışmada, hem farklı tarihsel dönemlerde Kosova'da tarih eğitiminin içeriği karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş hem de günümüz Kosova Cumhuriyeti'nde tarih eğitiminin hedefleri ile ders kitapları arasındaki uyumun değerlendirmesi yapılmıştır. Kosova'nın çokkültürlü eğitim yapılan dünyadaki sayılı ülkelerden biri olması, Kosova'da tarih eğitimi üzerine yapılan araştırmaların önemini arttıran bir faktör olmaktadır.

Çalışmanın her aşamasında beni yönlendiren, her zaman rehberlik eden ve eleştirileriyle bana yol gösteren değerli danışmanım Doç. Dr. Cevat ÖZYURT'a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma süresince katkılarını esirgemeyen, sorularıma bıkmadan yanıt veren değerli hocalarım Mr. Fetnan DERVİŞ ve Mr. Bedrettin KORO'ya teşekkür ederim. Aynı zamanda bu yola beraber çıktığımız değerli yol arkadaşım Sümeray CENOLARI'ye teşekkür ederim.

Bu çalışmayı, benden desteklerini esirgemeyen ailem ve değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Bilal YILDIRIM'a ithaf ediyorum.

Berna BABAYONUZ

Balıkesir-2012

# **KOSOVA'DA TÜRKÇE EĞİTİM KAPSAMINDA VERİLEN TARİH EĞİTİMİNİN PROGRAM VE DERS KİTAPLARI YÖNÜNDEN İNCELENMESİ**

**BABAYONUZ, Berna**

**Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Yüksek Lisans, İlköğretim Anabilim Dalı**

**Tez Danışmanı: Doç. Dr. Cevat ÖZYURT**

**2012, 115 Sayfa**

## **ÖZET**

Bu çalışmada, Kosova'da Türkçe ilköğretim okulları kapsamında verilen 1999 Kosova Savaşı öncesi ve 1999 Kosova Savaşı sonrası tarih eğitimi değerlendirilmiştir. Genel tarih eğitimi kapsamında verilen "Ulusal (Türk) Tarih", "Kosova Tarihi", "Dünya ve Avrupa Tarihi", "Arnavut Tarihi" ve "Balkan Tarihi" alanlarına giren konuların incelenmesi yapılmıştır. "Ulusal Tarih", "Kosova Tarihi", "Dünya ve Avrupa Tarihi", "Arnavut Tarihi" ve "Balkan Tarihi" alanlarında eski tarih ders kitapları ile yeni tarih ders kitapları karşılaştırılmıştır. Bu tarih alanları incelenirken: her tarih alanındaki bilgilerin tarih eğitiminin genel ve özel amaçlarıyla uyumluluğu; her tarih alanında kazandırılmak istenen tutumlar ve bunların tarih ders kitaplarına yansması; tarih alanlarının kimlik kazandırmadaki rolü, eski ve yeni tarih ders kitaplarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışma sonucunda, değerlendirmeye alınan alanlardan en fazla "Dünya ve Avrupa Tarihi"nin öne çıktığı, onun ardından "Ulusal Tarih", "Arnavut Tarihi", "Kosova Tarihi" ve "Balkan Tarihi" sıralamasının takip edildiği tespit edilmiştir. Kosova Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığınca hazırlanan tarih ders kitapları

evrensel değerleri esas almış ve öğrencilere dünya kimliği kazandırmaya çalışmıştır. Farklı kültürlere saygı ve hoşgörü içerisinde bakabilmeyi sağlamak amaçlanmıştır. “Dünya ve Avrupa Tarihi” alanından sonra “Ulusal Tarih” alanı yer almış, dolayısıyla ulusal kimlik kazandırmak ikinci planda tutulmuştur. Ardından “Arnavut Tarihi”nin öğretilmesi önemli görülmüştür. Genel tarih eğitimi içerisinde “Kosova Tarihi” ve “Balkan Tarihi” alanlarına ise en az verilmiştir. Özellikle “Kosova Tarihi”ne az yer verilmesi, ğrencilere Kosovalı kimliğini kazandırmak için ayrılan alanın yeterli olmadığını ortaya çıkarmıştır.

Eski tarih ders kitaplarında Sırp kimliği ya da Yugoslav kimliği kazandırılmak istenirken, yeni tarih ders kitaplarında Dünya ve Avrupa kimliği kazandırmak önemli görülmüştür. Eski tarih ders kitaplarındaki konularda din konusuna sıkça değinilirken, yeni tarih ders kitaplarının konularında siyasi tarih ne çıkmıştır. Eski tarih ders kitaplarında tekkültürlü paradigma izlenirken, yeni tarih ders kitaplarında dünyada değişen tarih eğitimi paradigması izlenmiş ve çokkültürlü paradigma esas alınmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Tarih Eğitimi, Kosova’da Tarih Eğitimi, okkltrl Eğitim, Kosova Eğitim Sistemi, Tarih Ders Kitapları, Siyasal Sosyalleşme.

**AN EXAMINATION OF HISTORY EDUCATION INSTRUCTED  
AS TURKISH IN KOSOVO IN TERMS OF SYLLABUS AND  
TEXTBOOKS**

**BABAYONUZ, Berna**

**Balıkesir University, Institute of Social Sciences**

**Master Thesis, Primary Main Department**

**Adviser: Associate Professor Cevat ÖZYURT**

**2012, Pages 115**

**ABSTRACT**

The teaching of history in Kosovo before and after the war of Kosovo in 1999 has been analysed in this study. The research has been done on “National (Turkish) History”, “Kosovan History”, “Universal and European History”, “Albanian History”, and “Balkan History” fields regarding the teaching of general history. The old history coursebooks and the new history coursebooks have been compared and contrasted in respect to “National History”, “Kosovan History”, “Universal and European History”, “Albanian History”, and “Balkan History”. During the study it has been attempted to display the consistency between the information given in each history field and the aims and objectives of general history teaching; the aimed attitudes of each history field and their reflection on history coursebooks, the identity deception role of each history field; and the similarities and differences between the old and new history coursebooks.

In conclusion, it has been found that “Universal and European History” field looms large and “National History”, “Albanian History”, “Kosovan History”, and “Balkan History” fields follow it in sequence. The history coursebooks prepared by

Education Science, and Technology Ministry aimed to develop universal identity and they focused on universal values. Their goals have been to provide a vision of various cultures that is based on respect and tolerance. Due to the fact that “National History” comes after the “Universal and European History” it can be said that developing a national identity is underestimated. After that the importance is given to teaching “Albanian History”. “Kosovan History” and “Balkan History” fields have the smallest section within the general history teaching. It has been revealed that the section for developing Kosovan identity is insufficient because “Kosovan History” has the smallest section in particular.

It has been discovered that the old history coursebooks give importance to developing Serbian and Yugoslavian identity whereas, the new history coursebooks give importance to developing Universal and European identity. Religion is the subject frequently mentioned in the old history coursebooks but in the new history coursebooks it is political history that distinguishes itself. The old history coursebooks are based on monoculture paradigm, on the other hand, the new history coursebooks are found to be based on multiculture paradigm, and under the influence of changing history teaching paradigm in the world.

**Key Words:** History Teaching, History Teaching in Kosovo, Multiculture Education, Kosovan Education System, History Coursebooks, Political Nationalization.



## İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii

## BÖLÜM I

1.	Giriş	1
1.1.	Çalışmanın Konusu	2
1.2.	Çalışmanın Amacı	3
1.3.	Problem: (Çalışmanın Temel Soruları)	3
1.4.	Çalışmanın Önemi	3
1.5.	Çalışmanın Kapsamı	4
1.6.	Çalışmanın Sınırlılıkları	4
1.7.	Çalışmanın Zorlukları	4
1.8.	Çalışmanın Yöntemi	4

## **BÖLÜM II**

### **İLGİLİ ALANYAZIN**

2.1. Çokkültürlü Eğitim İncelemeleri	6
2.2. Kosova'da Çokkültürlü Eğitim İncelemeleri	8
2.3. Tarih Eğitimi İncelemeleri	11

## **BÖLÜM III**

### **KOSOVA'NIN TARİHSEL ARKAPLANI VE KOSOVA'DA TARİH EĞİTİMİNİN TARİHİ**

3.1. Kosova'nın Fiziki Özellikleri ve Coğrafi Konumu	14
3.2. Kosova'nın Tarihsel Arka planı	17
3.2.1. Osmanlı Hakimiyetinde Kosova	17
3.2.2. Tito Yugoslavya'sında Kosova	19
3.2.3. Sırp Bürokrasisinden Sonra Kosova, Halk Kurtuluş Ordusu (U.Ç.K)'nin Kurulması ve Savaş Dönemi	20
3.2.4. NATO ve UNMİK Yönetimi Altında Kosova	22
3.3. Kosova'nın Siyasi ve Kültürel Yapısı	22
3.3.1. Osmanlı Döneminde, Yugoslavya Döneminde ve Günümüzde Türklerin Kosova Tarihi ve Kültüründeki Yeri	23
3.3.2. Kosova'yı Kültürel Yapı Açısından Diğer Ülkelerden Ayıran Özellikler	26
3.3.3. Kosova'da Üst Kimlik Olarak Din: Dini ve Etnik Kimlik İlişkisi	27
3.4. Çokkültürlülük Politikasının Doğuşu ve Kapsamı	28
3.4.1. Kanada'da Çokkültürlülük ve Çokkültürlü Eğitim	30
3.4.2. Kosova'da Çokkültürlülük ve Çokkültürlü Eğitim	32

3.4.2.1. Kosova'da Türkçenin Kamusal Alanda Kullanılması ve Türkçe Medya	34
3.4.2.2. Kosovalı Türklerin Kültürel Varlığı ve Kosova-Türkiye Arasında Kültürel İlişkiler	36
3.5. Kosova'da Eğitim Yönetimi	37
3.5.1. Kosova Eğitim Sistemi	38
3.5.2. Kosova'da Türkçe Eğitim	39
3.6. Kosova'da Tarih Eğitimi	42
3.6.1. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin (SFC) Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nde (SÖB) Türk Dilinde İlkokul Tarih Dersi Plan ve Programlarına Bakış	42
3.6.2. 1990 Yılından Sonra İlkokul Öğretim Plan ve Programı Tarih Dersi'nde Gerçekleşen Değişiklikler	44
3.6.3. 1999 Kosova Savaşı'ndan Sonra İlkokul Plan ve Programlarında Tarih Dersi	46
3.6.4. Günümüz Kosova'sında Tarih Eğitiminin Hedefleri	48

## **BÖLÜM IV**

### **KOSOVA'DA TÜRKÇE İLKÖĞRETİMDE TARİH DERS MÜFREDATINDA TARİH ALANLARININ İNCELENMESİ**

4.1. "Dünya (Uygarlık) ve Avrupa Tarihi"	57
4.1.1. Eski Tarih Ders Kitaplarında "Dünya ve Avrupa Tarihi"	57
4.1.2. Yeni Tarih Ders Kitaplarında "Dünya ve Avrupa Tarihi"	61
4.1.3. "Dünya (Uygarlık) ve Avrupa Tarihi" Alanında Eski Ders Kitaplarıyla Yeni Ders Kitaplarının Karşılaştırılması	67

4.2. “Ulusal (Türk) Tarihi”	67
4.2.1. Eski Tarih Ders Kitaplarında “Türklerin Ulusal Tarihi”	68
4.2.2. Yeni Tarih Ders Kitaplarında “Türklerin Ulusal Tarihi”	73
4.2.3. “Ulusal (Türk) Tarihi” Alanında Eski Ders Kitaplarıyla Yeni Ders Kitaplarının Karşılaştırılması	79
4.3. “Kosova Tarihi”	80
4.3.1. Eski Tarih Ders Kitaplarında “Kosova Tarihi”	81
4.3.2. Yeni Tarih Ders Kitaplarında “Kosova Tarihi”	82
4.3.3. “Kosova Tarihi” Alanında Eski Ders Kitaplarıyla Yeni Ders Kitaplarının Karşılaştırılması	89
4.4. “Arnavut Tarihi”	89
4.4.1. Eski Tarih Ders Kitaplarında “Arnavut Tarihi”	90
4.4.2. Yeni Tarih Ders Kitaplarında “Arnavut Tarihi”	93
4.4.3. “Arnavut Tarihi” Alanında Eski Ders Kitaplarıyla Yeni Ders Kitaplarının Karşılaştırılması	96
4.5. “Balkan Tarihi”	97
4.5.1. Eski Tarih Ders Kitaplarında “Balkan Tarihi”	97
4.5.2. Yeni Tarih Ders Kitaplarında “Balkan Tarihi”	99
4.5.3. “Balkan Tarihi” Alanında Eski Ders Kitaplarıyla Yeni Ders Kitaplarının Karşılaştırılması	103
4.6. Kosova’da Türkçe İlköğretim Okulları Kapsamında Tarih Eğitiminin Genel Değerlendirmesi	103
<b>SONUÇ VE ÖNERİLER</b>	<b>106</b>
<b>KAYNAKÇA</b>	<b>111</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ</b>	<b>116</b>

## ŞEKİLLER LİSTESİ

<b>Şekil 1</b>	“Kosova Yönetim (Belediye) Birimleri	15
<b>Şekil 2</b>	“Kosova’da Geçmişten Günümüze Yapılan Nüfus Sayım Sonuçları ve Türk Nüfusu”	25
<b>Şekil 3</b>	“Kosova Eğitim Sistemi Şeması”	38
<b>Şekil 4</b>	Tarih 5. Sınıf. “Roma Devletinin Bölünmesi ve Batı Roma Çarlığının Dağılması”	59
<b>Şekil 5</b>	Tarih 7. Sınıf. “Büyük Coğrafya Keşifleri”	63
<b>Şekil 6</b>	Türk Ulusal Tarihinden Ek Dersler (İlkokul 5. 6. 7. Ve 8. sınıflar için). “ Osmanlı Türkleri ve Onların Balkan’daki İlk Fetihleri”	71
<b>Şekil 7</b>	Tarih 5. Sınıf. “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Balkanların Fethi”	74
<b>Şekil 8</b>	Tarih 5. Sınıf. “Türkiye Kurtuluş Savaşı”	75
<b>Şekil 9</b>	Tarih 5. Sınıf “İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Kosova”	83
<b>Şekil 10</b>	Tarih 5. Sınıf “Kosova’nın İşgalciler Tarafından Bölünmesi”	84
<b>Şekil 11</b>	Tarih 5. Sınıf “XX. Yüzyılın Sonunda Kosova”	85
<b>Şekil 12</b>	Tarih 5. Sınıf “Kosova Türkleri”	86
<b>Şekil 13</b>	Tarih 6. Sınıf. “Arnavutların Osmanlılara Karşı Savaşları”	91
<b>Şekil 14</b>	Tarih 9. Sınıf. “İkinci Dünya Savaşından Sonra Balkanlar”	102

## KISALTMALAR

- AB : Avrupa Birliği
- ABD : Amerika Birleşik Devleti
- AGİT : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı – Kosova Misyonu
- BM : Birleşmiş Milletler
- EBTB : Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı
- EULEX : Avrupa Birliğinin Hukukun Egemenliği Misyonu
- HKH : Halk Kurtuluş Hareketi
- KFOR : Kosova'da Barış ve İstikrarı Korumakla Görevli Barış Gücü
- NATO : North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
- RTK : Radio Televizioni e Kosovës (Kosova Radyo Televizyonu)
- SFC : Sosyalist Federal Cumhuriyeti
- SÖB : Sosyalist Özerk Bölgesi
- SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- TİKA : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
- UNMİK : United Nations İnterim Administration in Kosovo (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu)
- U.Ç.K. : (Ushtria Çlirimtare e Kosovës) Kosova Kurtuluş Ordusu
- v.d. : Ve Diğerleri

## I. GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu çokkültürlü bir yapıya sahip olan Kosova'da son yirmi yıl içerisinde Türkçe eğitim kapsamında verilen tarih eğitimi ve tarih ders kitapları oluşturmaktadır.

Geçmişten günümüze çokkültürlü bir yapıya sahip olan Kosova Cumhuriyetinde tarihin her döneminde birkaç dilde eğitim yapılmıştır. Kosova'da yaşayan her millet neredeyse her dönemde kendi ana dilinde eğitim alabilmiştir. Kosova'nın kültürel yapı taşlarının en önemlilerinden birini oluşturan Türk milleti de kendi dilinde eğitim alma hakkına sahiptir. 1912 yılında Osmanlı'nın Kosova topraklarından çekilmesiyle Türkçe eğitim yapılmamıştır. Kosova'da yaşayan Türkler Sırpça eğitim almak zorunda kalmışlardır. 1951 yılından itibaren tekrar Türkçe eğitim yapılmaya başlanmıştır ve günümüzde de genişleyerek devam etmektedir. Kendi dillerinde eğitim alma hakkına sahip olan Türkler ve Kosova'da yaşayan diğer topluluklar günümüze kadar varlıklarını devam ettirebilmişlerdir.

1999 Kosova Savaşı sonrasındaki dönemde Kosova Eğitim Sisteminde değişiklikler olmuştur. Bu değişmelerin en önemlisi sekiz yıllık olan zorunlu ilköğretimin dokuz yıla çıkarılmasıydı. 1999 öncesinde ilköğretimde tarih eğitimi 5.- 8. Sınıflara öğretilirken, Kosova eğitim yapısındaki değişmelerle 5.- 9. Sınıflara öğretilmeye başlanmıştır. 1999 Kosova Savaşı öncesinde Sırpların uygun gördüğü, onların komisyonluğunda hazırlanan tarih kitapları okutulmuş, bu dönemden sonra özel milli komisyonlar oluşturularak yeni tarih ders kitapları hazırlanmış ve okutulmaya başlanmıştır.

Sosyal bilimlerin önemli disiplinlerinden biri olan tarih, geçmişin bilimsel bir bakış açısıyla incelenmesi olarak tanımlanır. Tarih eğitiminin amaçları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde zihinsel becerileri geliştirmek üzerine; gelişmekte olan ülkelerde ise geleneksel bir anlayışla kimlik gelişimi ve aktarımı amacıyla öğretilmektedir (Demircioğlu, 2007).

Tarih eğitimine değişik görevler yüklenmiştir. Bilgi ve kültür aktarımının esas alındığı tarih eğitimi düşünme becerileri kazandırmayı da amaçlamıştır. Tarih eğitiminin amaçları arasında değerler eğitiminin kazandırılması ve vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi yer almıştır. Değerler eğitimi bireysel, kültürel veya evrensel niteliktedir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008). Tarih dersi milli-manevi, dini, ahlaki ve sosyal değerlerin oluşturulması ve aktarılmasında önemli role sahiptir.

Kültürel kimliğin kazanılmasında tarih eğitiminin rolü büyüktür. Kültürel kimlik, insanın içinde yaşadığı sosyal grubu, değer yargılarını, yaşam tarzını gönüllü olarak benimseyerek sahip olduğu kimliktir (Kırcır ve Aksoy, 2004). Küreselleşme, insan hakları, dünya vatandaşlığı gibi kavramların tartışıldığı ve sosyal yapının değiştii günümüzde, tarih eğitimi ve tarih bilincinin rolü giderek daha önemli hale gelmektedir.

Tarih öğretiminin amaçları disiplin içi ve sosyal amaçlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Disiplin içi amaçlar, öğrencilerin tarihçi gibi düşünmelerini sağlayacak bilgi ve becerileri kazandırmaya yöneliktir. Sosyal amaçlar, öğrenciye demokratik, eleştirel bakış açısı kazandırmaya yönelik amaçlardır (Dilek, 2002). Sosyal amaçların büyük kısmı bireysel ve toplumsal değerlerle ilgilidir. Tarih öğretiminde sadece sosyal amaçların ön plana çıkarılması, programların sadece siyasal ve ulusal tarihten oluşması, öğrencilerin demokratik değerleri geliştirmesi açısından olumsuzluklar oluşturabilir.

## **1.1. Çalışmanın Konusu:**

Kosova'da Türkçe ilköğretim okulları kapsamında verilen tarih eğitiminin incelenmesi ve Türkçe okutulan tarih ders kitaplarının karşılaştırılmasıdır. 1999 Kosova Savaşı öncesi ve sonrasında tarihsel karşılaştırma yapılmış, mevcut durum değerlendirilmeye alınmıştır. Tarih eğitimi plan programı ile tarih ders kitapları karşılaştırılmıştır. İlköğretimde tarih eğitiminin mevcut program ve tarih ders kitaplarının nasıl bir vatandaş yetiştireceği veya kimlik kazandıracacağı, tarih eğitiminin resmi hedeflerinin belirlenmesidir.



## 1.2. Çalışmanın Amacı:

Kosova'da ilköğretim tarih ders programında 1999 yılı Kosova Savaşı öncesi ve 1999 yılından sonra verilen tarih eğitimi arasındaki benzerlik ve farklılıkların ortaya konması amaçlanmıştır. Tarih eğitimi ile öğrencilere kazandırılmak istenen vatandaşlık bilincinin ve tarih bilincinin niteliklerinin belirlenmesi araştırmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.

## 1.3. Problem: (Çalışmanın Temel Soruları)

Kosova'da Türkçe eğitim kapsamında böyle bir çalışmanın yapılmamış olması ve bu konuda yeterli bilginin bulunmaması bu konunun araştırılmasının problemini oluşturmuştur. Çalışmada, şu sorulara cevap aranacaktır:

- Kosova'da Türkçe ilköğretim kapsamında verilen tarih eğitiminde savaş öncesi ve sonrası dönem arasında nasıl bir ilişki vardır?
- Kosova'da Türkçe ilköğretim kapsamında verilen tarih eğitiminde eski ders kitapları ile yeni ders kitapları arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?
- Kosova'da tarih eğitiminin önemi ve amaçları nelerdir?
- Çok kültürlü bir toplumda tarih eğitimi nasıl kazandırılır?

## 1.4. Çalışmanın Önemi:

Yapılacak olan çalışmanın Kosova'da verilen tarih eğitimine katkı sağlayacağı ve önemli görülen boşlukları dolduracağı düşüncesindeyiz. Daha önce tarih eğitimi açısından Kosova'da bu şekilde bir çalışma yapılmadığından, çalışmanın önemli olacağını düşünüyoruz. Bu çalışmanın:

- Çokkültürlü bir toplumda tarih eğitiminin nasıl verildiğinin ortaya koyacağı,
- Çokkültürlü eğitim ve tarih eğitimi üzerine yapılacak olan çalışmalara kaynak oluşturacağı,
- Kosova'da tarih eğitimi-öğretimi üzerine yapılacak yeni çalışmalara katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

### **1.5. Çalışmanın Kapsamı:**

Kosova'da Türkçe İlköğretim okulları kapsamında 1991-2011 Kosova Savaşı öncesi ve sonrası dönemde tarih ders müfredatındaki öğretim içerikleri incelenecek, aralarındaki ilişki veya farklılıklar açıklanmaya çalışılacaktır.

### **1.6. Çalışmanın Sınırlılıkları:**

Çalışma, Kosova'da Türkçe eğitim-öğretim kapsamında 1991-2011 yılları arasında 5. 6. 7. sınıf ve "Türk Ulusal Tarihinden Ek Dersler" (5. 6. 7. ve 8. sınıflar için) eski tarih ders kitaplarındaki tarih alanları ve 5. 6. 7. 8. ve 9. sınıf yeni tarih ders kitaplarındaki tarih alanları ile sınırlıdır.

### **1.7. Çalışmanın Zorlukları:**

Çalışmadaki en büyük zorluk kaynak bulma, veri toplama sıkıntısıdır. Kosova'da tarih eğitimi için yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olması büyük zorluk yaratmaktadır. Bunun için tarih eğitimi ile ilgili değişik yayınların sürekli olarak takip edilmesi gerekmektedir.

### **1.8. Çalışmanın Yöntemi:**

Nitel özellikli bu araştırma, karşılaştırma, literatür taraması ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışma sürecinde ilköğretim kapsamında tarih eğitimi araştırılırken, dönemler arası farklılıklar ve benzerliklerin ortaya konmasında karşılaştırma yöntemi uygulanmıştır.

Konu hakkındaki önceden yapılan araştırma verilerinden yararlanmak amacıyla literatür taraması yöntemine başvurulmuştur.

Tarih ders kitapları ile tarih eğitimi programı arasındaki tutarlılık değerlendirilirken içerik analizi yöntemi uygulanmıştır.

## BÖLÜM II

### İLGİLİ ALANYAZIN

Bağımsızlık sürecindeki Kosova, savaş döneminden sonra eğitim alanında yenilikler ve gelişmeler göstermekle beraber çağdaş bir eğitim sistemini oturtamamıştır. Bu ve buna benzer nedenlerden dolayı konuyla ilgili kaynak sıkıntısı yaşanmaktadır. Alanyazındaki çalışmaların sınırlı olması nedeniyle Kosova’da çokkültürlü eğitim ve tarih eğitimi incelemeleri konularında var olan az sayıda kitap, makale, tezler incelenmiştir.

Bu kısımda, “Çokkültürlü Eğitim” ile ilgili ulaşılabilen bilimsel çalışmalara yer verilmiştir.

#### 2.1. Çokkültürlü Eğitim İncelemeleri

Parekh (2002) *“Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek”* çalışmasında çokkültürlü toplumların kültürel yapısı, çokkültürlü toplumlarda uygulanan politikadan söz etmiştir. Ona göre kültürel çoğulluk, tek kültürlülüğe karşıt çoğulcu bir kültürel anlayış olarak kullanılmaktadır. Çokkültürlü eğitim tartışmaları değerlendirildiğinde genel olarak iki görüş ortaya çıkmaktadır: Biri, eğitimi “ulusal kültüre” hizmet eden, ulusal birliği korumakla yükümlü belirli bir inanca dayalı olarak inşa edilmesi gerektiğini iddia eden egemen görüştür. Diğer görüş bu tip eğitimin mağduru olduğunu ve eğitimin asıl amacının öğrencilerin mensup oldukları etnik, dinsel, mezhepsel ya da kültürel kimliklerini öğretmek olduğunu ifade eder. İki görüş için de eğitimin amacı, ister politik ister dar toplum olsun, bir topluluğu yaşatmak ve onu olumlu bir biçimde sunmaktır. İki görüş de eğitimi araçsal açıdan ele alır ve tek kültürlü eğitimi savunur. Parekh’e göre, çokkültürlü bir toplum, bütün kültürlerine eşit

hakları sağlamalıdır. Aksi takdirde yani eğitimde tek bir kültürün tarihi, dini, örf ve adetleri ve dili gibi özellikler baskın olarak öğretildiğinde çokkültürlülüğün söz etmek mümkün olmayacaktır. Bu durumda insanlar, kültürünü eğitimde de yaşama, eğitim yoluyla kültürünü ve kültür öğelerini geliştirme, başka kültürlerle etkileşimde bulunma gibi haklardan yoksun kalacaklardır. Çokkültürlü eğitim, müfredat ve öğrenme ortamlarının düzenlenişi yönünden, öğrencilerin diğer kültürlerle yönelik entelektüel merakını uyandıran bir eğitim olarak görülmelidir.

Parekh'in çalışması, tek kültürlülüğe karşı çokkültürlülük politikasının uygulanması, çokkültürlü eğitim tartışmaları, çokkültürlü eğitim tartışmalarından ortaya çıkan görüşler hakkında bilgiler sunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, çokkültürlü yapıya sahip olan Kosova'da çokkültürlü eğitim tartışmaları, çokkültürlü eğitim hakkında görüşler, kısacası çokkültürlülük politikasının eğitim sistemine yansımaları açısından önemlidir. Bu çalışma, çokkültürlü bir toplumda bütün kültürlerle eşit hakların verilmesi, eğitimde tek bir kültürün baskın olmaması gerektiğini savunur. Bu bakımdan da çokkültürlü eğitim yapılan Kosova için oldukça önemlidir.

Habermas (2002) "*Öteki*" Olmak "*Ötekiyle Yaşamak*" adlı çalışmasında çokkültürlülüğün ortaya çıkardığı çelişkileri ele almıştır. Dünyadaki eşitsizlik, insan haklarının evrensel içeriği ve çözüm önerilerine değinmiştir. Habermas'a göre, demokratik bir toplum, her bir üyesinin aynı anda birden fazla bağlılık (aile, yerel topluluk, siyasi parti, din v.d.) duymasına izin verilmesiyle tanımlanabilir. Çokkültürlü eğitimin gerçek amacı budur. Tek bir bağlılığın (aidiyetin ve mensubiyetin) kabul edildiği ve çeşitli bağlılıkların yan yana gelişmesine izin verilmeyen toplumlar diktacı ve totaliter toplumlardır. Çokkültürlü eğitim politikası, "öteki"nin özne olarak tanınması politikasıdır. Demokratik bir eğitimin, olmazsa olmaz önemdeki koşullarından biri, demokratik bir kimlik siyasetidir. Böyle bir toplum farklı olanı cezalandırmaz, dışlamaz. Eğitimde çokkültürlülük tartışmaları, öğrenciyi istatistiksel bir kurgu olarak var olmaktan çıkarıp, cisimleştirmeye yönelik arayış içerisindedir. Kişinin, üyesi olduğu kültüre özgü hakların taşıyıcısı olması, ayrıca hukuk sisteminin herkese sağladığı haklardan yararlanabilmesi esastır.

Habermas'ın çalışmasında, çokkültürlülük çelişkileri, çokkültürlü toplumlarda öteki kavramı, çokkültürlü toplumlarda eğitimin amacı, çokkültürlülük politikası, demokratik bir eğitimi ele almıştır. Çokkültürlü bir toplum olan Kosova'da çokkültürlülük politikasının uygulanıyor olması, çokkültürlü eğitim veriliyor olmasına karşın çokkültürlülüğün çelişkileri ortaya çıkmakta ve öteki kavramı karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenlerden dolayı Habermas'ın bu çalışması, yapılan çalışma için önemlidir.

Özhan'ın (2006) "*Farklılaşmanın Özel Görünümleri Olarak Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük*" adlı çalışmasında çokkültürlülük ve çokkültürcülük olguları üzerine yapılan tartışma ve değerlendirmelere yer verilmiş, çokkültürlülük olgusunun ortaya çıkışı ve dünyada nasıl değerlendirildiği incelenmiştir. Özhan'a göre çokkültürlü toplum, tarihsel ve sosyolojik açıdan bakıldığında birden fazla kültürü içerisinde barındıran toplum anlamına gelir. Hoşgörü eksikliği, düşmanlık gibi olumsuz siyasal eğilimleri sınırlayabilmenin yolu çokkültürlülükten geçer. İşlevsel bir kavram olan çokkültürlülük veya kültürel çoğulculuk, farklı ırk ve milletlerden oluşan değişik dilleri konuşan, çeşitli örf, adet ve geleneklere sahip olan, bununla beraber bir arada yaşayan toplumsal yapılardır. Çokkültürlülük yalnızca toplumsal azınlık olan farklı kimlik kümelerinin konumunu etkileyecek bir düzenleme değil, toplumu oluşturan bu farklılaşmış kümeler arasındaki ilişkilerin bütünüdür. Kültürel çoğulculuk kavramı, bir ulus-devlette yaşayan çeşitli dilleri konuşan, farklı dinlere, kültürlere, örf ve adetlere mensup toplumlar için kullanılmaktadır. Her milli kültür dünya kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır ve milletin gelişmişlik düzeyiyle diğer özelliklerine uygun olarak evrensel bir anlam taşımaktadır.

Özhan'ın bu çalışması, çokkültürlülük ve çokkültürcülüğün dünyada nasıl algılandığı, çokkültürlü toplumun özellikleri, tarihsel ve sosyolojik önemi, farklı dil, din, örf, adetlere sahip olup bir arada yaşayan toplumların yapısı hakkında bilgiler sunmaktadır. Bu çalışma, çokkültürlü bir yapıya sahip olan Kosova için de önem taşımaktadır. Çokkültürlü bir yapıya sahip olan Kosova'da, tüm farklılıklara rağmen hoşgörü içerisinde bir ilişkiler bütünü oluşturulabileceğini anlatmak açısından önemlidir.

Çokkültürlü eğitim, öğrencilerin farklı kültürleri eşit ama birbirinden farklı olarak benimsemelerini sağlar. Öğrenciler, farklı görüşlere, inançlara saygı duyar ve farklı görüşlere sahip kişilerle bir arada yaşamayı öğrenir.

## **2.2. Kosova'da Çokkültürlü Eğitim İncelemeleri**

Kosova'da çokkültürlü eğitim incelemeleri oldukça azdır. Var olan çalışmalar da Kosova'da çokkültürlü eğitimin kısmen nasıl yapıldığı (eğitim dili, plan program v.d.) ile sınırlıdır. Kosova'da eğitim sistemi yapısındaki değişiklikler çokkültürlü eğitim çalışmalarının sınırlı olmasına neden olarak görülebilir. Yapılan araştırmaların yeterli

olmaması bu konuda araştırma yapanlar için sorun teşkil etmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı bu konuda yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu kısımda, “Kosova’da Çokkültürlü Eğitim” konusu ile ilgili bilimsel araştırmalardan ulaşılabilenlere yer verilmeye çalışılmıştır.

Bache ve Taylor (2003) *“The Politics of Policy Resistance: Reconstructing Higher Education in Kosovo”* çalışmasında Kosova eğitim sistemi ve onun değişen yapısını incelemiştir. Buna göre: Kosova eğitim sistemi, 1991 yılından itibaren özel paralel sistemde organize edilmiştir. 1991-1999 yılları arasında eğitim alanında paralel sistem düzeni uygulanmıştır. Avrupa desteği alınarak oluşturulan bu sistem yüksek öğretimde uygulanmıştır. Paralel sistemin geliştirilmesini, Kosova’nın lider kurucusu İbrahim Rugova ve Kosovalı entelektüeller desteklemiştir. Bu sistemde öğrenciler, evlerde profesörler tarafından eğitim almışlardır.

Bu çalışma Kosova’da değişen eğitim sistemi yapısının açıklanması açısından bizim için önemlidir. Özellikle 1991-1999 yılları döneminde Kosova’nın içinde bulunduğu durum nedeniyle eğitim sisteminin değişen yapısının açıklanması açısından katkı sağlamaktadır.

Topsakal ve Koro (2007) *“Kosova’da Yaşayan Türkçe Eğitim”* kitabında Osmanlı döneminden başlayarak günümüze kadar gelen Türkçe eğitim ve öğretimi değerlendirmişlerdir. Kosova eğitim yöntemi, eğitim plan ve programları, öğretimde kadro durumu, Türkçe öğretimin geleceği gibi konulara yer verilmiştir. Eğitim reformuyla ilgili şu sonuçlara varılmıştır: Kosova eğitim reformuyla Kosova eğitim sisteminin özellik ve uygulamaları korunurken, diğer taraftan son yirmi-otuz yıl içinde eğitim sistemlerinde meydana gelen gelişmelere uyum sağlanmaktadır. Yeni gelişmelerin bazıları program, öğretim yöntemleri, yaşam boyu öğrenme, öğrenci merkezli öğretim, demokrasi eğitimi gibi konulardır. Kosova eğitim programları çeşitli ilkeler üzerine kurulmuştur. Bu ilkelerin birincisi çoğulculuktur. Yeni eğitim programı Kosova toplumunun çoğulcu ve çokkültürlü kompozisyonun yansımasıdır.

Ergül (2008) *“Kosova’da Türkçe Eğitim ve Sınıf Öğretmeni Yetiştirme İhtiyacı”* çalışmasında Kosova’da eğitimi, Türkçe eğitimi, sınıf öğretmeni yetiştirme ihtiyacını, çok dilli eğitimi değerlendirmiştir. Çok dilli eğitim konusunda şu sonuçlara varılmıştır: Kosova, birçok toplumun birlikte yaşadığı, çok dilli eğitimin gerçekleştirildiği bir ülkedir. Kosova’daki topluluklar uzun zamandan günümüze kadar birlikte yaşamışlar ve yaşadıkları dönemler içinde bazı dönemler dışında kendi anadillerinde eğitim alma hakkına sahip olmuşlardır. Bu topraklarda yaşayan topluluklar için, kendi anadillerinde eğitim almaları büyük önem arz etmektedir.

Zengin ve Topsakal'ın (2008) "*Kosova Eğitim Sistemi ve Türkiye Eğitim Sistemi ile Karşılaştırılması*" çalışmasında Kosova eğitim sistemi farklı boyutlarıyla incelenmiştir. Eğitim sisteminin yapısı, eğitim yönetimi, sosyal siyasal yapılanma konularında şu sonuçlara varılmıştır: 1999 yılında NATO'nun Kosova müdahalesiyle Sırbistan'ın Kosova üzerindeki fiili hakimiyeti son bulmuştur. 1999 yılından sonra Kosova eğitim sistemi yeni yapı ve program çalışmalarına başlamıştır. 2002 yılında Kosova eğitim sisteminde yeni program kabul edilmiş ve yüksek öğretimde Bolonya sistemine geçilmiştir. Kosova politik sorunlar ve bütçe yetersizliği gibi sorunlarla uğraşırken kendi kültür yapısına uygun, demokratik ve yüksek bir eğitim standardına ulaşma çabasına girmiştir. Pupovci (2002) "*Teacher System in Kosovo*" çalışmasında, savaş sonrası dönemde çokkültürlü eğitime, eğitim yapısına, zorunlu eğitime değinmiştir. Buna göre, Kosova eğitim sistemi, 1999 Kosova Savaşı sonrasında Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK)'nun ve Arnavut, Boşnak, Türk ve daha önce himayesinde yaşadığı Sırp eğitim sistemlerinden oluşmaktadır. Kosova'da ilköğretim ve ortaöğretim sisteminin mevcut yapısı sekiz yıllık zorunlu eğitim sisteminden oluşmaktaydı. Ancak, ilköğretim ve ortaöğretimde planlanan yeni yapıya göre zorunlu eğitim dokuz yıla (beş yıl ilköğretim ve dört yıl ortaöğretim) çıkarılmıştır. Birleşmiş Milletler Geçici Misyonu UNMIK, çok uluslu bir demokratik toplum geliştirmeyi amaçlamıştır. UNMIK yönetmeliği eğitim yasasında Kosova'da Arnavutça, Sırpça, Boşnakça ve Türkçe olmak üzere dört dilde eğitim yapılmaktadır. Eğitim yasasına göre Kosova'da her topluluk üniversite düzeyine kadar kendi anadilinde eğitim görme hakkına sahiptir.

Bu iki çalışma, Kosova eğitim sisteminin yapısı, çokkültürlü eğitim, özellikle 1999 Kosova Savaşı sonrasında eğitim sisteminde meydana gelen değişiklikler, zorunlu eğitim v.d. hakkında bilgiler sunmaktadır. Tüm bu konulara değinildiği için yapılan çalışma için bu iki çalışma oldukça önemlidir.

Koro'nun (2011) "*Kosova Türkçe Eğitiminde Gelişmeler*" kitabında Kosova'da geçmişten günümüze kadar Türkçe eğitimi, Kosova'da çokkültürlü eğitimi, plan ve programlarda Türk Tarihini, Türkçe öğretimde yaşanan sorunları, Kosova'da mevcut eğitim sistemini incelemiştir. Bu çalışmaya göre: Arnavutça, Boşnakça ve Türkçe dillerinde yapılan eğitim Kosova eğitim sistemine göre yürütülmektedir. Sırpça dilinde yapılan eğitim, 1999 yılında Kosova'da kurulan UNMIK yönetimini kabul etmemesinden dolayı eğitim ve öğretimi Sırbistan eğitim sistemine göre uygulanmaktadır. 2002 yılındaki Kosova eğitim reformuyla Kosova'da yaşayan tüm milletlerin özel dil, tarih, kültür ve geleneklerini öğrenmeleri amacıyla dil, tarih, müzik ve resim sanatı dersleri için özel komisyonlar oluşturulmuştur. Bu komisyonlar,



belirtilen dersler için öğretim plan ve programlarını hazırlamışlardır. Sırların dışında Kosova’da yaşayan bütün toplulukların dil, tarih, sanat ve geleneklerine önem verilmiş ve birleşik bir eğitim sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır.

### 2.3. Tarih Eğitimi İncelemeleri

Kosova’da Tarih eğitimi incelemeleri yok denecek durumdadır. Bu durum, Kosova’nın çokkültürlü yapısıyla, Kosova’nın değişen tarih eğitimi anlayışıyla ilgilidir. Tarih eğitimi incelemelerinin yok denecek kadar az olması bu konuda araştırma yapanların önüne büyük bir engel olarak çıkmaktadır. Tarih eğitimi ile ilgili tarafsız, gerçekçi çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda yapılacak çalışmalar büyük önem arz edecektir.

Burada, “Kosova’da Tarih Eğitimi” ile ilgili kısıtlı çalışmalara, ardından da “Türkiye’de Tarih Eğitimi ve Öğretimi” ile ilgili çalışmalardan ulaşılabilenlere yer verilmiştir.

Koro’nun (1995) “*Türk Ulusal Tarihinden Ek Dersler*” adlı çalışması 1990-1991 yılında Sırbistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığının kabul ettiği <<İlkokul Plan ve Programına göre, ulusal azınlıklara (Arnavutlara, Macarlara, Bulgarlara, Romenlere, Slovaklara, Rusinlere ve Türklere) tarih dersinde kendilerinin Ulusal Tarihi’nden ek dersler verilecektir>> kararı üzerine hazırlanmıştır. İlkokul V, VI, VII ve VIII. sınıflara ait olan bu ek ders kitabı tarih ders plan ve programına göre hazırlanmış, ana ders kitaplarında açıklanamayan Ulusal Tarih’ten (“Türk Ulusal Tarihi”) ders birimlerinden oluşmaktadır.

Akgün’ün (1996) “*Milliyetçilik ve Tarih Öğretimindeki Etkisi*” adlı çalışmasında bir kimlik sorunu olarak milliyetçiliğin doğuşu, Türk milliyetçiliğinin doğuşu, Osmanlı eğitim anlayışı, Cumhuriyet Türkiye’si kimlik sorunu, lise ders kitapları konularını ele almıştır. Dönemin tarih ders kitaplarında resmi tarih tezinin, tarih yazıcılığının söz sahibi olduğu belirtilmiştir. Ders kitaplarında Türk Ulusunun düşmanlarına yer verilmesinin, milli kimliğin oluşturulmasında kullanılacağı, bu işi tarih öğretiminin yapacağı belirtilmiştir. Tarih ders kitaplarının kimi bölümlerinde Türklük ile ilgili abartılı bilgiler, Türk dünyası açıklanırken yayılmacı eğilimlerin kullanılması değerlendirilmiştir.

Sofuoğlu (2006), “Kosova’da Tarih Anlayışları” çalışmasında yanlış tarih aktarımlarını, Sırp ve Arnavut kaynaklarında Osmanlı’nın aleyhine olan ifadeleri, Kosova’daki ders kitaplarında Türkler hakkında kullanılan yanlış ifadeleri incelemiştir. Tarih eğitimi ders kitaplarında Türkler için kullanılan yanlış ifadeler ve karalamaların ortadan kaldırılması için önerilerde bulunmuştur:

*“Kosova’daki Osmanlı arşivlerinin incelenmesi önem arz etmektedir. Bu arşivler incelendiğinde muhtemelen, Osmanlı’nın buralarda zalimce bir yönetim uyguladığı kanaatlerinin tersini ortaya koyan belgelere ulaşılabilecektir. Burada elde edilen belgeler, İstanbul’dan elde edilecek Kosova ile ilgili belgelerden, nispeten daha etkili olacaktır. Çünkü İstanbul’dan elde edilecek belgeler için, tahrif edilmiştir, yanlış tanzim edilmiştir şeklinde oluşabilecek şüpheler, Kosova’daki Osmanlı arşivi belgeleri için bu derecede duyulmayabilecektir. Çünkü bu belgeler Kosova sınırları içindedir ve ifade edildiğine göre yüzyıldan fazla bir süredir muhafaza edilmektedir” (Sofuoğlu, 2006: 250).*

Turan’ın (2009) “Azerbaycan’da İlk ve Ortaöğretimde Tarih Öğretimi ve Tarih Ders Kitapları” adlı doktora tezinde Sovyet dönemi ve Sovyet sonrasında Azerbaycan’da tarih anlayışları incelenmiştir. Mevcut tarih anlayışlarının tarih öğretimi ve tarih ders kitaplarına nasıl yansıdığı araştırılmıştır. Azerbaycan’da ilk ve ortaöğretimde tarih öğretimi ve ders kitapları öğretim programları, Sovyet tarihinin Azerbaycan’a yansımaları tespit edilmiş, zaman içinde oluşan değişikliklerle tarih derslerinin amaçları ortaya konmuştur. Çalışmanın amacı Sovyet tarih anlayışının temel özellikleri, tarih ders kitaplarına yansıması ve Azerbaycan Türkleri tarafından algılanışı, bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra tarih anlayışı, tarih öğretimi ve tarih ders kitaplarında meydana gelen değişimler olarak belirlenmiştir.

Refik Turan’ın doktora tezi, yapılan çalışma açısından oldukça önemlidir ve büyük benzerlikler göstermektedir. Refik Turan farklı dönemlerde Azerbaycan’da tarih öğretimi ve tarih ders kitaplarını incelemiş, değişen tarih anlayışlarını ele almıştır. Tarih anlayışlarının tarih öğretimi ve tarih ders kitaplarına yansımalarını araştırmıştır. Yapılan çalışma farklı dönemlerde Kosova’da verilen tarih eğitimi ve tarih ders kitaplarının incelenmesidir. Dönemlere göre değişen tarih anlayışlarının tarih eğitimi ve tarih ders kitaplarına yansımaları araştırılmıştır. Refik Turan’ın doktora tezi, yapılan çalışma için çok önemlidir ve iyi bir örnektir.

Koro’nun (2011) “Kosova Türkçe Eğitiminde Gelişmeler” kitabı esasen 1951’de Kosova’da Türkçe eğitimin yeniden başladığı, Türkçe Eğitiminin 60. Yıldönümü dolayısıyla hazırlanmıştır. Çalışmada Türkçe eğitiminin geçmişi, bugünü yanı sıra ilkokul, ortaokul ve liselerde tarih ders plan ve programları, plan ve programlarda Türk Tarihinin yeri, tarih ders müfredatında Türk Ulusal Tarihinin yeri gibi konulara da yer verilmiştir. Çalışmanın belirli bölümleri tarih eğitimi incelemelerine ışık tutacak niteliktedir. Bir bölümde, Kosova ve Türkiye arasında dört ortak tarih (Rumeli

Sözünün Anlamı ve Kısa Tarihi; XIX. Yüzyılın Sonlarında ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Osmanlı İmparatorluğunun Toplumsal-Ekonomi İlişkileri; Ferizovik Toplantısının II. Meşrutiyetin İlan edilmesine katkısı ve Çanakkale Zaferi ve Şehitleri Anma Günü konularına yer verilmiştir. Çalışmanın, yapılan çalışmayı ilgilendiren bir diğer bölümü, Kosova'da 1971-1989, 1990-1999 ve 1999-2011 yılları dönemlerinde tarih dersi müfredatlarında Türk Tarihinin yeri ve önemine ayrılmıştır. Bu konuların dışında 1999-2011 öğretim yılları arasında Kosova'da tarih dersi müfredatında Atatürk konusu işlenmiştir.

## BÖLÜM III

### KOSOVA'NIN TARİHSEL ARKAPLANI VE KOSOVA'DA TARİH EĞİTİMİNİN TARİHİ

Bu bölümde, Kosova'nın fiziki özellikleri ve coğrafi konumu, farklı tarihsel dönemlerde Kosova, farklı tarihsel dönemlerde Kosova'nın siyasi ve kültürel yapısı, çokkültürlülük politikası, Kosova'da eğitim yönetimi, Kosova'da tarih eğitimi konuları ele alınmıştır.

#### 3.1. Kosova'nın Fiziki Özellikleri ve Coğrafi Konumu

Kosova, Balkanlar'ın önemli toprak parçalarından biridir. Balkanlar'ın küçük fakat geçmişte olduğu gibi gelecekte de yalnızca Balkanlar için değil tüm komşu coğrafyalar için önemli bir bölge olmuştur. 2.000.000 kadar nüfusa sahiptir (Akman, 2006: 227). Kosova'nın yüzölçümü 10.908 km<sup>2</sup> dir (Koro, 2011: 11). Balkan yarımadasının merkezindeki bir bölge olarak Adriyatik ve Ege Denizi'ne en kısa ulaşım yolu olması nedeniyle özel bir öneme sahiptir (Taşdemir ve Yürür, 1999: 135). Kurşun, çinko, kömür, uranyum gibi zengin madenlere sahip olan Kosova, güneyinde Makedonya, güneybatısında Arnavutluk, doğusunda Karadağ, kuzeyinde Sırbistan ile çevrilidir (Ayhan, 2010: 75). Aşağıda Kosova (Belediyeleri) ve komşularını gösteren haritaya yer verilmiştir:



Resim 1: Kosova Türkçe Eğitiminde Gelişmeler. “Kosova Yönetim (Belediye) Birimleri” s. 46. (2011).

Kosova kelimesi ilk olarak 12. yüzyılda kullanılmıştır. Slavcada “Kuş Ovası (Karatavuk Tarlası)” anlamına gelmektedir (Karatay, 1998: 36). Bir başka kaynağa göre Kosova kelimesi ilk olarak 14. yüzyılda 1389 Kosova Savaşı’nda karşımıza çıkmaktadır (Malcolm, 1999: 25-26).

Ortaçağda zaman zaman Sırp Krallığı’nın başkentliğini yapmış olan Kosova, çeşitli din ve ırkların bir arada yaşadığı ve hâlen yaşamakta olduğu, ticaret ve kültür merkezi özelliğine sahiptir. Komşu devletler Kosova’ya yakın ilgi duymaktadır (Ayhan, 2005: 132). Bu durum, Kosova’nın kültürel öneme sahip bir bölge olduğunun göstergesidir.

Çok uluslu bir devlet olan Kosova küçük olmasına rağmen Balkanlar’da jeopolitik öneme sahip bir konumdadır. Avrupa kıtasının güneyinde, Balkan yarımadasının kuzeybatısında yer alır. Coğrafi ve iklim koşullarının uygun olması nedeniyle Kosova’da birçok kavim yaşamış ve devlet kurmak amacını taşımışlardır.

Osmanlılardan önce bu topraklarda Türk kavimleri olarak Hunlar, Avarlar, Peçenekler, Kumanlar ve Uzlar yaşamışlardır (Mehmet, 2007: 1).

Dünya haritasına bakıldığında küçük, coğrafi konum olarak çok büyük bir öneme sahiptir. Türkiye ile Batı Avrupa ülkeleri arasında köprü görevini görür. Mikro düzeyde, Balkan ülkeleri ile Türkiye'nin batı Avrupa ülkeleri ile bağlantısını sağlarken; makro düzeyde Avrupa-Asya-Afrika kıta ülkeleri arasında hem karayolu hem de demiryolu yol güzergâhı üzerinde bulunur. Yoğun çabalarına rağmen bir türlü sıcak denizlere açılmayan Rusya Federasyonunun Adriyatik denizine açılma umudunun olduğu bir konuma sahiptir. Müslüman bir ülke olması nedeniyle İslam Dünyasının Avrupa'daki gözde topraklarıdır. Büyük bir jeopolitik öneme sahip olan Kosova, Güneydoğu Avrupa'da, Yeni Dünya Düzeni'ni temsil eden Batı ülkelerinin doğuya doğru, Rusya Federasyonu yanlısı sosyalist ülkelerin batıya doğru, İslam Dünyası'nın kuzeye doğru yayılma kavşağında kilit bir ülkedir. Dünya güçlerinin çarpışma noktasında, önemli bir kriz fay hattını oluşturur (Yörükoğlu, 1999).

Kosova, Balkanlar'a tepeden bakan bir platoya benzer. Balkanlar bölgesinde en yüksek rakımlı ve hakim noktayı oluşturur. Bölgedeki merkezi konumu, neredeyse Kosova'yı Balkanların çekirdeği ve göz bebeği olarak öne çıkarır. Bu yapıya sahip olan Kosova stratejik açıdan çok ciddi bir önemdedir. Kosova'dan kaynaklarını alan ırmaklar, Balkanlara kıyısı bulunan üç denize: Ege, Karadeniz ve Adriyatik'e ulaşmaktadır. Pek rastlanmayan bir durum olarak karşımıza çıkan bu gerçek Kosova'nın yüksekliği ve Balkanların bu bölgesinde merkezi konuma sahip olduğunu gösterir. Bu nehirlerden ilki Lepenac, Selanik'e doğru akarak, Vardar Nehri ile birleşir ve Ege Denizi'ne ulaşır. İkincisi İbar, Tuna Nehri ile birleşerek Karadeniz'e ulaşır. Üçüncüsü ise, Drina'dır ve Adriyatik Denizi'ne ulaşır.

Kosova, maden bakımından bütün güneydoğu Avrupa'nın en zengin bölgesidir. Kosova'daki maden ocakları 1920'lerde İngiliz şirketlerince geliştirilince, Priştine'nin yaklaşık 48 km. kuzeyindeki Mitroviça bölgesinde yer alan Trepça Madenleri, savaştan sonra Avrupa'nın en büyük kurşun ve çinko kaynağı durumuna gelmiştir. Zengin magnezit, kurşun ve çinko madenlerine sahip olması, Kosova'nın önemini bir kat daha arttırmaktadır (Önen, 2006: 2-8).

## 3.2. Kosova'nın Tarihsel Arkaplanı

Kosova, tarih öncesi devirlerden günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, medeniyetler beşiği görevini görmüştür. Burada ilk yaşayan milletler Dardanyalılar'dır. Ardından Batı ve Doğu Roma İmparatorlukları yaşamlarını sürdürürken VI. ve VII. yüzyıllarda Slavlar Karpatlar'dan inerek buraya yerleşmişlerdir (Sipahioğlu, 2009: 14). 850'li yıllarda Kosova'da Slavlar hüküm sürmüştü ve XI. yüzyılın başlarına dek Bulgar Hanları ve Çarları tarafından yönetilmiştir. XII. yüzyıldan itibaren yaklaşık olarak iki yüzyıl boyunca Bizans yönetiminde kalmıştır. Ardından Bizans ile mücadeleye başlayan Sırlar XIII. yüzyılda Kosova'ya sahip olmuşlardır (Taşdemir ve Yürür, 1999: 135). Sırp Çarlığı'nın eline geçen Kosova'da bölgenin yer altı zenginliklerinden olan madenler işletilmeye başlanmıştır. Almanlar, Macarlar ve diğer milletler tarafından Novo Birdo, Trepça ve Yanova madenleri işletilmiştir. Novo Birdo Orta Çağ'da en büyük yerleşim yeri ve bölgenin ticaret merkezi olmuştur. Sırp Çarı Çar Duşan, Prizren'i başkent, İpek'i Sırp Başpiskoposluğunun merkezi yapmıştır. Sırp hakimiyetine giren Kosova'da yerli halklar yağma edilmiş ve hayatları tehlikeye girmiş, Sırların dillerini ve dinlerini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bu konuda direnenler kimliklerini ve varlıklarını koruyabilmek için halkların büyük kısmı dağlara çıkmış ve buraları mekân edinmişlerdir (Sipahioğlu, 2009: 15).

### 3.2.1. Osmanlı Hakimiyetinde Kosova

Sırlar Osmanlı İmparatorluğuyla yaptığı Kosova Meydan Muharebesi'nde (28 Haziran 1389) büyük bir yenilgiye uğramış ve Kosova Türk hakimiyetine girmiştir. Nüfusunun çoğunluğunu Sırların oluşturduğu Kosova'da Osmanlı Devleti, Arnavut ve Türkleri iskan etmeye başlamıştır. Bu durum Arnavutların lehine gelişmiş, böylelikle çoğunluğu Arnavutlar oluşturmuştur (Taşdemir ve Yürür, 1999: 135).

Kosova Meydan Muharebesi'nin gerçekleştiği Gazi Mestan Ovası'nda şehit edilen Sultan Murat anısına türbe yapılmıştır. Sırlar da bu savaşın anısına aynı ovada Sultan Murat'ı şehit eden Miloş Kabiloviç (Obiliç) için anıt dikmiş ve her yıl bu anıt etrafında toplanıp kahramanlıklarını kutlamışlardır (Sırların yaptıkları bu anıt NATO müdahalesinden sonra Arnavutlar tarafından yıkılmıştır). 1448 yılındaki 2. Kosova Savaşı ile Kosova'nın alınamayan diğer toprakları da Osmanlı sınırlarına dahil edilmiştir (Sipahioğlu, 2009: 17-20). Kosova'yı tamamen ele geçiren

Osmanlılar, 1912 yılına kadar askeri ve idari açıdan burada kendi hükümlerini sürmüşlerdir (Vırmıça, 1999: 6). 1877 yılında Kosova, 32.000 km<sup>2</sup>'yi içine alarak vilayet haline gelmiştir. Rumeli eyaletine bağlı Vıçitırn ve Üsküp sancaklarına bağlanmıştır. 1893 yılında Üsküp vilayet merkezi olmuş ve Üsküp merkez, Priştine, Prizren, İpek, Yenipazar, Taşlıca olmak üzere altı sancağa ayrılmıştır. Burada Türk, Arnavut, Boşnak gibi Müslüman unsurlar ve Bulgar, Makedon, Sırp, Rum, Ulah gibi Hıristiyan unsurlar yaşamaktaydı. Bu tarihte Müslüman nüfus 507.080; Hıristiyan nüfus 340.339 olmak üzere toplam nüfus 847.419'du. Osmanlı idare sisteminde Anadolu'dan Balkanlar'a akın akın göçler gerçekleşmiş ve bölge kısa zamanda Türkleştirilmiştir. Bu dönemlerde Türkler yaşayışlarıyla yerli halkı etkilemiş, Slavlardan kaçıp dağlara yerleşen Arnavutlar ovaya inmiş, köyler kurmuş ve şehirlerde yaşama imkânı bulmuşlardır. Kosova'ya yerleşen yeni medeniyetin hoşgörülüğü, Arnavut, Torbeş, Goralı ve diğer milletlerin aralarındaki farklı düşünce ve davranışlarını ortadan kaldırmış ve aralarında kaynaşmalarını sağlamıştır. İslam dininin anlayışıyla bu milletler tek vücut haline gelmiştir. Türklük, Müslümanlıkla özdeşleşmiş ve Arnavutlar kendilerini "Elhamdülillah Türküm" diyerek tanıtmışlardır. XIX. yüzyıl sonuna kadar yerli halk kendi yaşantısını hiçbir tehlike altında bulunmadan sürdürmüş, asimile olmaktan kurtulmuş, temsil edilme hakkını elde etmiştir. Osmanlı imparatorluğunun zayıflamasının yanında, Fransız İhtilalı sonucu oluşan milliyetçilik, Arnavutları da etkilemiştir. Katolik ve Ortodoks Arnavutların kışkırtmasıyla 1881 yılında Arnavutlar bağımsız bir Arnavutluk Devleti kurmak istemişler, fakat II. Abdülhamit Han, Derviş Paşa komutasındaki askerlerle bunları dağıtmıştır. Bundan sonra Arnavutlara özel önem vermiş, yönetimde serbest bırakmış, milletten vergi almamış, isteyen askerlik yapmış, istemeyen askerlik bile yapmamıştır. Gayrimüslim halkların kışkırtmalarıyla XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında Müslüman Arnavutlar, Sırp, Bulgarlar ve Karadağlılarla birleşerek Osmanlı'ya karşı ayaklanmışlardır. Oysa II. Abdülhamit Han Balkanlardaki milletleri bir arada tutmak için Büyük Arnavutluk Devleti fikrini ortaya atmıştır. Fakat Arnavut liderleri Osmanlı'nın yanında değil, Sırp, Karadağlıların, Yunanlıların yanında yer almış ve bu fikir gerçekleşmemiştir. Milliyetçi Arnavutlar kaybettikleri bu fırsatı günümüzde kendi teorileriymiş gibi ifade etmektedirler. Kendi tebaasından en büyük tehlikeyi gören Osmanlı askeri bu toprakları terk etmek zorunda kalmıştır (Sipahioğlu, 2009: 20-38). Osmanlılar, Arnavut halka karşı birçok konuda tevazu göstermiş yine de milliyetçi Arnavut kesime yaranamamıştır. Günümüzde de Arnavutların bir kesiminde Osmanlılara, Türklere karşı gizli bir düşmanlık görülmektedir.



Balkan savaşları sonuna kadar Osmanlı hakimiyetinde olan Kosova, savaş neticesinde Sırların eline kalmıştır. Bu arada Balkanlardaki karışıklıklardan yararlanan Arnavutluk 1912'de bağımsızlığını ilan etmiş, fakat Kosova, Sırp hakimiyeti altına girmiştir. 1. Dünya Savaşı döneminde Kosova, Avusturya – Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan tarafından işgal edilmiştir. Arnavutlar da Sırlardan kurtulma düşüncesiyle bu işgale destek vermiştir. Fakat Avusturya – Macaristan İmparatorluğu yenilgiye uğramış ve Kosova 1918 yılında yeniden Sırp hakimiyeti altında kalmıştır (Taşdemir ve Yürür, 1999: 136).

### 3.2.2. Tito Yugoslavya'sında Kosova

1943 yılında Bosna'da yapılan toplantıda Yugoslavya'nın temelleri atılmıştır. Toplantıda alınan kararlara göre her millet kendi dilini, dinini, kültürünü, bayrağını serbestçe kullanabilecek; il, ilçe, kasaba, köylerde hangi millet en kalabalık ise, idareci o millete mensup olacaktı. Bu dönemde Yugoslavya Komünist Partisi, Arnavut Komünist Partisi ile yakın ilişkiler kurmuştur. Komünizm, sınıfsız bir toplum, eşitlik ve kardeşliğe dayalı bir sistem olarak lanse edilmiş, komünistlerin zihninde hangi organizasyona bağlı olursan ol aynı kapıya çıkar zihniyeti yerleşmişti. Bundan dolayı Kosova ve Sancak Müslümanları teşkilatlanmaya gittikleri zaman Yugoslavya Komünist Partisi emrinde Almanlara karşı savaştılar. Gelecekte milli kimliklerinde eşitlik olacağı düşüncesiyle Yugoslavya Komünist Partisi'ne inandılar. Mücadele sonunda Arnavutlar elleri boş olarak Arnavutluk'a geri döndüler. 1945'te yeni kurulan Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti içinde Kosova, Sırbistan'a bağlı muhtariyet statüsündeydi. Kosova'nın idaresi Sırbistan'ın elindeydi. Kosova ile ilgili alınan bütün kararlar öncelikle Belgrat'ın elinden geçiyor sonra da Priştine tarafından uygulanmaya başlıyordu. Bütün kararlar, Kosova halkının ihtiyaçlarına göre değil, Sırbistan'ın ihtiyaç ve isteklerine göre alınıyordu. Tito'nun Müslümanlarla ilgili düşünce ve planları zaman geçtikçe ortaya çıktı. Bunu fark edenler yönetimden memnun kalmadılar ve Arnavutluk ile birleşmek için teşkilatlanmaya başladılar. Teşkilatlanma kısa zamanda fark edildi, teşkilatlanmanın mensupları hapse atıldı ve idam cezasına çarptırıldı. Tito'nun gizli planı Kosova'yı da içine alan bir Arnavutluk'u Belgrat'a bağlamaktı. 1948 yılına kadar bu planı gerçeğe teştirmek için her şeyi yaptı. Kosova'da yaşayan Arnavutların dışındaki halklara hakları verilmedi, varlıkları yok sayıldı. Türklerin varlığı inkâr edildi ve Türkçe eğitim yapılmadı. Devlet milletin elindeki buğday, arpa, mısır gibi gıda maddelerini topladı. Malını vermek

istemeyenler çeşitli cezalara maruz kaldı. 1948'den sonra Sovyetler Birliğinden ayrılan Yugoslavya'nın, komşuları Macaristan, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk gibi sosyalist ülkelerle arası açıldı. Komünist idareyi benimsediği için Batı Dünyası ile de arası açıldı. Tito'nun gizli planı suya düştü. Bütün resmi kayıtlarda Kosova'da sadece Arnavutlar yaşıyordu. Kosova'nın varlığı Yugoslavya için tehlike oluşturuyordu. Bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için karalama ve böl-parçala taktiği harekete geçirildi. 1951 yılına kadar Arnavutçanın dışında eğitim-öğretim yokken, Sırpça ve Türkçe eğitime geçildi. 1953'te Türklerin hakları tanınırken, diğer yandan halkın göç yolları aralandı. Yugoslavya ile Türkiye arasında göç anlaşması imzalandı. Göçler 1960'a kadar hızlı bir şekilde devam etti. 1960'tan sonra yavaşladı, ancak günümüze kadar hiç durmadı. Göç nedeniyle Kosova'da Türkçenin gücü günden güne azaldı. Diğer yandan yeni kurulan devlette Sırp beklediklerini elde edememişti. Tito, merkezi ve önemli noktalara Katolik Hırvat ve Slovenleri yerleştirmişti. Bu durum Sırp milliyetçilerini rahatsız etmişti. Sırp emellerini gerçekleştirmek için gizli planlar yapmaya başladılar. 1966'da Tito'ya suikast düzenlemek de planın bir parçasıydı. Tito bu planlardan haberdar oldu ve önlemini aldı (Sipahioğlu, 2009: 59-81).

### **3.2.3. Sırp Bürokrasisinden Sonra Kosova, Halk Kurtuluş Ordusu (U.Ç.K.) nun Kurulması ve Savaş Dönemi**

Tito suikastından sonra idari ve siyasi yapıya diğer milletlere mensup kişiler göreve getirildi. Polis Teşkilatının kilit noktalarına Sırp'ların yerine Arnavut, Torbeş ve Türk idareciler getirildi. Nüfusun çoğunluğunu Arnavutlar oluşturduğu için Arnavutlar birçok alanda işlerin başına getirildi. 1968 yılına kadar Arnavut ve Türk milletleri arasında hiçbir problem yokken Arnavutlar idareye gelince Türk kelimesinden uzaklaşmaya başladılar. Arnavutlar düğün ve derneklerde Arnavut bayrağını kullanmaya başladılar. Milliyetçilik hızlı bir şekilde kendini göstermeye başladı. Düne kadar kendilerine "Elhamdülillah Türküm" diyen Arnavutlar, Katolik ve Ortodoks Arnavutların da kışkırtmalarıyla kendilerini "Elhamdülillah Türküm" olarak tanıtmaktan vazgeçtiler. Tarihteki dostluklar unutuldu ve yerini olumsuz düşünceler aldı. 1971 sayımlarından sonra milliyetçilik her gün şiddetlenerek arttı (Sipahioğlu, 2009: 92-97).

Yugoslavya'nın dağılmasıyla Kosova'da etnik çatışmalar meydana geldi. Sırp azınlık eski hakimiyetini yeniden kurma, Arnavut çoğunluk da bağımsız olma

mücadelesine girişti. 1980'li yıllarda ortaya çıkan kriz, Balkanlarda her zaman gündemde olan etnik, dini ve milliyetçi kavgaların şiddetlenmesine neden oldu (Taşdemir ve Yürür, 1999: 136).

1980'de Tito'nun ölümüyle Hırvat ve Slovenler Arnavutları kışkırtarak milliyetçilik hareketlerini hızlandırdı. 1974 yılında tanınan Kosova statüsü ortadan kaldırıldı. 22 Mart 1989 yılında Yugoslavya'nın dağılmasının ardından, Sırp askeri Kosova'daki özerkliği kaldırdı. Bölgede ayaklanmalar meydana geldi. 1990 yılında çok partili sisteme geçildi. Arnavutlar seçimleri boykot etti. Aynı yıl Kaçanik'te Kosova Cumhuriyeti ve Kosova Anayasası ilan edildi. Tek taraflı Kosova Bağımsızlığı ilan edildi. 1992'de seçimler yapıldı ve Kosova Parlamentosu oluştu. İbrahim Rugova ilk cumhurbaşkanı olarak seçildi. Kosova'nın bağımsızlığını sadece Arnavutluk tanıdı. Kosova'da çalışan memur ve polisler greve gitti. Greve gitmeden önce Miloşeviç greve girecekleri taktirde işten atılacakları uyarısında bulundu. Miloşeviç'in sözüne inanmayanlar greve gitti ve ardından işlerinden uzaklaştırıldılar. Arnavut memur ve polislerin yerlerine Sırbistan'dan işçiler getirildi. Kosova Eğitim Planı yerine Sırbistan Eğitim Planı getirildi. Çocuklarının Sırp tarihi ve kültürüyle öğrenim görmelerini istemeyen Arnavutlar çocuklarını okula göndermedi. Arnavutça eğitim evlerde yapılmaya başladı. Kosovalılar askeri gücü oluşturmak için teşkilatlanmaya gittiler ve 1993 yılında (U.Ç.K.) ordusu gizlilik içinde kuruldu. Sırp polis merkezlerine saldırılar düzenlenmeye başlandı. Bu durum karşısında Sırp, Arnavut köylere saldırılar düzenlemeye ve insanları öldürmeye başladılar. Arnavutların bir kısmı Kosova dışına sürgün edildi. 1998 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Kosova'daki durumu gözetlemek için göreve başladı. Ocak 1999'da 45 Arnavut sivil Sırp tarafından katledildi. Bu olay, Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi tarafından "soykırım" olarak değerlendirildi ve Miloşeviç rejimine son verildi. Çatışmaların durdurulması istendi. Birleşmiş Milletler Konseyi 24 Mart 1999'da NATO kuvvetleri Sırbistan'a hava harekâtı düzenledi. 78 gün sonra 9 Haziran 1999'da Makedonya-Kumanova'da NATO Ordusu, YSFC Ordusu ve Sırbistan İçişleri Bakanlığı temsilcileri arasında karar alındı. En geç 11 gün içinde Sırbistan kuvvetleri Kosova'yı terk edecekti. 12 Haziran'da NATO müdahalesi son buldu. Kosova, NATO ve UNMİK yönetimi altına girdi (Sipahioğlu, 2009: 121-128).

### 3.2.4. NATO ve UNMİK Yönetimi Altında Kosova

10 Haziran 1999'da NATO (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü) güçleri, 2 Temmuz 1999'da da Türk güçleri Kosova'ya girdiler. UNMİK (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu) 'in ilk bildirisinde 1974 yılında mevcut olan yasaların geçerli olduğu bildirildi. Bu anayasaya göre Kosova'da Arnavutça, Sırpça ve Türkçe resmi dil statüsündeydi. UNMİK ve KFOR (Kosova'da Barış ve İstikrarı Korumakla Görevli Barış Gücü) Kosova'ya tamamen yerleştikten sonra ikinci bir bildiri daha yayınladı ve bu bildiriye Türkçe resmi dil olmaktan çıkarıldı. Türkçenin yerine resmi dil İngilizce oldu. Türklerin var olan hakları ellerinden alındı, resmi dairelerde Türkçe levhalar kaldırıldı. Türkler, haksızlıklar karşısında resmi makamlara başvurduysalar da olumlu bir cevap alamadılar. Bu durum karşısında Türkiye harekete geçti. Türkçenin yalnız Türklerin yaşadığı topraklarda resmi dil olarak kabul edilmesi kararı alındı. Kosova halklarının Hıristiyanlaştırılması için misyonerlik faaliyetleri başlatıldı. Bir bakıma başarılı oldular. Diğer yandan Kosova'nın camiisi bulunmayan bütün köylerine camiiler inşa edildi ya da var olan camiiler restore edildi (Sipahioğlu, 2009: 128-133). Türklerin haklarının ellerinden alınmasının yanı sıra Türklere karşı haksızlıklar günümüzde de devam etmektedir. Fakat son dönemde Kosovalı Türkler için olumlu bir gelişme olmuş, Türklerin yaşadığı bölgelerde Türkçe, resmi diller arasındaki kullanımında yerini almıştır.

### 3.3. Kosova'nın Siyasi ve Kültürel Yapısı

Kosova nüfusunun % 90'ından fazlasını Arnavutlar, % 3'lük nüfusunu Katolikler, bunun dışında Sırlar, Karadağlılar ve Çingener dışında kalan Boşnak, Türk ve diğer milletler oluşturur. Kosova nüfusunun büyük ölçüde Müslüman olduğu ifade edilmektedir. Kosova nüfusunun % 95'e varan kısmı Müslüman'dır (Kadriaj, 2008: 4). Kosova'da Arnavutlar, Sırlar, Türkler, Goralılar, (Müslüman Torbeş-Goralı), Çingenerler ve Aşkaliler (Kiptiler) yaşamaktadır. Geçmişten günümüze kadar bu milletler Kosova'da bir arada yaşamaktadır. Kosova bayrağında mavi zemin üzerindeki altı yıldız da bu milletleri temsil etmektedir (Sipahioğlu, 2009: 282-283). Kosova nüfusunun yaklaşık %90'ı Arnavut'tur. Arnavutlardan sonra en büyük etnik halk Sırlardır. Kosova'daki nüfusun geri kalan kısmını küçük miktarda değişik etnik halklar olan Türkler, Boşnaklar, Makedonlar, Aşkaliler, Goralılar v.d. oluşturmaktadır

(Ayhan, 2010: 75). Kosova'da çok etnikli, dolayısıyla çok dilli, çok kültürlü bir yapı görülmektedir. Çok kültürlü bir yapıya sahip olan Kosova'nın zengin bir tarihi geçmişi vardır.

Başkenti Priştine olan Kosova'nın diğer şehirleri Prizren, İpek, Yakova, Gilan ve Ferizovik'tir. Arnavut, Sırp, Karadağlı, Türk, Torbeş, Gorali, Çingene ve diğer milletlerin yaşadığı Kosova etnik yapısı zengin olan bir bölgedir (Sipahioğlu, 2009: 13).

1999 Kosova Savaşı öncesi döneme kadar Kosova'da gerçekleşen toplam altı nüfus sayımlarının sonuçları şu şekildedir: 1948 yılında 733.034, 1953 yılında 815.908, 1961 yılında 963.988, 1971 yılında 1.243.693, 1981 yılında 1.584.558 ve 1991 yılında 1.954.747 kişi olarak kaydedilmiştir (Vırmiça, 2009: 19).

2001 yılında UNMİK tarafından yapılan nüfus sayımında Kosova'da toplam nüfusun 2.080.000 olduğu açıklanmıştır. Toplam nüfusun etnik dağılımı % 84 Arnavut (1.650.000), % 10 Sırp (210.000), % 2 Türk (50.000) ve % 4 Boşnak, Gorali, Rom ve diğerleri (80.000) olarak açıklanmıştır. Dini mensubiyetlere göre ise nüfusun % 80'inin Müslüman, % 10'unun Ortodoks ve % 2'sinin Katolik olduğu belirtilmiştir (Vırmiça, 2009: 20).

2005 istatistiklerine göre ise, 2,1 milyonluk Kosova nüfusunun % 81,6'sı Arnavutlardan oluşuyor. Sırp nüfusunun oranı % 9,9 olurken, kalan bölümü Türkler ve Boşnaklar gibi değişik etnik gruplardan meydana geliyor. Dini yapısına göre Kosova nüfusunun % 91'i Müslüman, % 9'u Hıristiyanlardan oluşuyor (Kunt, 2010: 37-38).

Son olarak nüfus sayımları 2011 yılının Nisan ayında yapılmıştır. Kosova İstatistik Kurumu 2011 nüfus sayım sonuçlarına göre Kosova nüfusu 1.739.825 kişi, Kosova'da yaşayan Türklerin sayısı ise 18.738 kişiden oluşmaktadır (Kosova'nın Nüfusu, 21. 09. 2011).

### **3.3.1. Osmanlı Döneminde, Yugoslavya Döneminde ve Günümüzde Türklerin Kosova Tarihi ve Kültüründeki Yeri**

Kosova'da en fazla nüfusa sahip olanlar Arnavutlar ve Sırpardı. Bunlardan başka etnik gruplar da yaşamaktaydı. Bu etnik gruplardan biri de Türklerdi. Türklerin

nüfusu Osmanlı zamanında çok daha fazlayken günümüzde azalmıştır (Tüysüzoğlu, 2008: 14).

Osmanlı dönemi öncesinde Kosova'ya ve Balkanlar'a, Bulgar Türkleri, Avar Türkleri, Peçenek ve Kumanlar (Kıpçaklar) gelip yerleşen Türk kavimleridir. Türkler, çok eski çağlardan beri Balkanlar'da diğer etnik gruplarla birlikte yaşamışlardır. Türk kültürünü ve etnik kimliğini ortadan kaldırmaya çalışan olumsuz düşünceler Osmanlı sonrası etkisini arttırmıştır. Kosova'da Türk yoktur tezini öne sürenler ortaya çıkmıştır. Bu düşüncelere verilecek en güzel cevap; gün bugün Kosova'da Arnavut, Boşnak ailelerinin evlerinde Türkçe konuşmalarıdır. Bu durum Balkanlar ve Kosova'da hafife alınmayacak bir Türk varlığının göstergesidir (Önen, 2006: 15-16). Özellikle Kosova'nın güneyinde bulunan Prizren kenti ve çevresinde herkes Türkçe dilini bilmekte ve günlük yaşamda Türkçe konuşmaktadırlar.

Türk nüfusu Prizren ve Prizren'e bağlı Mamuşa köyünde yoğunlaşmıştır. Priştine, Mitroviça, İpek ve Gilan'da da çok sayıda Türk yaşamaktadır. Prizren'de yaşayan Arnavutların neredeyse hepsi Türkçeyi çok iyi seviyede konuşmaktadır. Arnavutların çoğunun Türkiye'de akrabaları vardır. Kosova'da yaşayan Türkler kurdukları dernekler ve Kosova Demokratik Türk Partisi sayesinde kimliklerini ve kültürel değerlerini korumak için çaba harcamışlardır. Kosova'da yaşayan tüm etnik gruplar kendi ana dillerinde konuşmaktadır. Etnik grupların kendi dillerinde eğitim alma hakkı mevcuttur (Önen, 2006: 24-25).

Osmanlı sonrası, Balkan ülkelerinde Osmanlı tarihi gerçeklerden saptırılmış bir şekilde okutulmuştur. Bu durum Türklerin yaşamını olumsuz yönde etkilemiştir. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne karşı ulusal mücadeleye girişen ve kendi ulusal devletlerini kurmaya çalışan Balkanlar'ın Hıristiyan unsurları, kendi tarihlerini yeniden oluştururken Osmanlı-Türk karşıtlığını ortaya koymuşlar, hem Balkanları hem de Kosova'yı Osmanlı geçmişinden arındırmaya çalışmışlardır. Osmanlı Devleti'nin dağılmasından sonra oluşan Türk düşmanlığı, gerçekleri saptırmış ve yazılan tarih kitaplarında Türkler çok farklı bir şekilde tanıtılmışlardır. Türk izlerinin silinmesi için çalışılmıştır (Önen, 2006: 84).

Tito Yugoslavya'sının kurulmasının ardından 1951 yılında Kosovalı Türklerin varlığı tanınmıştır. Türkçe eğitim ile devlet televizyonu ve radyosunda Türkçe yayınlar başlatılmış, kültür dernekleri kurulmuştur. Zamanla edebiyat ve araştırma türünde Türkçe kitaplar ve değişik dergiler de basılmaya başlanmıştır (Önen, 2006: 86).

Tito döneminde Arnavutlar Kosova'da nüfusun büyük bölümünü oluşturmalarına rağmen yönetimden yeterince pay alamamışlardır. Bazı aydınlar bağımsızlık fikrini ortaya atmışlardır. Bu dönemde bölgede Arnavutlar üzerindeki baskılar artmıştır. Sırbistan bölgedeki Arnavut birliğini kırmak için 1951 yılına kadar tanımadığı Türkleri milli azınlık olarak tanımış ve Kosova Türklerini Arnavutlara karşı desteklemiştir (Çakar, 2008: 62-63). Kosova Türklerinin milli azınlık olarak tanınmasından sonra, Kosova Türkleri ve Arnavutlar arasındaki tarihi ve geleneksel bağlar sekteye uğramaya başlamıştır.

Kosova'da geçmişten günümüze kadar yapılan nüfus sayım sonuçları ve Kosova'da azınlık olarak yaşayan Türk nüfusu şöyledir:

Sayım Yılı	Türkler	Yüzdeler	Kosova'da nüfusun toplamı
1921			870.371
1948	1.315	0.2	733.820
1953	34.764	4.3	815.798
1961	25.764	2.7	963.988
1971	12.244	1.0	1.243.693
1981	12.513	0.7	1.584.440
1991	10.445	0.5	1.956.196

(Suroy, 2011).

Türk nüfusunda artışın görüldüğü dönemler Türklerin kültür ve kimliklerini rahat ifade etmeleri ve Arnavutların Türkiye'ye göç etmek için kendilerini "Türk" yazdırmasıyla bağlantılıdır.

Osmanlı medeniyetini her yönüyle yaşatan Kosovalı Türkler, burada yaşayan diğer halklarla olumlu ilişkiler kurmuş, kendi benliğini korumuş ve örnek bir millet olmuştur. Kosovalı Türkler, topluma karşı görüşleri, ahlâkları, yaşam tarzları, kültürleri ve benlikleriyle yüzyıllar önce vurulan Türk damgasını gün bugün korumayı başarmıştır. Özellikle 1951 yılında Türklerin resmi olarak tekrar sahneye çıkmasıyla, Kosova'da yaşayan diğer halklar gibi Türklerin de yurdu olduğu inkâr edilemez bir gerçek olmuştur. Kosova Türklüğü eğitimi, kültürü, okulları ve diğer edinimleriyle kendi varlıklarını devam ettirmeyi başarmıştır.

Günümüze kadar Kosova'da yapılan nüfus sayımlarında 1953 yılında 34.583, 1961 yılında 25.764, 1971 yılında 12.444, 1981 yılında 12.578 ve 1991 yılında 10.838 kişi Türk olarak kayıt yapmıştır. Fakat Türkler, verilen rakamların gerçekleri yansıtmadığına ve Kosova'da daha fazla Türkün yaşadığına inanmaktadır. 2001

yılında UNMİK tarafından yapılan nüfus sayımı da bunu kanıtlamaktadır. Kosova resmi 10.838 veya gayri resmi 30.000 Türk nüfusu ile çok yönlü bir etkinlik içindedir. 28 kadar kültür-sanat ve farklı alanlarda kurulan derneklerde 2.000 civarında etkin üye ve sanatçı, 60 civarında kitabı yayınlanmış yerli Türk yazarı, şairi ve araştırmacısı vardır. 250 kadar ilkokul ve ortaokul öğretmeni, edebiyat ve araştırma alanlarında yayınlanmış 200 kadar kitap, çeşit türde dergi, gazete, Türkçe radyo ve Türkçe televizyon yayınları mevcuttur (Vırmiça, 2009: 20-22).

Kosova Savaşı'ndan sonra Kosovalı Türkler, Türk dili sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Eski Yugoslav Cumhuriyeti'nde Türkçe resmi diller arasında yer alırken, Kosova Harekâtının ardından, BM Kosova Geçici Yönetimi (UNMİK) tarafından resmi dil olarak kabul edilmemiştir. Kosova'daki Türk varlığı, özellikle son elli yıl içinde, Türk dilinde eğitim-öğrenim süreci, kültür-sanat etkinlikleri, radyo ve televizyon yayınları, gazete, kitap ve dergi yayın faaliyetleri, siyasal örgütlenmeler ve sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ile somut bir şekilde belgelenmektedir (Önen, 2006: 88-89).

*“Türkçe 23 Mart 1989 yılına kadar Kosova’da resmi işlerde kullanılıyordu. Kamu, devlet, şirket vb. evrak, belge ve örnekler Türkçe de yazılıyordu. Ama bunlar sadece Türkçe değil, Kosova anayasası ve yasalarıyla düzenlenmiş olduğu gibi Sırpça ve Arnavutça ile eşit dil olarak kullanılıyordu. Evrak, belge ve formlar bu üç dilde yazılıydı” (Suroy, 2005: 195).*

Burada da görüldüğü gibi Türklerin resmi kurumlarda anadilini kullanma özgürlüğü vardı. Fakat Birleşmiş Milletler yönetimiyle Türklerin bu hak ve özgürlükleri ciddi anlamda ellerinden alınmış, günümüzde bile Kosovalı Türklerin lehinde bir karar alınmamıştır. Fakat son dönemdeki gelişmelere göre, Kosovalı Türklerin yaşadığı kentlerde Türklerin var olan kendi dillerini kullanma haklarının uygulanmasına dair söz verilmiştir.

### **3.3.2. Kosova’yı Kültürel Yapı Açısından Diğer Ülkelerden Ayıran Özellikler**

Kosova, Balkanlar’da Osmanlı-İslami mimari eserleriyle çok zengin bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Balkanların öteki ülkelerine kıyasen Kosova Meydan savaşı (1389) sonra, Osmanlı yönetimi altına giren Kosova’nın bazı şehirleri Türk yönetiminin idari ve kültür merkezleri olmuştur. XIV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar Osmanlı mimarisi, Kosova mimarisinde egemen olmuştur. Osmanlı Türklerinin



bölgeye gelmesi ve yerleşmesiyle Osmanlı mimari eserleri inşa edilmiş ve insanların hizmetine sunulmuştur (İğciler, 2004: 7).

Osmanlıların 1389 Kosova Savaşı zaferiyle bölgede İslamlaşma hareketleri görülmeye başlanmış ve Arnavutlar İslam dinini seçmişlerdir. Arnavutların İslam dinini seçmelerinde Osmanlı yönetiminin sunduğu ekonomik, siyasal ve sosyal koşullar ve ayrıca rakip olan güçlü Sırp etkisi büyük rol oynamıştır. XVII. yüzyılda Arnavutların çoğunluğu İslam dinini kabul etmiş bulunmaktaydı. Osmanlılar, İslam kültürünün yayılması için önemli çalışmalar yapmışlardır. Kosova'da hemen hemen tüm kentlerde inşa edilmeye başlanan camii, tekke, han, medrese, türbe, mektep, kütüphane, zaviye, kale, şadırvan, çeşme ve kervansaraylar şehrin dokusunu değiştirmiştir. Kosova'da inşa edilen vakıf eserlerinin sayısı 359'dur. Fakat 1999 Kosova Savaşı sonrasında bu eserlerin az bir kısmı ayakta kalabilmiştir. Fatih Sultan Mehmet döneminde birçok mimari eserler inşa edilmiştir. Priştine'de Fatih Camii, Prizren'de Sinan Paşa Camii bunların başında gelir. Osmanlı eserlerinin dağılımı: 215 camii ve mescit, 15 medrese, 26 mektep, 24 tekke, 42 han, 9 hamam, 11 köprü, 2 imaret, 1 kale, 1 çeşme ve 4 saat kulesi şeklindedir (Kunt, 2010: 41-42).

Topluma karşı görüşleri, ahlâkları, yaşam tarzları, zevkleri ve anlayışlarıyla, atalarından kalan örf, adet, gelenek ve görenekleriyle, tek sözle kültürleri ve benlikleriyle geniş çevreye yayılan Kosova toplumu, yaşadıkları topraklarda Osmanlı damgasını korumayı başarmıştır (Vırmiça, 2009: 22). Kosova'da Osmanlıların 500 yılı aşkın bir süre boyunca sürdürdükleri medeniyetin izlerini görmek mümkündür. Ayrıca kültürel açıdan da Kosova'yı diğer ülkelerden ayıran özellikler Osmanlı medeniyetinin kalıcı izleriyle bağdaştırılabilir.

### **3.3.3. Kosova'da Üst Kimlik Olarak Din: Dini ve Etnik Kimliklerin İlişkisi**

Kosova'da Balkanlara özgü karmaşık bir etnik yapı olsa da Arnavutlar ağırlıklı unsurdur. Bunların yanında Türkler, Boşnaklar, Sırlar, Çingeneler ve başka etnik gruplar da yaşamaktadır. Adlarından da anlaşılacağı gibi bunların tamamına yakını Müslüman'dır. Bu sosyal yapı yaşanan hayatı da yansıtmaktadır (İsen, 2005: 74-75). Balkan Müslümanları için dini kimlikleri, etnik kimliklerinden daha belirleyicidir. İslam'ı, Anadolu'dan gelen Bektaşî dervişleri ve diğer tarikat ehillerinden

öğrenmişlerdir ve günümüzde hâlâ tarikatlara bağlıdırlar. Özellikle Kosova'da tüm tarikatların her şehirde tekkeleri vardır. Tekkeler, birçok Arnavut, Türk, Boşnak ve Goralıyı zikir ayinleri için ağırlamaktadır. Tekkeye girişte herkes dini kimliğe göre hareket etmekte ve milli kimliğini dışarıda bırakmaktadır (Karpaz, 2011). Etnik grupların özelliklerinden birini oluşturan dinin, etnik gruplar arasındaki ayırt edici özelliği Kosova'da geçerli değildir. Etnisitenin objektif unsuru olarak kabul edilen din, Kosova'da asimilasyon unsuru olarak işlev görmektedir. Kimlik tanımlanmasında dini kimliğe daha fazla önem verilmektedir. Kosovalı Türkler dinin şartlarını yerine getirirken herhangi bir zorlukla karşılaşmamaktadır. Bunun asıl nedeni, Kosova'da egemen olan Arnavutların da Müslüman olmasıdır. Kosovalı Türkler kendilerini tanımlarken dini kimliklerini belirtmektedirler. Etnik kimliklerinden kaynaklanan sorunlar arasında dini inançların uygulanması en az sıkıntı yaşadıkları alanlardan biridir (Tacoğlu, 2008: 245). Kosova'daki Arnavutların Müslümanlaşması Osmanlı döneminden önce başlamış, Osmanlı dönemiyle Kosova'da İslam dini daha fazla yayılmıştır. Kosova'da millet olgusu ile din olgusu ayrılmaz bir bütündür. Din, sosyal bütünleşme rolü görmüştür.

Etnik, dinsel, dilsel ve kültürel anlamda, Arnavut toplumu ve Sırp toplumu birbirinden tamamen farklıdır (Taşdemir ve Yürür, 1999: 138). Tüm bu farklılıklar nedeniyle Arnavut ve Sırp arasındaki sorunlara çözüm bulunamamış, Arnavut ve Sırp birbirlerini "öteki" olarak görmüşlerdir. Sırp dışında kalan diğer etnik azınlıkların büyük bir bölümünün Müslüman olduğu göz önünde bulundurulursa, etnik azınlıklar kendi aralarında ve Kosova'da en yoğun nüfusa sahip olan Arnavut toplumuyla sürekli olarak olumlu ilişkiler içinde bulunmuşlardır.

### **3.4. Çokkültürlülük Politikasının Doğuşu ve Kapsamı**

Çokkültürlülük, ilk kez 1941 yılında ortaya çıkmış bir terimdir. Önyargısız ve bağımsız bireylerden oluşan kozmopolit bir toplumu ifade etmek için kullanılırdı. Çokkültürlülük, kültürel farklılıkların toplumsal örgütlenmesine önem verir. Toplumsal çokkültürlülük, geleneksel, kültürel çeşitliliğe önem verir ve demokratik çoğulculuğu ifade eder. Çokkültürlülük, çoğulcu politikalarından ayrılır, bireyselci boyut ön plandadır. Bireylerin kültürel olarak tanınmasını savunur (Doytcheva, 2009: 15-18). Belirli bir devlet içinde birden fazla ulusun yan yana yaşaması kültürel çeşitliliğinin bir kaynağıdır. Ulus, belirli bir yurttan yaşayan, ayrı bir ortak dili ve kültürü olan tarihsel bir cemaat anlamına gelir. Sosyolojik anlamıyla ulus, kültür fikriyle yakından

ilişkilidir. Bünyesinde birden çok ulusu barındıran bir ülke, ulusal devlet değil çok uluslu bir devlettir. Çokuluslu devletteki küçük kültürler de ulusal azınlıkları oluşturur (Kymlicka,1998: 39). Günümüzde çokkültürlü toplumlar oldukça fazladır. Çokkültürlülüğü planlı programlı bir içeriğe sahip, politik bir öğreti olarak ya da insan ve dünya hakkında felsefi bir kuram olarak değil, toplum içinde yaşayan insanın yaşamına bir bakış açısı olarak görmek gerekir (Özhan, 2006: 10-11).

Modern demokrasilerin, kurumlarını biçimlendirmek, kişisel farklılıkları geliştirmek, farklı kültürlerin tanınması gerektiği çokkültürlülük olarak tanımlanır. Toplumun üyelerinin tanınmasına işaret eder. Demokratik toplumlara özgü çağdaş bir yeniliktir (Doytcheva, 2009: 24-25). Toplumların çokkültürlü yapıya sahip olmaları, modern-ulus devletlerin birden fazla etnik, dini ve bölgesel kültürü kapsayacak şekilde olmasına ve zamanla değişen göç olgusuna bağlanabilir. Batılılaşma ve modernleşmenin ürünü olan ulusal kültürler, Batılılaşma ve modernleşmenin ileri boyutuna işaret eden küreselleşme olgusu, çokkültürlülük olgusu yönünde değişmektedir (Özyurt, 2005: 208-210). Çokkültürlü bir toplum, baskın bir kültür ve bunun yanında bir ya da birden daha fazla kültürel azınlıklardan oluşur (Van der Ven, 2006: 63). Bir devletin üyeleri farklı uluslara ait (çokuluslu devlet) ya da farklı uluslardan kopup gelmişse (çok etnikli devlet) ve bireysel kimliğin ve siyasi hayatın önemli bir yanını teşkil ediyorsa o devlet çokkültürlüdür (Kymlicka, 1998: 49). Çokkültürlü bir devlette, ortak siyasi ve ahlâki değerler, ortak bir tarih, ortak bir dil veya bazı durumlarda ortak bir din ile sağlanabilir. Çokkültürlü bir devlette eşit vatandaşlık, azınlık kültürlerinin tanınması, özel politika düzenlemelerinin yapılması, grup farklılıklarına dayalı bir vatandaşlıkla sağlanabilir. Hukuki, psikolojik ve siyasal anlamda grup farklılıklarına dayalı bir vatandaşlık, bütün vatandaşlara (farklı ulusal, etnik ve dini kimliklere sahip olmalarına rağmen) temsil edilme olanağı verir, kimlik ve kültürlerini tanıyıp düzenlemelerini sağlar (Tok, 2003: 276-277). Ortak bir yurttaş kimliği geliştirmenin tek yolu ortak (farklılaşmamış) bir yurttaş statüsünden geçer. Çokuluslu bir devlette ortak yurttaşlık düşüncesi aslında çoğunluk ulusun kültürünü desteklemek anlamına gelir. Örneğin, çoğunluk dili, okullarda, mahkemelerde v.d. kurumlarda resmi dil hâline gelir. Ülkedeki politik birimlerin sınırları ve güçleri azınlığın özyönetim haklarına göre değil, çoğunluğun idari ihtiyaçlarına göre belirlenir (Kymlicka, 1998: 277-278). Çokkültürlü toplumların çoğunda kültürlerden biri baskındır ve büyük ekonomik ve politik güce sahiptir. Buna karşılık diğer kültürler gelişemez veya uzun süre ayakta kalamazlar (Parekh, 2002: 259). Çokkültürlü toplumlarda kültürlerden biri hakim olduğu sürece devlet

azınlıkların eşit güce sahip olmadıkları için kültürlerini devam ettirebilmesi oldukça güçtür.

### 3.4.1. Kanada'da Çokkültürlülük ve Çokkültürlü Eğitim

Kuzey Amerika kıtasının kuzeyinde bulunan Kanada'da, resmi dil olarak İngilizce ve Fransızca konuşulmaktadır. Kanada nüfusunun % 80'i Hıristiyan, diğer dinleri ise Musevilik, İslamiyet ve Hinduizm'dir (Yazıcı, 2009: 39). Kanada'da İngiliz ve Fransız soyundan gelenlerin küçük bir bölümü ülkedeki karar verme organlarının en üstünde yer alıyordu. Fransız soyundan gelenlerin büyük bir bölümü ve göçmenler çalışan nüfusu oluşturmuş, yerliler ise siyasi ve iktisadi yapıdan tamamen dışlanmıştı. Kültürel yönden bölünen Kanada'da, federal hükümet önlemler aldı. 1969'da Kanada'nın iki dilli olduğu ilan edildi. 1971'de çokkültürlülük politikası uygulanmaya başlandı. Hedef yeni bir Kanadalı kimliği oluşturmaktı. Buna göre her etnik grup kendi değerlerini ve kültürünü koruma ve geliştirme hakkına sahipti. 1982 Anayasasıyla azınlıkların geleneklerine saygı gösterilecek, atalardan gelen dillerin öğretilmesi desteklenecek, dinlerin eşitliği sağlanacaktır (Doytcheva, 2009: 37-39). Kanada, 1971 yılından itibaren "ırksal ya da etnik kökenlerine, anadillerine, dinsel inançlarına bakılmaksızın bütün yurttaşların eşit değerinde ve eşit saygıya layık oldukları" esasını resmi politikalarının temeli yapmıştır. Buna dayalı çokkültürcü politikalar daha sonra bazı Avrupa ülkeleri tarafından da benimsenmiştir. Çokkültürcülük, siyasi (birinci kuşak) ve sosyal (ikinci kuşak) insan haklarından sonra gelen kültürel (üçüncü kuşak) insan hakları hukukunun bir sonucu olarak tanımlanabilir. Bir diğer yönüyle ise çokkültürcülük, farklı etnik, dilsel ve dinsel kökenlerden yurttaşları tek bir kültür potasında eritme politikalarının toplumları bütünleştirmede gösterdiği başarısızlık karşısında, alternatif bir kültür politikası olarak ortaya çıkmıştır (Şahin, 2008). Kanada'nın çokkültürlü yapısı eğitimi şekillendiren önemli bir etmendir. Kanada eğitiminde insan hak ve özgürlükleri kapsamında din eğitimi sorunu önemli bir yer tutmuştur. Diploma alabilmek için din dersi almak zorunludur. Ailelere evde eğitim hakkı verilmiştir. Kanada'da eğitimsel yapıların gelişimine üç öge etki etmiştir. Birincisi, dünyanın ikinci büyük alanına sahip olmasından dolayı yıllarca iletişimde güçlükler çekmesidir. İkincisi, dağınık yerleşim yerleri egemendir, şehirlerde toplanma vardır. Şehirlerdeki insanlar ile

kırsal kesimdeki insanları büyük mesafeler ayırır. Üçüncüsü ise dinsel bölünmüşlüktür (Yazıcı, 2009: 42-43).

Kanada çokkültürlülük anlayışında, resmi olarak iki dilli olan ülke içinde bütün kültürel ve etnik grupların aynı statüye sahip olmaları, her ferdin ve gurubun kendi kültürünü Kanadalı kimliğinin bir parçası olarak geliştirme ve koruma özgürlüğüne sahip olması, her ferdin ve gurubun işe girme ve işte yükselme, hizmet ve destek alma eşitliğine sahip olması, fertlerin kendi kültürlerini Kanada toplumu ana akımı içinde paylaşma niyeti, haklar ve sorumluluklar bakımından Kanada vatandaşlığında ve demokratik sürece katılmak için girişimde bulunma, fertlerin demokratik prensipler çerçevesinde tercih ettikleri özel kültürel sıfatları seçme özgürlüğüne sahip olmaları, Canadian Charter of Rights and Freedoms (Kanada Hak ve Özgürlükler Bildirgesi)'nde belirtildiği şekliyle insan hakları ve devlete ait özgürlüklere saygı duyulması ve bunların yerine getirilmesi yer alır. Çokkültürlülük bütün Kanadalıları kapsar (Baş, 2006: 48). Kanada'da merkezi bir eğitim sistemi yoktur. Eğitim sisteminin yapılanmasında eyaletler, yerel yönetimler, okul bölgeleri ve kurulları oldukça etkilidir. Eyaletlerin kendi eğitim ihtiyaçlarını belirlediği yerel bir eğitim sistemi vardır. Eğitimden eyalet hükümetleri sorumludur. Her bir eyalette müfredatı geliştiren, sınavların standardını koyan, öğretmenlerin yeterliliğini belirleyen eğitim bakanlığı bulunur. Kanada'da eğitim her şeyden önce gelir. Kanada'da eğitim, ilkokuldan üniversiteye kadar özel ve devlete ait okullar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. On eyalet ve iki bölgenin uyguladığı kendine ait eğitim programları vardır. Eğitim, Kanada Anayasası kapsamında eyaletlerin sorumluluğundadır, bu da farklı eyaletlerdeki eğitim sistemlerinin birbirlerinden farklı olduğunu gösterir. Eğitimde fırsat eşitliği vardır. Kaynaklar ülke çapında eşit dağıtılmıştır. Programlar kalitelidir ve öğrencinin seçme hakkı vardır. Sürekli eğitim anlayışı vardır. Ülkedeki kültürlerin tanıtılması ve desteklenmesi eğitimin sorumluluğundadır. Kanada eğitim sisteminde farklı kültürlerin korunmasına, değerlendirilmesine, anlaşılmasına ve farklılıklara önem verilmektedir. Kanada'da zorunlu eğitim yaşı on altıda sona ermektedir (Yazıcı, 2009: 44-48). Kanada'da eğitim sistemi ülkenin büyüklüğü, dağınık yerleşim, kültürel çeşitliliğe göre şekillenmiştir. Kanada eğitim sisteminde yerel değerler ön plandadır.

### 3.4.2. Kosova'da Çokkültürlülük ve Çokkültürlü Eğitim

10 Haziran 1999'da BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 (1999) Kararı, Kosova için geçici yönetimi sağlamak için uluslararası sivil varlığı olarak UNMİK otoritesini kurmuştur (AGİT, 2006: 7).

Kosova'daki yaşamada ve uygulamada ulusal azınlık terimi düzenli olarak kullanılmıyor, onun yerine "topluluklar" ifadesi kullanılıyor. UNMİK raporunda Anayasal Çerçeve ve Kosova Yasaları aynı dil veya dini guruba mensup olan kişileri "milli azınlık" terimiyle değil, "topluluklar" terimiyle tanımlamaktadır. Kosova'da "topluluklar" genel olarak Kosova Arnavutları, Kosova Sırpı, Türkler, Boşnaklar, Goralılar, Torbeşler, Romlar, Aşkalılar, Mısırlılar ve Kosova Hırvatlarını tanımlamaktadır (AGİT, 2006:10). Yaşamada ulusal azınlık terimi kullanılmıyor denilse bile azınlık terimi sürekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum açık bir çelişkidir.

Kosova'nın 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle, Kosova Meclisi onayladığı Anayasa'ya dayalı çoğunluk konumunda olmayan toplulukların hak ve çıkarlarıyla ilgili bir dizi yasamayı onaylamıştır. Aynı dönemde Birleşmiş Milletlerin Geçici Yönetimi Misyonu (UNMİK) konfigürasyonunu değiştirerek personel sayısını 5.000'den 500'e düşürmüştür. Aralık 2008 yılında Avrupa Birliğinin Hukukun Egemenliği Misyonu (EULEX) Kosova'ya yerleşmiştir. NATO barış gücü KFOR, Kosova'da kalmaya devam etmiştir. Kosova'da çoğunluk konumunda olmayan ve geleneksel olarak yaşayanları bir milli etnik, kültürel, dili ya da dini grup olarak tanımlamaktadır ve bu tür topluluklara ait olan kişilere özel haklar tanımaktadır. Kosovalı Sırp, Kosovalı Türk, Kosovalı Boşnak, Romlar, Aşkali, Mısırlı ve Goralı toplulukları açıkça tanınmaktadır. Kosova'da dillerin kullanımı, eğitim, kamu işlerinde toplulukların katılımına dair garanti, dini özgürlükler ve kültürel mirasın korunmasına dair yasalar yürürlükte ve uluslararası insan hakları anlaşmaları uygulanmaktadır (AGİT, 2009: 7-8).

Yasal Çerçeve'ye göre, resmi olmayan topluluklar kendi anadillerinde ilkökul eğitimi öncesinden başlayarak ortaokul eğitimine kadar eğitim görebilmektedir. Kosova müfredatına göre ilkökul ve ortaokul müfredatları Türkçe ve Boşnak dillerinde de mevcuttur. Azınlık dillerindeki ilkökul ve ortaokul eğitimleri için öğretmen başına en az 15 öğrenci olmalıdır (Arnavut dilindeki eğitim için en az 21 öğrenci gerekmektedir). EBTB, mecburi eğitimin tüm sınıfları için ücretsiz olarak tüm kitapları sağlamalıdır. Öğrencilerin kendi anadillerindeki gereken ders kitaplarını da sağlamalıdır. Milli dersler (Dil, Tarih, Sanat ve Müzik) için topluluklara özel müfredat

ve özel ders kitapları öngörülmektedir. Kosova eğitim sisteminde Arnavut, Türk ve Boşnak dillerinde müfredatlar hazırlanmıştır. Türk ve Boşnak dillerinde ortaokul ve bazı konularda ilkokul sınıfları için müfredata uyumlu olan ders kitapları hâlâ bulunmamaktadır. 2008-2009 Eğitim yılında EBTB, Boşnak ve Türk öğrencileri 1-5 sınıfları için ücretsiz ama komple olmayan kitapları dağıtmıştır. Boşnak ve Türk öğrencileri için milli derslere dair kitaplar mevcuttur. Kitaplar, Bosna Hersek ve Türkiye'den getirilmektedir. Fakat ders kitaplarının içeriği Kosova müfredatını, topluluk ihtiyaçlarını ve kimliklerini yansıtmamaktadır. Kosova, azınlık dillerinde (çoğunluk tarafından kullanılmayan dil) yüksek eğitim için sınırlı imkânlar sunmaktadır. Çoğunluk konumunda olmayan topluluklara ait öğrenciler, yüksek eğitim için imkânlarını genişletmek için yurt dışına çıkmak zorunda kalmaktadır (AGİT, 2009: 36-37).

UNMIK 2002/19 numaralı yönetmeliğine göre Kosova Meclisi tarafından Kosova'da ilkokul ve Ortaokul Eğitimi hakkında kabul edilen yasaya göre azınlık dilinde eğitim gören öğrenciler birleştirilmiş eğitim sisteminin bir parçası olarak ana dili olmayan dil olarak Arnavutçayı (haftada iki ders) öğrenmektedir (AGİT, 2006: 30). Azınlık eğitimi hakkında kapsamlı bir yaklaşım bulunmamaktadır, dolayısıyla Boşnak ve Türk toplulukları dahil olmak üzere sayıları açısından daha küçük olan topluluklara da negatif yönde etkisi olmuştur (AGİT, 2006: 36).

Kosova'da çok etnikli bir demokrasi toplumu geliştirmek ve gelişmekte olan bilim ve teknolojiye ayak uydurmak için 2002/2003 öğretim yılından başlayarak eğitimde reform yapılmıştır. Çok etnikli bir yapıya sahip olan Kosova'da tüm milletlerin özel dil, tarih, kültür ve gelenekleri vardır. Kosova'da milli toplulukların özelliklerini eğitime yansıtmak amacıyla dil, tarih, müzik ve resim sanatı dersleri için özel milli komisyonlar oluşturulmuştur. Sırların dışında, Kosova'da yaşayan bütün diğer etnik toplulukları dil, tarih, sanat ve geleneklerine önem verilerek birleşik bir eğitim sistemi geliştirilmeye çalışılmıştır (Safçı ve Koro, 2008: 17-18). 2002/2003 öğretim yılında eğitimde reform yapılmasıyla birlikte bütçe yetersizliği ve politik sorunlarla boğuşan bu ülke, her şeye rağmen gerekli insan potansiyeli ile çağa ve kendi kültür yapısına uygun, demokratik ve son derece yüksek bir eğitim standardını yakalama çabası içerisine girmiştir (Zengin ve Topsakal, 2008: 108).

Türkçe ve Boşnakça dillerinde zorunlu eğitim ders kitapları ile ilgili sorunlar da mevcuttur. Türkçe dilinde toplam 70 ders kitabı bulunmaktadır. 16 ders kitabı Kosova'da mevcut değildir. Ortaöğretim için mevcut ders kitapları sayısı ise daha da azdır. Kosova Türklerinin Türkiye'den ek kitaplar satın alması gerekmektedir. EBTB tarafından Boşnakça ve Türkçe dillerinde sağlanan kitaplar düşük kalitededir. Bu

durum genel olarak kitapların geliştirilmesi ve onların Boşnakça ile Türkçeye tercüme edilmesi ile görevli kişilerin kendi anadili olmamasından kaynaklanmaktadır (AGİT, 2010: 9).

### **3.4.2.1. Kosova'da Türkçenin Kamusal Alanda Kullanılması ve Türkçe Medya**

Milli azınlıkların korunması üzerine yapılan sözleşmenin (Kosova'da Milli Azınlıkların Korunması Üzerinde Çerçeve) 9. maddesinde Kosova'da azınlık dilinde medyaların kullanışı konusunda yasal kısıtlamaların olmadığı görülmektedir. Ayrıca Anayasal Çerçevesi'nin 4. bölümü azınlık topluluklarının hakları ve azınlık topluluğu üyelerinin kendi dillerinde haberlere, kamu yayın medyasına ve ilgili dillerinde yayınlara ulaşım ve temsil edilme hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Kosova Radyo Televizyonunun kurulmasıyla, UNMIK'in 2001/13 numaralı yönetmeliğinin kamu hizmetleri yayınında azınlıklar dilinde programların yapılmasına dair Kosova Radyo Televizyonu (RTK) programlarının % 15'den daha az olmayan zaman birimi sağlamakla, prime-time (en fazla izlenen zaman) zamanında haberler dahil olmak üzere hem televizyon hem de RTK radyo frekansının ortak yayınlarında çoğunluk topluluğunun konuştuğu dilden farklı olana yani azınlık toplulukları dillerinde programların yapılmasını garanti altına alan özel maddeleri içermektedir. RTK düzenli olarak Boşnak, Rom Sırp ve Türkçe dilleri dahil olmak üzere azınlık dillerinde programları yayınlamaktadır (AGİT, 2006: 20-21).

Savaş döneminden sonra Kosova'da Eski Yugoslavya devletinde çıkan yayınlar yasaklandı. Savaştan sonra ırkçı rüzgârlar esmeye ve Türkçe konuşmalar yasaklanmaya başlandı. Bir takım yasal düzenlemelerin ardından Mehmet Bütüç sahipliğinde 24 Kasım 1999'da Yeni Dönem (haftalık) gazetesinin ilk sayısı çıktı. Bu gazete ile Türkler bu topraklarda var olduklarını göstermeye başladı. 2002 yılında Yeni Dönem gazetesine maddi destek sunmaya başlayan TİKA, 2008 yılında yardımlarına son verdi. Yeni Dönem gazetesi 9. yayın yılında maddi sıkıntılar nedeniyle kapanmak zorunda kaldı. 2000 yılında Yeni Dönem radyo frekansı için çalışmalara başlandı. İlk test yayını 5 Mayıs'ta yapıldı, resmi açılış da 4 Temmuz 2001'de yapıldı. AGİT ve Amerikan Ofisi tarafından zaman zaman radyo yayınlarına maddi destek sağlandı. 2002 Şubat ayında Yeni Dönem radyosu multi etnik radyoya çevrildi. Arnavutça, Boşnakça ve Romca yayınlar da yapılmaya başlandı. 2005 yılının Eylül ayında da Geçici Medya Komiserliğinden TV frekansı alındı. Teknik



altyapı ve maddi desteğin nereden sağlanacağı ile ilgili problemler vardı. Bundan dolayı proje, TİKA'ya sunuldu ve olumlu karşılandı. TİKA desteğiyle ilk Yeni Dönem televizyon yayını 15 Aralık 2005 yılında yapıldı. 2008 yılına kadar yayın hayatına devam eden televizyon yayını maddi yetersizlikler yüzünden durmak zorunda kaldı. Frekansı Türkiyeli eski bir albayın satın almasıyla Balkan RTV multi etnik bir yapıda yayın yapmaya başladı (Tokmak, 2010: 54-58). Balkan RTV günümüzde aralıksız yayınlarına devam etmekte ve bütün topluluklara hitap edecek yayınlar yapmaktadır.

2006 yılında kurulan Kosovahaber kısa bir süre (12 sayı) yazılı olarak gazete çıkardı. Kosovahaber'in sahibi olan Raif Kırkul maddi imkânsızlıklarla karşılaşacağını bildiği için internet gazeteciliğine başladı. Kosovahaber internet gazetesi bu şekilde hizmete başladı. Günümüzde Kosovahaber internet gazetesi Arnavut gazetelerinin internet siteleri ile yarışabilecek kapasitededir (Tokmak, 2010: 65-66). Kosovahaber internet gazetesini Kosovalılar yanı sıra Türkiye'deki Kosova sevdalıları takip etmektedir. Aynı zamanda yurt dışında yaşayan Kosovalı göçmenler de Kosova'daki gelişmeleri buradan takip etmektedir.

1999 Kosova Savaşı'nın ardından Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanlığının bölgeye gelmesiyle, 2001 yılında Mehmetçik FM, Türk askeri tarafından yayın hayatına başlamıştır. "Mehmetçikle Ay Yıldız" sloganıyla yayın hayatına başlayan Mehmetçik FM 10 yıl gibi bir süre zarfında Kosovalılara kaliteli yayınlar sunmuştur. Fakat bu radyo, nedeni açıklanmayan durum veya durumlardan dolayı yayınlarına son vermiştir. Kosovalı Türkler Mehmetçik FM'in tekrar yayın hayatına devam etmesi için girişimlerde bulunmuş fakat kimseye sesini duyuramamıştır. Türkiye, Kosovalı Türklerin yanında olsa da Kosova'nın politik güçleri bu duruma duyarsız kalmışlardır. Kosovalı Türkler radyonun kapanmasını politik nedenlere bağlamaktadır.

Aynı zamanda Kosovalılara hizmet veren Prizren Radyosunda da yakın bir zamanda Türkçe yayın kaldırılmıştır. 40 yıldan bu yana günde birkaç saat Türkçe yayın yapan radyonun maddi imkânsızlıklar yüzünden kapandığı belirtilmiştir. Kosovalı Türkler bu duruma duyarsız kalmamış ve radyonun tekrar yayın hayatına dönmesi için yardım kampanyaları başlatmıştır. Radyonun yayın hayatına dönüp dönmeme konusu belirsizlik içindedir.

### 3.4.2.2. Kosovalı Türklerin Kültürel Varlığı ve Kosova-Türkiye Arasında Kültürel İlişkiler

Bilindiği üzere bir milleti parlak bir geleceğe ulaştıran en önemli etkenlerden biri eğitimidir. Bu durumun farkında olan Kosovalı Türkler eğitime büyük önem vermişlerdir. Burada geçmişten günümüze kadar Türk eğitimine hizmet veren değerli öğretmenleri unutmamak gerekir. Günümüzde Kosovalı Türklerin büyük çoğunluğu yüksek öğrenime devam etmektedir. Kosovalı Türklerin bir kısmı Prizren ve Priştine’de yüksek öğrenim görürken bir kısmı da Türkiye’de (burslu olarak) öğrenim görmektedir. Prizren ve Priştine’de öğrenim gören öğrenciler TİKA tarafından Türkiye’den gönderilen öğretim görevlilerinden ders almaktadır. Hem Kosova’da hem de Türkiye’de alanında uzman kişilerden ders alan Kosovalı Türkler kaliteli nesiller olarak Kosova’ya kazandırılmaktadır. Kosova’da Türk varlığının, büyük ölçüde eğitime verilen önemle ilişkili olduğu söylenebilir.

Günümüz Kosova’sında, muhtelif alanlarda faaliyet gösteren 24 adet Türk Derneği bulunmaktadır. Bunların çoğunluğu müzik, folklor v.d. alanlarda faaliyet gösteren derneklerdir. 1999 yılından sonra Türk derneklerinin sayısında büyük artış olmuştur. Türkiye-Kosova arasındaki iletişimin kolaylaşması, Türkiye’de eğitim gören öğrenci sayısındaki artış, Türk televizyonlarının izlenmesi ile birlikte sosyal, kültürel ve eğitim alanlarında birçok dernek faaliyete başlamıştır. Kosova’da en etkin Türk derneği, Kosova Türk Öğretmenler Dayanışma Derneğidir. Dernek, Türk öğretmenlerini bir araya getirerek Türkçe eğitim kalitesinin artırılması konusunda yoğun çalışmalar sürdürmektedir (Önen, 2006: 115). Kosova’da faaliyet gösteren onlarca Türk derneği, Kosova Türk halkının haklarının korumasında büyük katkı sağlamaktadır. 1951 yılında Kosova’da Türkçe eğitimin tekrar sahneye çıkmasıyla kurulan Doğru Yol Türk Kültür Sanat Derneği de Kosova’da Türklerin dili ve kültürünü yansıtan derneklerin en önemlilerinden biridir. Kurulduğu yıldan itibaren faaliyetlerine ara vermeyen dernek, günümüzde 60. yılını doldurmuştur ve kültürel etkinliklerine büyük bir başarıyla devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti ve özel olarak TİKA Kosova’da Osmanlılardan kalan tarihi eserlerin (camii, türbe, hamam v.d.) korunması, onarılmasında büyük katkılar sunmuştur ve günümüzde de katkıları devam etmektedir. Kosovalı Türklere her alanda maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen Türkiye, Kosovalı Türklerin kültürel değerlerinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasında da büyük rol oynamıştır.

3-4 yıl öncesine kadar Türkiye'nin günlük gazetelerinden Sabah, Milliyet, Hürriyet, Radikal gibi gazeteler ve çeşitli dergiler sadece Cumartesi günü getiriliyordu. Bu gazeteler ve dergiler, sürekli olarak Türkiye'den Kosova'ya yolcu taşıyan otobüsler vasıtasıyla geliyordu. Haftada bir gün Kosova'daki okuyucuysa buluşan bu gazeteler yoğun ilgi görüyor hatta yok satıyordu. Günümüzde Kosova-Türkiye otobüs seferlerini yapan firma artık bu gazeteleri getirmemektedir. Dolayısıyla Kosova'daki okurlar gazetelerden mahrum kalıyor ve Türkiye'deki gelişmeleri sadece televizyon ve internetten takip etmek zorunda kalıyorlar.

Kosova'da sürekli olarak Türkiye'nin televizyon kanalları izlenmektedir. Özellikle resmi diller arasında Türkçenin de bulunduğu kentlerde herkes Türkçe bildiği için Türk olsun, Arnavut olsun, Boşnak olsun v.d. azınlıklar olsun hepsi Türkiye'nin televizyon kanallarını seyretmektedir. Aynı zamanda Türkçe belgesel, sinema, dizi v.d. programlar Arnavutça ve Boşnakça dilinde çeviri yapılarak Kosova televizyonlarında yayınlanmakta ve yoğun ilgi görmektedir. Kosova halkının oldukça fazla televizyon izleme alışkanlığı vardır.

### **3.5. Kosova'da Eğitim Yönetimi**

1999 yılında Kosova'nın NATO emrine girmesiyle eğitim yönetimi ve eğitim sisteminde değişme ve gelişmeler olmuştur. Eğitim yönetimi: Merkez, Bölge, Belediye ve Eğitim kurumlarında (Okullarda) olmak üzere dört kademede uygulanmaya başlamıştır. Merkez kademede Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Özel Temsilcisi bulunur. Genel Sekreterin Özel Temsilcisi, Kosova vatandaşların hak ve özgürlükleri korunmasında birtakım hak ve yetkilere sahiptir. Kosova parlamentosu, yasa ve hukuki kararlarla kurum, kuruluş ve bireylerin faaliyet alanlarını, hak ve görevlerini belirler. Eğitim Komisyonu Kosova eğitim sisteminde önemli role sahiptir. Eğitim Komisyonu yasa ve karar önerilerini analiz eder ve Parlamentonun kararları hakkında önerilerde bulunur.

EBTB eğitimi geliştirme ve reformların uygulanmasında Yönetici Ajansları, Bölge Eğitim Daireleri ve Belediye Eğitim Müdürlükleriyle işbirliği yapmaktadır. Kosova'da eğitimde iki kademeli eğitim yönetimi uygulanmaktadır. EBTB ve onun bölgede temsilcisi olan Bölge Eğitim Daireleri aracılığıyla Belediye Eğitim Müdürlükleri arasında sıkı ilişkiler vardır. Bu iki kademeli yönetime göre eğitimin "softver (yazılım)" kısmını Bölge Eğitim Daireleri, "hardver (donanım)" kısmını Belediye Eğitim Müdürlükleri üstlenmektedir. Bölge Eğitim Daireleri, merkez

organların politika ve çalışma programlarını uygulama, öğretim plan ve programlarını denetleme, eğitim kalitesi ve etkililiğini denetleme görevine sahiptir. Belediye Eğitim Müdürlükleri ise okul binalarının yapımı, onarımı, okula gereken malzemelerin alınması, yönetim yardımcılarının işe alınması, belediyede okulların finansı yönetimi görevlerine sahiptir. Eğitim kurumlarında (Okullarda) yönetimi okul müdürü yürütmektedir. Okul müdürü; okulun gelişme planını hazırlama, insan kaynaklarını yönetme, etkili yönetme, bina ve okul malzemesini iyi kullanma, program dışı etkinlikler düzenleme, öğrenci sağlığı ve güvenliğini sağlama, öğrencilerin haklarına saygı gösterme, okul yönetmeliğine göre davranma gibi sorumluluklara sahiptir (Topsakal ve Koro, 2007:45-49).

### 3.5.1. Kosova Eğitim Sistemi

Kosova eğitim sisteminde, 1991-1999 yılları arasında özel paralel sistemi uygulanmıştır. Bu sistem yüksek öğretimde uygulanmış, öğrenciler evlerde eğitim almışlardır. Söz konusu paralel sistem Avrupa desteği alınarak sürdürülmüştür (Bache ve Taylor, 2003: 287-288).

1999 NATO müdahalesinden sonra Kosova'da yeni öğretim sistemi ve yeni eğitim yönetimi geliştirilmiştir. Kosova Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı 2002 yılında yeni bir eğitim sistemi oluşturmuştur (Safçı ve Koro, 2008: 11). Yeni eğitim sisteminin organizasyonu şöyledir:

1. Okul öncesi eğitim: 9 aydan 6 yıla kadar,
2. Zorunlu eğitim: 5 yıllık ilköğretim ve 4 yıllık alt orta öğretim olmak üzere toplam 9 yıldır.
3. Üst orta eğitim: En az 3 ya da 4 öğretim yılını kapsar.
4. Yükseköğretim: 2, 3, 4, 5, 6 öğretim yılı lisans öğretimi, 2-3 yıl master öğretimi ve 3-4 yıl bilim ve sanatta doktora eğitimini kapsar (Topsakal ve Koro, 2007: 53).

#### Kosova Eğitim Sistemi Şeması

ISCED 97 Kategorileri	ISCED 97 Kategorilerinin Adları	Yaş Grubu / Sınıf	Kosova Eğitim Sisteminin Kademeleri
6	Bilim ve Sanatta Öğretimin İkinci Kademesi	Doktora-Üç yıl	ICED 97 (25-27/28 yaş)
5	Bilim ve Sanatta Öğretimin Birinci	Master-İki yıl	ICED 97 (22-26 yaş)

	Kademesi		
4	Lisans Öğretimi	2,3,4,5,6 yıl	Orta Öğretimden Sonraki Yüksek Mesleki Öğretim Kademesi (19-24/25 yaş)
3	Üst Orta Öğretim	13. Sınıf 12. Sınıf 11. Sınıf 10. Sınıf	2-4 Yıllık Mesleki Öğretim Programları (15-19 yaş)
2	Alt Orta Öğretim/ Temel Öğretimin İkinci Kademesi	9. Sınıf 8. Sınıf 7. Sınıf 6. Sınıf	4 Yıllık Orta Alt Öğretim (Temel Öğretimin İkinci Kademesi) (12-15 yaş)
1	İlkokul/Temel Öğretimin Birinci kademesi	5. Sınıf 4. Sınıf 3. Sınıf 2. Sınıf 1. Sınıf	5 Yıllık İlkokul Öğretimi (Temel Öğretimin Birinci Kademesi) (6-11 yaş)
0	Okulöncesi Eğitimi	5-6 yaş-Ana Sınıf 3-5 yaş-Kreş 9 ay - 3 yaş-Yuva	Okulöncesi Eğitimi (3-6 yaş)

(Pupovci, Hyseni, Salihaj, 2001: 17).

Burada belirtmek gerekir ki ilkokul ve alt orta öğretim 2002-2003 öğretim yılında 5+4 şeklinde olmuştur. 2002-2003 öğretim yılından önce ise 4+4 şeklindeydi.

### 3.5.2. Kosova'da Türkçe Eğitim

Osmanlı Türklerinin 1389 yılında Kosova'yı fethetmesiyle yönetim organları kurulmuş ve 1455 yılında Türkçe öğretim başlamıştır. 1912 yılında Osmanlıların Kosova topraklarından çekilmesiyle Türkçe öğretim sona ermiştir (Koro, 1999: 22). 1913-1941 yılları arasında Türkler resmi eğitim kurumlarında Sırpça, 1941-1951 yılları arasında Sırpçadan başka Arnavutça eğitim almak zorunda kalmışlardır (Topsakal, 2006: 143). 1951 yılına kadar Kosova'daki Türkler Arnavut ve Sırp dilinde eğitim görmeye mecbur kalmıştı. 20 Mart 1951 yılında tüm azınlıkların varlığı gibi Türklerin de varlığı kabul edilmişti ve Türkler kendi dillerinde eğitim alma hakkına sahip olmuşlardı. 1951-1952 öğretim yılında ilk kez Türk dilinde ilkokullar açılmış ve Kosova'da neredeyse tüm okullarda Türkler kendi dillerinde eğitim görmeye başlamışlardır. Kadroların yetiştirilmesi için Üsküp ve Priştine'de yaz ve kış kursları düzenlenmiş, öncelikle dört yıllık, sonra sekiz yıllık ve daha sonraları ilk, orta (meslek) okullarında ve liselerde eğitim ve öğretim devam etmiştir. 1964-1965

öğretim yılında Prizren’de bir öğretmen okulu açıldı. Zamanla Türk dilinde öğretmen yetiştirmek görevini liseden sonra iki yıllık Yüksek Pedagoji Okulları aldı. Çalışmalarına Prizren’de başlayan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Priştine’ye taşındı ve 1972 yılına Türk öğretmen kadrosunu yetiştirdi. Bu öğretim yılının ardından bölüm kapatıldı. Priştine Üniversitesi Felsefe Fakültesi’nde Sırp Dili ve Sırp Edebiyatı ve Arnavut Dili ve Arnavut Edebiyatı olarak ikişer bölüm açılmıştı. Fakat Türk halkına bir Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nün açılmasına izin verilmemişti. Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün yerine Şarkiyat Bölümü açıldı. 1988-1989 öğretim yılında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü çalışmalarına başladı (Hafız, 2006: 132).

Kosovalı Türkler, 1999 yılına kadar Türkçe eğitim ve öğretim almaya devam etmişlerdir. 1999 savaşıdan sonra yeni bir dönem başlamış ve UNMİK’in 25 Temmuz 1999 tarih ve 1 Sayılı genelgesiyle Türkçenin resmi kullanımına son verilmiştir (Suroy, 2005: 194). Bu karar, eğitim ve öğretim için geçerli olmamış ve Türk toplumu kendi anadilinde öğrenim görmeye devam etmiştir. Yaşanan son gelişmelere göre ise Türklerin yaşadığı yerlerde Türkçenin kullanımıyla ilgili var olan hakların geri verilmesi sağlanmış, Türkçenin resmi diller arasında kullanımına izin verilmiştir.

UNMİK, Kosova’da çok uluslu bir demokrasi toplumunu geliştirmeyi amaçlamıştır. Birçok yeni yasa ve yönetmelik hazırlamış, uluslar arası sözleşmeleri kabul etmiştir.

*“Kosova’da eğitim sürecini Kosova Geçici Özyönetimin Anayasal Çerçevesini (2001/9 sayılı UNMİK Yönetmeliği), Kosova Okul Öncesi Eğitim Yasası (2006/11 UNMİK Yönetmeliği), Kosova İlk ve Ortaokul Yasası (2002/19 sayılı UNMİK Yönetmeliği) ve Kosova Yüksek Eğitim Yasası (2003/14 sayılı UNMİK Yönetmeliği) düzenlemektedir. Bu yasalara göre Kosova’da her topluluk ana okuldan üniversite düzeyine kadar anadilinde öğrenim görme hakkına sahiptir. Bu yasalara dayalı olarak Kosova’da 1999 yılından bu yana eğitim ve öğretim dört dilde yapılmaktadır. Bunlar Arnavutça, Sırpça, Boşnakça ve Türkçedir. Arnavutça, Boşnakça ve Türkçe dillerinde yapılan eğitim Kosova Eğitim Sistemi’ne göre yürütülmektedir. Sırp topluluğu ise 1999 yılında Kosova’da kurulan UNMİK yönetimini kabul etmediğinden eğitim ve öğretimi Sırbistan Eğitim Sistemi’ne göre uygulanmaktadır” (Safçı ve Koro, 2008: 17).*

BM geçici yönetim organları, Kosova’da çok uluslu toplumun oluşturulmasında ve eğitim sorunları çözümünde önemli rol oynamıştır.

Osmanlıların 1389 yılında Kosova’yı fethetmesinden günümüze kadar Kosova’da Türkçe eğitimi dört döneme ayırmak mümkündür:

1. Osmanlı Dönemi: 1389’da Osmanlı Devleti’nin Kosova’yı fethetmesiyle başlar. Dönemin en belirgin özelliği Osmanlı Devleti’nin diğer topraklarında olduğu gibi, Kosova’da da eğitimin aynı şekilde yapılması ve geliştirilmesidir.

Bu dönem, 1912 yılında Osmanlıların bu topraklardan geri çekilmesiyle sona erer.

2. Yugoslavya Krallığı Dönemi: 1912 yılında Sırbistan'ın Kosova'yı işgal etmesiyle başlar. Dönemin en belirgin özelliği resmi Türkçe eğitimin yapılmamasıdır. Bu dönem, 1945-51 yılında yeni Sosyalist Yugoslavya'nın kurulmasına kadar devam eder.
3. Sosyalist Yugoslavya Dönemi: 1951 yılında Türkçe eğitimin yeniden yapılmasıyla başlar. Bu dönemde, ana dilinde Türkçe eğitime yeniden başlanmış, Türkçe resmi dil olarak kabul edilmiştir. Türkçe eğitimde birçok problem çözülememiştir. Sosyalist Yugoslavya dönemi, 1999'da NATO'nun Kosova müdahalesiyle ve BM Geçici Yönetim Organları'nın kuruluşuyla son bulur.
4. BM Geçici Yönetim Organları'nın ve Yerel Yönetim Organlarının Yönetimi Dönemi: 1999 yılında başlayan dönem günümüzde de devam etmektedir. Bu dönemde, Kosova'da çok uluslu toplumun ve demokrasinin oluşturulması için sivil toplum örgütleri eğitim sorunlarının çözümünde büyük rol oynamıştır (Topsakal ve Koro, 2007: 19-20).

Kosova'da, bilim ve teknolojiye ayak uydurmak, çok etnikli demokratik bir toplum oluşturmak için 2002-2003 yılında eğitimde reform yapılmıştır. Sekiz yıllık zorunlu olan ilköğretim dokuz yıla çıkarılmış, altı yaşındaki çocuklar 1. sınıfa kaydedilmeye başlamıştır. Yeni öğretim plan ve programlarında Kosova'da milli toplumların özelliklerini eğitime yansıtmak amacıyla dil, tarih, müzik ve resim dersleri için özel milli komisyonlar oluşturulmuştur. Her milli topluluğun uzman ve öğretmenlerden oluşan komisyonları bu dersler için öğretim plan ve programlarını hazırlamışlardır (Koro, 2011: 124-126).

Bugün Kosova'da toplam beş yerleşim yerinde Türk dilinde eğitim- öğretim devam etmektedir. Mitroviça ve Viçitirin'da Türkçe eğitim kapanmıştır. Gilan ve Dobırçan'da ise Türkçe eğitime kayıt sayısı düşüş göstermektedir (Güçlütürk, 2010: 237). Bu yerleşim yerlerinde Türk sayısının az oluşu Türkçe eğitimin geleceği için tehlike oluşturmaktadır. Türkçe eğitimin yapıldığı diğer yerleşim yerleri Prizren, Priştine ve Mamuşa'dır. Bu yerleşim yerlerinde Türk nüfusu daha fazla olduğu için bu tehlike söz konusu değildir.

### 3.6. Kosova'da Tarih Eğitimi

Burada, farklı tarihsel dönemlerde Kosova'da tarih eğitiminin değişen yapısı araştırılmıştır. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nde Türkçe tarih dersi plan ve programları, 1990 yılından sonra tarih dersi plan ve programlarında meydana gelen değişiklikler, 1999 Kosova Savaşı'ndan sonra tarih dersi plan ve programları, günümüz Kosova'sında tarih eğitiminin hedefleri konularına yer verilmiştir.

#### 3.6.1. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin (SFC) Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nde (SÖB) Türk Dilinde İlkokul Tarih Dersi Plan ve Programlarına Bakış

Yugoslavya Krallığı döneminde iki dünya savaşı arasında Türk halkı ulusal haklardan mahrum kalmıştı. Türkler ulusal benliğini belirtme, ana dilinde öğrenim görme, gazete, dergi yayınlama, ulusal kültürünü geliştirme hakkından yoksundu. Yeni Yugoslavya'nın anayasal sistemi ile birlikte tüm ulus ve halklara Yugoslavya topluluğu içinde eşitlik garantisi edilmiştir. 1951 yılında Kosova Özerk Bölgesi'nde Türk halkına mensup çocukların kendi ana dillerinde eğitim ve öğrenim almaları için ilkokul ve ortaokullar açılmıştır. Yugoslavya'da eğitim ve öğrenim için Cumhuriyet ve Özerk Bölgelerin Eğitim Konseyleri yetkili ve sorumlu olmuşlardır. Eğitim konseyleri kendi yetkilerine dayanarak öğretim plan ve programlarını onaylarlar (Koro, 2011: 81-82).

1971 yılına kadar Kosova Özerk Bölgesi'nde her üç dilde (Arnavut, Sırp, Türk) öğrenim gören öğrenciler için tarih dersinde birleşik plan ve program uygulanmıştır. Bu yüzden plan ve programlarda Türk tarihine özel yer verilmemiştir. 1971 yılında Yugoslavya'da uluslardan başka milli azınlıkların da kendi ulusal tarihini öğrenmelerine önem verilmiştir. Kosova Özerk Bölgesi'nde çıkarılan ilkokul ve ortaokul plan ve programlarında tarih dersinde Türk tarihine ayrı bir yer verilmiştir. Yugoslavya'nın yanı sıra Kosova Özerk Bölgesi'nde eğitim ve öğretimde yapılan reformlardan sonra (1985-1986) çıkarılan öğrenim planına göre tarih dersi ilkokul V. sınıfta haftada 1 ders; VI. sınıfta haftada 2 ders; VII. sınıfta haftada 2 ders ve VIII.



sınıfta da haftada 3 ders olarak okutulmaktadır. 1986 yılında Kosova Özerk Bölgesi'nin Eğitim Konseyi'nin çıkarmış olduğu İlkokullar İçin tarih öğretim plan ve programı, detaylı bir öğretim programıdır. Tarih programı öğretim ünitelerine, öğretim üniteleri öğretim birimlerine (konulara) ve öğretim birimleri tezlere (alt başlıklara) ayrılmıştır (Koro, 2001: 82-83).

İlkokul V. sınıflar için tarih dersi plan ve programı, tarih öncesi ve ilkçağa ait öğrenim içeriklerinin işlenmesini amaçlamaktadır. V. sınıf tarih ders kitabı toplam 23 öğretim biriminden oluşmaktadır.

İlkokul VI. sınıflar için tarih dersi plan ve programı, V. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar tarihin incelemesini öngörmektedir. VI. sınıf tarih dersi öğretim programında açıklanmak için toplam 44 öğretim birimi mevcuttur.

VII. sınıflar için tarih dersi plan ve programı, XVIII. yüzyılın sonundan (Büyük Fransız Burjuvazi Devrimi'nden) XX. yüzyılın başlangıcına kadar (Birinci Dünya Savaşı'na kadar) tarih devrinin incelenmesinden oluşmaktadır. Bu sınıfta da tarih dersi öğretim programında açıklanması gereken toplamda 44 ders birimi öngörülmüştür.

VIII. sınıflar için tarih dersi plan ve programıyla yakınçağdan (Birinci Dünya Savaşı) günümüze kadar tarih incelenmiştir. VIII. sınıflar için tarih dersi öğretim programının içerikleri 68 öğretim birimiyle açıklanmıştır (Koro, 2011: 83-85).

Yugoslavya SFC döneminde, Kosova SÖB' nde Türk dilinde öğrenim sunan ilkokullarda tarih dersi için uygulanan plan ve program ile ulusal tarihten öğretim konuları ve birimlerinin işlenmesi öngörülmüştür. Tarih öğretiminden başka şu ödevlerin gerçekleştirilmesine önem verilmelidir:

- Türk halkına mensup olan çocuklar, Yugoslavya ulus ve hakları tarihinin dışında kendi halkının da ulusal tarihini tanımalıdır.
- Yugoslavya ulus ve haklarının ve Türk ulusunun özgürlükçü ruhları aşılmalı, bu gelenekler ruhunda öğrenciler eğitilmelidir.
- Diğer ulusların tarihsel gelişimleri öğrencilere tanıtılmalı, öğrencilere uluslar arasında iş birliğini geliştirme bilinci aşılmalıdır (Koro, 2011: 88).

### 3.6.2. 1990 Yılından Sonra İlkokul Öğretim Plan ve Programı Tarih Dersi'nde Gerçekleşen Değişiklikler

Yugoslavya'da eğitim, birliklerin yetkisinde bulunuyordu. Bu nedenle Sırbistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı 1990 ve 1991 öğretim yılında İlkokul ve Ortaokullar için Eğitim-Öğretim Plan ve Program Yönetmeliklerini getirmiştir. 1990-1991 öğretim yılında getirilen Eğitim-Öğretim Plan ve Program Yönetmeliklerine göre tarih dersinde ulusal azınlıklara ulusal tarihlerinden özel dersler (ek dersler) verilmesini öngörmüştür. İlkokul öğretim plan ve programı tarih dersi ilkokul V. sınıfta haftada 1 ders, VI., VII. ve VIII. sınıflarda ise haftada ikişer ders olarak okutulması kararlaştırılmıştır (Koro, 2011: 93-94). Sırbistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığının Eğitim-Öğretim Plan ve Program Yönetmeliğiyle ulusal azınlıklara ulusal tarihlerinden özel derslerin verilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine 1995 yılında Mr. Bedrettin Koro, ilkokulların V. VI. VII. ve VIII. sınıfları için "Türk Ulusal Tarihinden Ek dersler" kitabını hazırlamıştır.

Türkçe öğrenim gören öğrenciler için ilkokul tarih dersi programı ulusal tarihten 12 öğretim birimine yer vermiştir. Tarih dersi programı gereğince açıklanması gereken öğretim birimleri ve birimlerin öğretim içeriği sınıflara göre şu şekildedir:

#### **V. Sınıf**

##### **1. Türklerin Anayurdu, Göçleri ve İlk Devletleri:**

- Türklerin anayurdu, göçlerin nedenleri ve yönleri, Hun-Türk Devleti, Hunların Avrupa'ya göçleri (Atilla), Uygarlık ve Kültür.

#### **VI. Sınıf**

##### **2. Erken Ortaçağda Orta Asya'da Türk Devletleri:**

- Göktürk Devleti, Uygur Devleti, diğer Türk boyların devletleri, Erken Ortaçağda Türk kültür ve uygarlığı.

##### **3. Orta Asya'da İslam Dininin Yayılması ve İlk Müslüman Türk Devletleri:**

- Türklerde İslam dininin yayılması, Karahanlı Devleti, Gazneli Devleti. İslam dinini kabul ettikten sonra Türk kültür ve uygarlığı.

##### **4. Selçuklu İmparatorluğu:**

- Oğuzlar, Selçuklu İmparatorluğu'nun kuruluşu, Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri; Anadolu Selçuklu Sultanlığı; Anadolu'da Türk kültür ve Uygarlığı.

### **5. Osmanlı Türkleri ve Onların Balkan'da İlk Fetihleri:**

- Kayıların Anadolu'ya gelişleri, Osmanlı Devleti'nin toplumsal ve devlet düzeni, Bizans'ın dağınkılığı ve Sırbistan ve Bulgaristan'ın güçsüzlüğü, Meriç savaşı.

### **VII. Sınıf**

### **6. XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar Osmanlı Toplumunu ve Devleti:**

- Derebey ilişkilerin hususiyetleri, devlet düzeni, fetihlerin durması ve devletin zayıflamaya başlaması. XVII. ve XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda reform hareketleri, İslam dininin yayılması, kültür.

### **7. XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İmparatorluğunda Reformlar:**

- III. Sultan Selim'in ve II. Mahmud'un reformları, Tanzimat reformu ve 1856 yılında getirilen reform.

### **VIII: Sınıf**

### **8. XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Osmanlı İmparatorluğu:**

- Toplumsal-iktisadi koşullar. Doğu bunalımı ve Yeni Osmanlılar. Gençtürk devrimi.

### **9. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun Düşmesi:**

- Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girmesi, cephelerde savaşlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilmesi ve Mondros ateşkes anlaşması, Sevr barış anlaşması.

### **10. Türkiye'nin Ulusal Kurtuluş Savaşı:**

- Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra koşullar, Atatürk'ün önderliğinde ulusal kurtuluş savaşının belirmesi ve gelişmesi. Cumhuriyetin ilan edilmesi ve diğer devrimsel reformların çıkarılması.

### **11. İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye:**

- Toplumsal ekonomi ilişkiler, Türkiye'nin iç ve dış siyaseti, kültür.

### **12. Yugoslavya'da Türk Halkı:**

- İki dünya savaşı arasında Yugoslavya'da Türk halkının durumu, Türk halkının HKS'na ve devrime katılması, Yugoslavya'nın savaş sonrası dönemde Türk halkının varlığının teyit edilmesini sağlamıştır (Koro, 2011: 94-97).

*"Yugoslavya'da Türkçe öğrenim gören ilkokul öğrencilerine Tarih dersi Öğretim programında Türk ulusal tarihine ne kadar yer verdiğini en iyi genel tarih, Sırların ve*

*onların komşularının tarihi ve Türk tarihi için açıklanması için öngörülen ders sayısı gösterir. İlkokulun ikinci kademesine ait olan Tarih ders öğretim programı, dört yıl zarfında, tarih içerikleri 148 öğretim biriminde açıklanması öngörür. Açıklanması öngörülen 148 öğretim biriminden 54 öğretim birimi ya da % 36,60'ı genel tarih, 82 öğretim birimi ya da % 55,50'si Sırp tarih ve onların komşularının tarihine ve 12 öğretim birimi ya da % 8.10'u Türk tarihine ayrılmıştır" (Koro, 2011: 97).*

Tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğunda Yugoslavya SFC'nin Kosova Özerk Bölgesinde Türk halkı için öngördüğü tarih dersi plan ve programına nazaran, Sırbistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı'nın 1990 ve 1991 öğretim yılında tarih dersi plan ve programının getirilmesi daha avantajlı olmuştur. Yeni Eğitim-Öğretim Plan ve Program Yönetmeliklerine göre tarih dersinde ulusal azınlıklara ulusal tarihlerinden özel dersler (ek dersler) verilmesi kararlaştırılmıştır. Kosova'da yaşayan Türk halkı da bu kararlarla birlikte kendi ulusal tarihlerini, kültürlerini okuma, öğrenme şansını kazanmışlardır.

### **3.6.3. 1999 Kosova Savaşı'ndan Sonra İlkokul Plan ve Programlarında Tarih Dersi**

1999 yılından sonra Kosova'da dört dilde (Arnavutça, Sırpça, Boşnakça ve Türkçe) eğitim yapılmaktadır. Arnavutça, Türkçe ve Boşnakça dilinde eğitim Kosova eğitim sistemine göre yapılmaktadır. Sırp tarih ise 1999 'da Kosova'da kurulan UNMIK yönetimini kabul etmediğinden dolayı Sırbistan Eğitim Sistemi ve Müfredatına göre eğitim yapılmaktadır. 2002-2003 eğitim ve öğretim yılında uygulamaya konulan yeni eğitim reformuyla zorunlu ilköğretim sekiz yıldan dokuz yıla çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra Kosova Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'nın (EBTB) hazırladığı yeni öğretim müfredatları uygulanmaya koyulmuştur (Koro, 2011: 104-105).

2001 yılında hazırlanan Yeni Kosova Müfredat Çerçevesine Göre tarih dersinin genel öğretim içerikleri şu şekildedir:

*"Tarih dersi müfredatı bütün olarak Kosova ve diğer dünyanın tarihini verecektir. Tarih ders müfredatlarında Kosova'da yaşayan değişik toplulukların tarihine ve geleneklerine özel dikkat gösterilecektir. Öğrencilerin yerel, bölgesel, ulusal kimliği ve yarıncı günümüzün giderek birbirine bağlanan dünyasındaki geniş kimlik kavramı da tarih dersi müfredatları ile verilmeye" amaçlanmıştır (Yeni Kosova Müfredat Çerçevesi, 2001: 38).*

Bu çerçeveye göre tarih dersi, dünya tarihi, yerel tarih, ulusal tarih ve bölgesel tarihe yer verecektir.

Yeni Kosova Müfredat Çerçevesi'ne göre tarih dersinin özel amaçları da şu şekilde açıklanmıştır:

- Kosova'da yaşayan tüm toplulukların tarihlerine ve geleneklerine özel dikkat göstermek;
- Öğrencilerin yerel, bölgesel, ulusal kimliği ve günümüzün giderek birbirine bağlanan dünyasındaki geniş kimlik kavramını vermek;
- Farklılıklara karşı hoşgörülü olmayı ve karşılıklı saygıyı aşılama;
- Demokratik toplumlarda ulusal kimliği ve tarihi gelenekleri geliştirmek;
- İnsanlar arasında barışçıl anlayışı geliştirmek ve beraber yaşayabilme düşüncesiyle bilgi, tutum ve becerileri geliştirmek;
- Geçmişle yapıcı bir şekilde hesaplaşmaya olan ihtiyacı uyandırmak (Yeni Kosova Müfredat Çerçevesi, 2001: 40).

Tarih dersi konuları ve amaçlarına dayanarak Kosova EBTB'nda tarih dersi müfredatı için birleşik hazırlama komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyon, Arnavutça, Türkçe ve Boşnakça öğretimi için üç alt komisyona ayrılmıştır. Tarih dersi müfredatı üç dilde, giriş, hedef, öğretim içerikleri, değerlendirme, öğretim araçları ve kaynakça bölümlerinden oluşmuştur. Tarih dersi müfredat programı hazırlanırken küreselleşen dünyada uluslar ve devletler arası işbirliğin ve dayanışmanın, bireylerin kendi ulusal değerlerinin yanı sıra barış, demokrasi, insan haklarına saygı ve hoşgörü gibi evrensel değerlere sahip bir şekilde eğitilerek barışın egemen olduğu bir dünya yaratmak amaçlanmıştır. Tarih dersi müfredat programı hazırlanırken aşağıdaki yaklaşımlara önem verilmiştir:

- “Milliyetçi tarih” anlayışı yerine “milli tarih” anlayışını öne çıkarmak,
- Ulusal, yerel, bölgesel ve dünya tarihi arasında uygun dengeyi sağlamak,
- Siyasi ve askeri tarihten çok kültürel, ekonomik ve sosyal tarihe yer vermek,
- Toplumu statik tarih anlayışından kurtarıp dinamik tarih anlayışına kavuşturmak,
- Yeni nesillere tarihi kullanarak dün-bugün-yarın zaman boyutları arasında ilişki kurma becerisini kazandırmak,
- Gençleri demokratik, insan haklarına saygılı, barışçı, toplumsal sorumluluk sahibi, sorunlara çözüm yolları getirebilen bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Koro, 2011: 107-109).

### 3.6.4. Günümüz Kosova'sında Tarih Eğitiminin Hedefleri

İdeoloji-değer aktarma ve bilinç oluşturma amaçlarına en uygun derslerden birisi olarak görülen tarih dersleri hemen her ülkede siyasetin müdahale alanlarından birisi haline gelmiştir. Bu durumda bir ülkede tarih derslerinin amaçlarını büyük ölçüde o devletin hakim ideolojisi şekillendirmekle birlikte ülke tarihinde özel önem taşıyan tarihi ve dinsel olaylar, bölgesel çatışmalar ve gelişmeler ile coğrafî şartlar gibi bir takım özel durumlar da tarih derslerine yüklenen misyon, diğer bir ifadeyle dersin amaçları üzerinde belirleyici rol oynamaktadır (Turan, 2009: 87).

İlkokul 5. sınıfta okutulan tarih dersi, öğrencilerin Kosova'da yaşayan farklı toplulukların eski çağlardan günümüze kadar geçmişi kavrayabilmelerini amaçlamaktadır. Öğrencilerin, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel yönden gelişmelerini sağlamak için tarih eğitimi çok önemlidir. 5. sınıfta öğrenci anayurdunun geçmiş tarihini öğrenmesi, yerel ve ulusal tarihe ve sevgiye varması amaçlanır.

#### 5. sınıf tarih dersi öğretim programının uzak hedefleri:

- Kosova'da yaşayan farklı toplulukların günümüze kadar tarihini öğrenme, bilgi edinme, tanıma ve kavrama yeteneklerini öğrencilerde geliştirme.
- Geçmişte yaşam biçimlerini, önemli tarihi kişiliklerin oynadıkları rolleri, inanışları, yaşam şartlarını, ekonomik, bilimsel, kültürel v.d. gelişmeleri tanıma ve kavrama yeteneklerini geliştirme.
- Değişik dönem ve koşullarda tarih bilgilerini tanıma, kavrama, işleme ve uygulama için gereken olanakları geliştirme.

#### 5. sınıf tarih dersi öğretim programının genel ve özel hedefleri:

##### Öğrenci:

##### Bilgi açısından

- Eski çağlardan günümüze kadar Kosova ve Kosova'da yaşayan tüm toplulukların tarihsel gelişme süreçlerini kavrayabilir.
- Temel tarihi terminoloji ve deyimleri kavrayabilir.

### **Anlama açısından**

- Kosova'da yaşayan toplulukların ve Türklerin geçmişte tarihsel gelişiminin temel özelliklerini anlayabilir.
- Toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel, bilim ve dini gelişme ilkelerini ve tarih deyimlerin temel tanımlarını anlayabilir.

### **Tutum ve değerler açısından**

- Tarihi dönemler sürecinde insanoğlunun elde ettiği medeni değerleri önemser.
- Kültürel, dini, kavmi (etnik), cinsi farklılıklara nazaran hoşgörü ve saygıyla yaklaşır.
- Değişik dini dönemlerden miras kalan kültürel değerleri korur (kitaplık, müze, arşiv v.d. kurumlar) (EBTB, 2006).

İlkokul 6. sınıflar için okutulan tarih dersinin amacı, öğrencilere insan toplumunun meydana gelmesinden Erken Ortaçağın sonlarına kadar (XI. y.y.) toplumun genel gelişme nedenlerini tanıtmaktır. Tarih dersi vasıtasıyla öğrencilere her yanlı gelişim için yani ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, insanlık geliştirmeleri için olanaklar sağlanmaktadır. Yetişkinlere ait tarih dersinde öğrencilere eleştirel düşünmeyi geliştirme hedeflenmektedir.

### **6. sınıf tarih dersi öğretim programının uzak hedefleri:**

- Öğrenci, belirli tarihsel dönemlerin temel toplumsal süreç ve gelişmelerini ayırt edebilir.
- Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları kullanarak insanlar, nesnelere, olay ve olgular arasında benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
- Temel tarih kaynaklarını tanıyabilir.

## **6. sınıf tarih dersi öğretim programının genel ve özel hedefleri:**

### **Öğrenci:**

#### **Bilgi açısından**

- Tarih öncesi, İlkçağ ve Erken Ortaçağ'a ait olan temel terminoloji bilgisini benimsemiştir.

#### **Anlama açısından**

- İlkel toplum, kölelik ve erken feodalite düzenlerinin özelliklerini anlayabilir.

#### **Uygulama açısından**

- Türlü toplumsal durumlarda edindiği yetenek ve tarih bilgileri uygulayabilir ve geçmiş veya benzer olaylarla kıyaslama yapabilir.
- Tarih sürecinde insan toplumunun kazandığı gelişmeleri ayırt edebilir ve kıyaslayabilir.
- Tarihi dönem zarfında insanoğlunun kazandığı medeni değerleri önemser.
- Kültürel, dini, etnik, cinsi farklılıklara hoşgörü ve saygıyla yaklaşır.
- Tarihi dönemlerden miras kalan kültürel değerleri korur (kitaplık, müze, arşiv v.d. kurumlar) (EBTB, 2003).

İlkokul 7. sınıflar için okutulan tarih dersinin, öğrencilere XI. yüzyıldan XIX. yüzyılın başlangıcına kadar (1814) toplumun genel gelişme nedenlerini tanıtmaya amacı vardır. Öğrencilere, ekonomik, kültürel, insanlık ve kişiliklerini geliştirmeleri için olanaklar sağlanmaktadır.

## **7. sınıf tarih dersi öğretim programının uzak hedefleri:**

- Öğrenci, belirli tarihsel dönemlerde temel toplumsal süreç ve gelişmeleri ayırt edebilir.
- Dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları kullanarak insanlar, nesnelere, olay ve olgular arasında benzerlik ve farklılıkları belirleyebilir, değişim ve sürekliliği algılayabilir.
- Temel tarih kaynaklarını tanıyabilir ve belirleyebilir.



## 7. sınıf tarih dersi öğretim programının genel ve özel hedefleri:

### Öğrenci:

#### Bilgi açısından

- Ortaçağ ve kapitalizme ait temel terminoloji bilgisini benimsemiştir ve tanıyabilir.

#### Anlama açısından

- Gelişmiş derebey (feodalite) ve kapitalizm düzenlerinin özellikleri anlayabilir.

#### Uygulama açısından

- Toplumsal durumlarda kazanmış olduğu yetenek ve tarih bilgileri uygulayabilir ve benzer olaylarla karşılaştırma yapabilir.
- Tarihsel süreçlerde insan toplumunun elde ettiği gelişmeleri ayırt edebilir ve karşılaştırabilir.

#### Tutum ve değerler açısından

- Tarihi dönemler sürecinde insanlığın elde ettiği medeni değerleri önemser.
- Kültürel, dini, etnik, cinsel farklılıklara hoşgörü ve saygıyla yaklaşır.
- Tarihi dönemlerden miras kalan kültürel değerleri (kitaplık, müze, arşiv v.d. kurumlar) korur (EBTB, 2004).

8. sınıf tarih dersi, öğrencilere 1815 yılından 1918 yılına kadar toplumun genel gelişme bilimlerini tanıtmayı amaç edinmiştir. Tarih dersi öğrencilere, diğer sınıflarda olduğu gibi ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel v.d. gelişimlerini sağlamak için olanaklar sunmaktadır. 8. sınıfta tarih dersi, öğrencilerde eleştirel düşüncüyü, araştırmayı ve tarih kaynaklarını kullanarak değerlerine göre sınıflandırma yeteneğini geliştirmeyi hedeflemiştir.

### **8. sınıf tarih dersi öğretim programının genel hedefleri:**

- Öğrenci, tarihsel dönemlerde toplumsal süreç ve gelişmeleri ayırt edebilir.
- Dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları kullanarak insanlar, nesnelere, olay ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyebilir, değişim ve sürekliliği algılayabilir.
- Temel tarih kaynaklarını tanıyıp belirleme yapabilir.

### **8. sınıf tarih dersi öğretim programının özel hedefleri**

#### **Öğrenci:**

#### **Bilgi açısından**

- Yeni ve yakınçağ'a ait temel terminoloji bilgisini benimseyebilir ve tanıyabilir.

#### **Anlama açısından**

- Kapitalizm düzeninin özelliklerini anlayabilir.

#### **Uygulama açısından**

- Toplumsal durumlarda, edindiği tarihsel bilgi ve yetenekleri uygulayabilir ve kıyaslama yapabilir.
- Tarih sürecinde insanlığın edindiği gelişmeleri ayırt edebilir, kıyaslayabilir.

#### **Tutum ve değerler açısından**

- Tarihsel dönem zarfında insanlığın edindiği medeni değerlere önem verir.
- Kültürel, dini, etnik, cinsi farklılıklara hoşgörü ve saygı duyar.
- Değişik tarihsel dönemlerden miras kalan kültürel değerleri korur (EBTB, 2005).

Son olarak 9. sınıf tarih dersi öğrencilere 1919 yılından günümüze kadar toplumun genel gelişme bölümlerini tanıtmayı amaçlar. Aynı şekilde tarih dersi aracılığıyla öğrencilere ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, insanlık ve başka

kişiliklerini geliştirmelerine olanak sağlar. 9. sınıfta tarih dersi öğrencilerde eleştirel düşünmeyi, araştırma yeteneğini geliştirmeyi hedefler.

### **9. sınıf tarih dersi öğretim programının genel hedefleri:**

- Öğrenci, yakınçağda temel toplumsal süreç ve gelişmeleri ayırt edebilir.
- Yakınçağda dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları kullanarak insanlar, nesnelere, olay ve olgular arasında benzerlik ve farklılıkları belirleyebilir, değişim ve sürekliliği anlayabilir.
- Tarih kaynaklarını tanıyabilir ve belirleme yapabilir.

### **9. sınıf tarih dersi öğretim programının özel hedefleri:**

#### **Öğrenci:**

#### **Bilgi açısından**

- Yakınçağa ait olan temel terminoloji bilgisini benimser.

#### **Anlama açısından**

- Kapitalizm ve sosyalizm düzeninin özelliklerini tanıyabilir.

#### **Uygulama açısından**

- Toplumsal durumlarda edindiği tarihi bilgi ve yetenekleri kullanabilir ve benzer durumlarla karşılaştırma yapabilir.
- Bu tarihsel süreçte insanoğlunun kazandığı gelişmeleri ayırt edebilir ve karşılaştırma yapabilir.

#### **Tutum ve değerler açısından**

- Yakınçağ tarihi dönemi zarfında insanlığın elde ettiği değerlere önem verir.
- Kültürel, dini, kavmi (etnik), cinsi farklılıklara hoşgörü ve saygı duyar.
- Yakınçağ tarihi döneminden miras kalan kültürel değerleri (kitaplık, arşiv, müze v.d. kurumlar) korur (EBTB, 2006).

Kosova'da tarih eğitimi plan ve programı, "Dünya ve Avrupa Tarihi", "Ulusal Tarih", "Kosova Tarihi", "Arnavut Tarihi" "Balkan Tarihi"nden oluşmaktadır. Kosova tarih eğitiminde, Kosova'da yaşayan tüm toplulukların tarihinin ve geleneklerinin ayrı değere sahip olduğu görülmektedir. Tarih eğitimiyle öğrencilere, farklılıklara karşı hoşgörülü ve saygılı olmayı öğretmek amaçlanmaktadır. Tarih eğitimiyle öğrencilerin, yerel, bölgesel, ulusal kimlik kavramlarını da öğrenmeleri sağlanmaktadır. Öğrencilerin, aynı zamanda günümüzde önem kazanan dünya vatandaşlığı kavramını anlamaları ulaşılmak istenen hedefler arasındadır. Dünya vatandaşlığını kavrayan öğrenci, bu sayede insanlarla olumlu ilişkiler kurabilecek, farklı görüşlere sahip olan insanlarla beraber yaşayabilecek, barış içinde yaşayabilmek için gereken davranışlarda bulunabilecektir.

Tarih eğitimi plan ve programına göre öğrenci hem kendi yaşadığı yer, hem de diğer yerlerin ekonomik, sosyal, etnik, kültürel, dini yapıları hakkında bilgi sahibi olacak, tüm bu farklılıklara saygı duymayı bilecektir. Öğrenciler tarih eğitimiyle; kendi ulusal değerlerine, geleneklerine önem verecek, evrensel değerlere ve insan haklarına saygı duyacak, uluslar arası işbirliğine önem verecek, barışın egemen olduğu bir dünya içinde yaşayabilmeyi öğrenecektir.

Kosova plan ve programına göre tarih eğitiminin verildiği ileriki sınıflarda, 8. ve 9. sınıflarda öğrenciler araştırma yapma becerisine sahip olacak ve bu beceriyi geliştirecek, eleştirel düşünmeyi öğrenecek ve sınıflandırma yeteneğini geliştirecektir.

1990 yılından sonra Sırbistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı'nın getirdiği tarih eğitimi plan ve programına göre tarih dersi ilkokul 5. sınıfta haftada 1 ders, 6. 7. ve 8. sınıflarda ise haftada ikişer ders okutulması kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda ulusal azınlıklara kendi ulusal tarihlerinden ek dersler almaları kararı çıkarılmıştır. Bu dönemde genel tarih üç ayrı (Genel Tarih, Sırlar ve Onların Komşularının Tarihi, Türk Tarihi) alan olarak öğretilmiştir. 2001 yılında hazırlanan Yeni Kosova Müfredat Çerçevesine göre ise tarih dersi 5.-9. sınıflar arasında haftada ikişer ders olarak okutulmaktadır. Yeni Kosova müfredat çerçevesine göre tarih dersiyle öğrencilere "Dünya ve Avrupa Tarihi", "Ulusal Tarih (Burada her toplum kendi tarihini öğrenecektir)", "Kosova tarihi", "Arnavut Tarihi" ve "Balkan Tarihi" öğretilenektir. 1990 Sırbistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı tarih eğitimi plan ve programı ile 2001 Yeni Kosova Müfredat Çerçevesiyle getirilen tarih eğitimi plan ve programını karşılaştırdığımızda: sınıflara göre ayrılan ders sayıları göz önünde bulundurulduğunda Sırbistan Cumhuriyeti plan ve programına göre, 2001 eğitim plan ve programında tarih eğitimine daha fazla önem verildiği; eski tarih plan ve

programında Sırp tarihinin ön planda olduğu, bunun dışında genel tarih ve “Ulusal Tarih”in de öğretildiği; yeni tarih eğitimi plan ve programında ise “Dünya Tarihi”nin ön planda olduğu, dünya tarihinden sonra da “Ulusal Tarih” ve “Kosova Tarihi”nin önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

## BÖLÜM IV

### KOSOVA'DA TÜRKÇE İLKÖĞRETİMDE TARİH DERS MÜFREDATINDA TARİH ALANLARININ İNCELENMESİ

Bu bölümde Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığına göre belirlenen tarih eğitimi ders kitaplarındaki alanlar incelenmeye alınmıştır. Kosova'da Türkçe İlköğretimde tarih ders müfredatı "Dünya ve Avrupa Tarihi", "Türk Tarihi", "Kosova Tarihi", "Arnavut Tarihi", "Balkan Tarihi", "Yineleme, Gezi v.d." alanı olmak üzere toplam altı tarih alanından oluşmaktadır. Aşağıda bu alanlardan, "Dünya ve Avrupa Tarihi", "Türk Tarihi" "Kosova Tarihi", "Arnavut Tarihi" ve "Balkan Tarihi" ele alınmıştır. İncelenmeye alınan bu alanların: Tarih eğitiminin hedeflerinin tarih ders kitaplarının içeriğindeki konulara uygunluğu, tarih dersiyle kazandırılmak istenen tutumların tarih ders kitaplarına yansımaları, kimlik kazandırmadaki rolü, en başarılı üniteleri, eski ve yeni tarih ders kitaplarındaki benzerlikler ve farklılıklar gibi sorulara cevap aranmıştır.

Burada belirtmek gerekir ki, 1999 Kosova Savaşının ardından, Kosova müfredat çerçevesinin 2001 yılında belli olmasına rağmen eski tarih ders kitaplarının yayınlanması ve kullanılmaya başlanması daha geç olmuştur. Kosova'da 2002-2003 öğretim yılında eğitimde reform düzenlenmiştir. Bu reform çerçevesinde ilköğretimde zorunlu eğitim sekiz yıldan dokuz yıla çıkarılmış, 4+4 zorunlu eğitim sistemi 5+4 şeklinde değiştirilmiştir.

Kosova'da ilköğretim tarih dersi müfredatı 6. sınıflar için 2003-2004; 7. sınıflar için 2004-2005; 8. sınıflar için 2005-2006; 9. sınıflar için 2006-2007 ve 5. sınıflar için 2007-2008 öğretim yılında uygulanmaya başlanmıştır. Belirtilen tarih ders kitapları yayımlandıktan sonra kullanılmaya başlamıştır. Bu Tarih ders kitaplarının yayınlanmasından önce tarih ders konuları not, fotokopi ve çeşitli kitaplardan öğretilmiştir (Türkçe Eğitim Uzmanı Bedrettin Koro ile yapılan görüşme, 28. 11. 2011). 6. sınıf ve 7. sınıf tarih ders kitapları 2005 yılında; 8. sınıf tarih ders kitabı

2007 yılında; 9. sınıf tarih ders kitabı 2008 yılında ve 5. sınıf tarih ders kitabı 2010 yılında yayınlanmıştır.

#### **4.1. “Dünya (Uygarlık) ve Avrupa Tarihi”**

“Dünya ve Avrupa” Tarihi başlığı altında öncelikle eski tarih ders kitapları değerlendirilmiş, ardından yeni tarih ders kitaplarındaki bilgiler incelenmiştir. “Dünya ve Avrupa Tarihi” alanında kazandırılmak istenen tutumlar tarih ders kitaplarına ne kadar yansımış? “Dünya ve Avrupa Tarihi” alanının kimlik kazandırmadaki rolü nedir? Yeni tarih kitaplarında bu alan için hazırlanmış en başarılı üniteler hangileridir? Eski ile yeni tarih ders kitaplarında benzerlik ve farklılıklar nelerdir? gibi soruların cevabı aranmıştır.

Kosova Cumhuriyeti, tarih eğitimi plan ve programlarına göre, “Dünya ve Avrupa Tarihi” alanına % 29 oranında yer ayrılmıştır. Türkçe ilköğretim okulları 5-9 sınıflarda okutulan tarih dersi müfredatında toplam 362 konu vardır. Bunların 105’i “Dünya ve Avrupa Tarihi”ne ayrılmıştır. Sınıflara göre bu dağılım; 5. sınıfta 3 konu; 6. sınıfta 29 konu; 7. sınıfta 25 konu, 8. sınıfta 30 konu, 9. sınıfta 18 konu olarak belirlenmiştir (EBTB, 2003-2006). Ayrıca belirtmek gerekir ki ilköğretim okullarında genel tarih eğitimi içerisinde en fazla yer bu alana ayrılmıştır. Genel tarih eğitimi içerisinde söz konusu alana en fazla yer verilmesi dolayısıyla bu alandaki tüm konulara yer verme imkânı olmadığından öne çıkan konular dikkate alınmıştır.

##### **4.1.1. Eski Tarih Ders Kitaplarında “Dünya ve Avrupa Tarihi”**

Eski tarih ders kitaplarına baktığımızda 5. sınıfta bu alanda sırasıyla: “Eski Mısır”, “Eski Mezopotamya”, “Geçmiş Zengin Doğunun Kültürü”, “Eski Yunanlılar”, “İsparta Devleti”, “Atina Devleti”, “Yunan ve Persler Arasındaki Savaşlar”, “Peloponez Savaşı”, “Yunan Kültürü”, “Helenler Çağı”, “Helen Kültürü”, “Eski Roma”, “Dünya Gücü Olan Roma”, “Roma Devletindeki İç Savaşlar”, “Çarlık Döneminde

Roma Devleti”, “Hıristiyanlığın Belirmesi”, “Roma Devletinin Bölünmesi ve Batı Roma Çarlığının Dağılması”, “Roma Kültürü”, “Roma Hükümü Altındaki Balkan Yarımadası<sup>1</sup>” konularına geniş yer verilmiştir. Her konunun içeriğinde anlatılan medeniyete göre, o medeniyetin edebiyatı, bilimi, dini görüşü, kültürü, sanatı v.d. anlatılmıştır.

Tarih sahnesine çıkan medeniyetler anlatılırken, birçok metinde bu medeniyetlerin kabul ettikleri din (Hıristiyanlık) öne çıkarılmıştır.

“Geçmiş Zengin Doğu Kültürü” konusunda, edebiyat açıklanırken Hıristiyanların kutsal kitabı İncil hakkında bilgiler verilmiştir. İncil’in, Yahudilerin en ünlü kültür eseri olduğu, eski Yahudiler ve onlarla temasta olan milletlerin dini, tarihi, kanuni, edebi, felsefi eserler ve efsaneler hakkında bilgiler içerdiği belirtilmiştir. İncil’in dünyada en çok çevrilen eser olduğu, şimdiye kadar 900 dile çevrilip yayınlandığı, dünya sanatı ve edebiyatına büyük etkisi olduğu da verilen bilgiler arasındadır (Rakiç, 1995: 43).

“Hıristiyanlığın Belirmesi” konusunda da, Hıristiyanlığın Roma çarlığına yayılması anlatılmıştır. Hıristiyanlığın, zengin ve sonsuz hayat vaat ettiği, tüm ızdırap ve acıları dindirdiği, dünyanın büyük bir bölümüne hakim olduğu ve dünya uygarlığını etkilediği belirtilmiştir (Rakiç, 1995: 106-107).

Bunun gibi daha birçok konu içerisinde Hıristiyanlığın ön plana çıkarıldığını, dünya kimliğinin adeta Hıristiyanlıkla özdeşleştirildiğini görüyoruz.

“Roma Devletinin Bölünmesi ve Batı Roma Çarlığının Dağılması” konusunda Çarlığın Bölünmesi ve Batı Roma Çarlığının Dağılması alt başlıklarında verilen bilgiler şu şekildedir:

*“Bunalımlı dönemlerde çarlıkla daha kolay hükmetmek için imparator Teodosiye ülkeyi iki bölüme ayırmıştır. Doğu Roma çarlığı (İstanbul) ve Batı Roma Çarlığı (Roma). Çarlığın bu bölümleri bir daha birleşmeyecektir. İktisadi ve kültür bakımından gelişmiş olan Doğu çarlığı barbarların saldırılarına uğramıştır. Bizans çarlığı olarak adlandırılan bu çarlık bin yıl kadar (1453), Türklerin fetihlerine kadar var oldu. Roma'nın Batı çarlığı barbarların iskanlarına sahne olmamıştır.*

*İktisadi bunalım, kölelerin ayaklanmaları ve barbarların saldırıları Batı Roma çarlığına hedef oldu. Germen boyları V. yüzyılda çarlığın topraklarına yerleştiler. İtalya'da bile çarın idaresi tehlikedeydi. 476 yılında Germen asker komutanı Odoakar Roma'daki Batı Roma'nın son çarını tahttan indirip kendini yeni barbar devletinin – İtalya kralı ilan etti. Bir zamanlar dünya hükümdarı olan Romalılar barbarlara haraç vermeye mecbur oldular.*

*Bir zamanların güçlü çarlığının temellerinde yeni barbar<sup>2</sup> devletleri kuruldu ve yeni toplumlar meydana geldi. Bununla eski çağ kapanmış ve orta çağ başlamıştır<sup>3</sup>” (Rakiç, 1995: 110-111).*

<sup>1</sup> Konu başlıklarındaki yazım hataları tarafımdan düzeltilmiştir.

<sup>2</sup> Kitaptaki metne göre, Doğu Roma söz konusu olunca barbar kelimesi “Türkler”, Batı Roma söz konusu olunca da “Kuzeyliler” için kullanılmıştır.

<sup>3</sup> Metindeki yazım hataları tarafımdan düzeltilmiştir.



Metinde, bir medeniyetin tarihi anlatılırken, diğer ulusların tarihi kötülenmiştir. Bu ve buna benzer yaklaşımlar, öğrencinin kendi ulusu ve kötülünen diğer uluslar hakkında olumsuz yargılara varmasını sağlamaktadır.

Aynı konu işlenirken “Romalıların Barbarlarla Savaşı” adı altında bir resme yer verilmiştir.



Resim 4: Tarih 5. Sınıf. “Roma Devletinin Bölünmesi ve Batı Roma Çarlığının Dağılması” s. 110. (1995).

“Dünya ve Avrupa Tarihi” alanına, eski 6. sınıf tarih ders kitabında: “Erken Derebeylik Döneminde Avrupa”, Erken Derebeylik Devrinde Güney İslavlar ve Komşuları”, “Gelişmiş Derebeylik Devrinde Avrupa”, “Derebey Toplumu Çevresinde Kapitalist Ekonomi ve Kültürünün İlk Belirtileri” ünitelerinde yer verilmiştir.

“Erken Derebeylik Döneminde Avrupa” ünitesinin “Ortaçağda Araplar” konusunda İslam dininin meydana gelmesine değinilmiştir. Hz. Muhammed’in 40 yaşında iken (610 yılında) İslam dinini Arabistan’da yaymaya başlaması, Müslüman adının anlamı, İslam dininin öğretisi Kuran gibi konular hakkında bilgi verilmiştir (Koro ve Muzbeg, 1987a: 11).

“Ortaçağ Kültürü” ünitesinde kültürün dini ve sınıfsal niteliği, okullar ve üniversiteler, sanatın genel özellikleri işlenmiştir. Kültürün, dini ve sınıfsal niteliği anlatılırken, ortaçağda sadece dini işlerle uğraşan rahiplerin kültür taşıyıcıları olduğu; okullar ve üniversiteler anlatılırken, ortaçağın başlangıcında Avrupa’da eğitimin kilise ve manastırların elinde bulunduğu, ardından bağımsız okulların ve XII.

yüzyılda Avrupa'da üniversitelerin açılmaya başlaması; sanatın genel özellikleri anlatılırken de ortaçağda mimari ve resim sanatının gelişmesi hakkında bilgiler bulunmaktadır (Koro ve Muzbeg, 1987a: 69-71).

“Derebey Toplumunu Çevresinde Kapitalist Ekonomisi ve Kültürünün Belirtileri” ünitesinde “Büyük Coğrafya Buluşları” konusunda teknik buluşlara, coğrafi buluşlara, yeni dünyanın kolonileşmesi, kapitalist piyasaının güçlenmesine yer verilmiştir. Büyük coğrafi buluşların bir taraftan sömürgeciliğin belirmesine sebep olduğu, bir taraftan da kapitalist piyasaının gelişmesine katkı sağladığı belirtilmiştir (Koro ve Muzbeg, 1987a: 91-95). Coğrafi buluşların dünya arenasında kazandırdıkları ve kaybettirdikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

“Dünya ve Avrupa Tarihi” alanına eski 7. sınıf tarih ders kitabında da şu üniteler karşımıza çıkmaktadır: “XVIII. Yüzyılın Sonunda ve XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Avrupa”, “1848-1849 Yılında Avrupa’da, Güney İslavlarda ve Onların Komşularında Devrim”, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Kapitalist Ekonomide ve Kapitalist Toplumda Değişmeler”.

“XVIII. Yüzyılın Sonunda ve XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Avrupa” ünitesinde “XVIII. Yüzyılın Sonunda Kapitalist Ekonomide Gelişme”, “Amerika Birleşik Devletlerinin Bağımsızlık İçin Savaşı ve Kuruluşu”, “Büyük Fransız Burjuvazi Devrimi”, “1794-1815 Yılları Arasında Avrupa ve Fransa”, “İşçi ve Sosyalist Hareketin Belirmesi”, “Bilimsel Sosyalizmin Belirmesi”, “Bilimsel Sosyalizm Belirdiği Devirde En Önemli Eser-Komünist Partisinin Kuruluşu” konularına yer verilmiştir (Koro ve Muzbeg, 1987b: 4-32).

“İşçi ve Sosyalist Hareketin Belirmesi” konusunda Avrupa’da sanayi devrimi anlatılırken makine üretiminin gelişmesi, buharlı makinelerin İngiltere, Fransa, Almanya, Amerika v.d. ülkelere yayılması, makine üretimiyle madencilik, metalürji, ulaşım, tarımcılık, ekonomi kollarının gelişmesi konularına değinilmiştir (Koro ve Muzbeg, 1987b: 22). Sanayi devrimlerinin ve yeni buluşların, ülkelerin gelişmesine büyük katkıları ve dünya ekonomisine kazandırdıkları açıklanmıştır.

“1848-1849 Yılında Avrupa’da, Güney İslavlarda ve Onların Komşularında Devrim” ünitesinde “1848-1849 Yılında Batı Avrupa’da Devrim”, “1848-1849 Yıllarındaki Devrimde Uluslarımız” konuları bulunmaktadır (Koro ve Muzbeg, 1987b: 71-76).

“XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Kapitalist Ekonomide ve Kapitalist Toplumda Değişmeler” ünitesinde ekonomik gelişmeler, sınıfsal savaşlar öne çıkan konular arasındadır. Burada, birçok bilim ve teknik

keşifleri, bunların ekonominin gelişmesine etkisi açıklanmıştır. Dünyadaki ülkelerin sanayisi gelişmiş ve sanayisi gelişmemiş olarak ayrılmaya başladığı belirtilmiştir. Kapitalist toplumlarda işçilerin haklarının tanınmamasıyla sınıfsal çarpışmaların ortaya çıkışı konu edilmiştir (Koro ve Muzbeg, 1987b: 78-79). Konu içeriğinde de belirtildiği gibi sanayisi, ekonomisi gelişmiş bir ülke her anlamda gelişmiş sayılmaktadır. Bir ülkenin gelişmesi ve kalkınmasının o ülkenin iş gücüne bağlı olduğu belirtilmiştir.

#### **4.1.2. Yeni Tarih Ders Kitaplarında “Dünya ve Avrupa Tarihi”**

Yeni 5. sınıf tarih ders kitabında “Dünya (Uygarlık) ve Avrupa Tarihi” alanına “İlkçağda Türkler” ünitesinde “Türk Kültür ve Uygarlığı”, “Ortaçağda Türkler” ünitesinde “İlk Müslüman Türk Devletlerinde Kültür ve Uygarlık”, “Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Balkanların Fethi” ünitesinde “Kuruluş Döneminde Türk Kültür ve Uygarlığı” konularında yer verilmiştir. (Bu konular aynı zamanda “Ulusal Tarih” kapsamına da girmektedir).

“Türk Kültür ve Uygarlığı” konusunda devlet yönetimi, ordu, din ve inanış, dil ve edebiyat, ekonomik ve sosyal hayat, toplum yapısı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Devlet yönetiminin nasıl olduğu, Türklerde ordunun ne kadar önemli olduğu, Türklerin kısmen kabul ettikleri dinler ve İslam dini, Türklerin kullandığı alfabeler, İpek ve Baharat yolunun ekonomik hayata getirdiği katkılar, Türk tarihinde kölelik olmaması, kadının toplumdaki özel yeri gibi konulara değinilmiştir (Derviş, 2010: 30-35). Bu konu ve bunun dışındaki diğer iki konuda dönemlere göre Türk kültür ve uygarlığı hakkında bilgiler verilmiş, devlet yönetimi, ordu, dil ve edebiyat, sosyal ve ekonomik hayat, bilim ve sanat alanları tek tek ele alınmıştır. Uygarlık tarihinde Türklerin yerinin öğretilmesi amaçlanmıştır.

6. sınıf yeni tarih ders kitabında, söz konusu tarih alanı, “Eski Doğu”, “Eski Yunanistan”, “Eski Roma”, “Erken Ortaçağ” ünitelerindeki konularda geniş çapta işlenmiştir.

“Eski Doğu” ünitesinde “Eski Mısır ve Mezopotamya”, “Çin, Hindistan ve İran”, “Eski Doğu Halklarının Kültürü” konuları bulunmaktadır. Söz konusu alanı ilgilendiren konu “Eski Doğu Halklarının Kültürü” bölümünde verilmiştir. Burada, eski

doğu halklarının kullandıkları yazılar, eski doğu halklarının dinsel inançları, eski doğuda mimarlık, heykeltıraşçılık, resim sanatı, edebiyat ve bilim yer almıştır (Koro, 2005a: 30-34). Bu ünite sayesinde öğrencinin, bu tarih dönemindeki kültür ve uygarlık tarihi hakkında bilgi edinmesi amaçlanmıştır.

“Eski Yunanistan” ünitesinde “Girit Uygarlığı”, “Miken Uygarlığı”, “Şehir-Devletler (Polis’ler)in Belirmesi” dikkat çeken konular arasındadır. Bu üniteye devletin belirmesi ve sınıfsal yapısı, devlet yönetimi askeri eğitim v.d. konular işlenmiştir (Koro, 2005a: 39-46). Bu konuların ders programlarında yer almasındaki amaç, geçmişten günümüze dünya sahnesine çıkan uygarlıkların, devletlerin, toplumsal yapısı, ekonomik ve sosyal hayatı, dini, kültürü, bilimi, sanatı, ordusu, eğitimi hakkında bilgi vermek ve tüm farklı inanış ve değerlere saygı duyulmasını ve hoşgörülü davranılmasını sağlamaktır. “Dünya (Uygarlık) ve Avrupa Tarihi” alanındaki bu ve bunun gibi diğer üniteler aynı amacı gütmektedirler.

7. sınıf tarih ders kitabında bu alana, “Geç Orta Çağda Toplum”, “XI-XV. Yüzyılda Avrupa”, “Hümanizm ve Rönesans”, “Büyük Coğrafya Keşifleri”, “Avrupa’da Büyük Monarşi Devletleri”, “Avrupa’da Mutlakiyet Monarşi Devletleri”, “Aydınlanma Çağı”, “Burjuvazi Devletleri” ünitelerinde yer verilmiştir.

“XI-XV. Yüzyılda Avrupa” ünitesinde “Fransa”, “İngiltere”, “İspanya ve Portekiz”, “Almanya ve İtalya” konuları yer almıştır. Bu ülkelerin savaşları, gelişim süreçleri anlatılmıştır (Koro, 2005b: 18-28).

“Hümanizm ve Rönesans” ünitesinde XV. ve XVI. yüzyılda Avrupa’da sanat, bilim, edebiyat alanında meydana gelen yenilikler ve gelişmeler, çeşitli keşifler incelenmiştir. İtalya’da, Fransa’da, Almanya’da, İngiltere’de v.d. Avrupa ülkelerinde bu hareketin gelişmesi ele alınmıştır (Koro. 2005b: 76-81). Hümanizm ve Rönesans’ın sonuçları şu şekilde açıklanmıştır:

*“Hümanizm ve Rönesans’ın önemli bir sonucu olarak dünyaya yeni bir görüş ve düşünüş getirmiş olmasıdır. Hümanizm ve Rönesans her şeyden önce Orta Çağın skolastik düşüncesiyle mücadele ederek yerine pozitif düşünceyi geliştirmiştir. Avrupa’nın kalkınması bilim Rönesans’ının doğmasıyla başlamıştır.*

*Rönesans hareketleri din ve inanış üzerinde de büyük etkiler yapmıştır. Bunun sonunda Avrupa’da reform hareketleri başlamıştır.*

*Kısaca, Hümanizm ve Rönesans Avrupa’da her alanda gelişme ve ilerlemenin hız kazanmasını sağlamıştır” (Koro, 2005b: 81).*

Metinde de belirtildiği gibi Hümanizm ve Rönesans Avrupa’da birçok alanda gelişme sağlamış ve Avrupa’nın kalkınmasını olumlu yönde etkilemiştir. Bu alanda öğrencilerin; keşifler, sanat, bilim, din v.d. alanların gelişmeye ne denli katkı sağladıklarının kavranması amaçlanmıştır.

“Büyük Coğrafya Keşifleri” ünitesinde, Amerika’nın keşfi, Hindistan yolunun bulunması, dünya keşiflerinin sonuçları, kapitalist ekonomisi ve piyasanın güçlenmesi anlatılmıştır. Özellikle, kapitalist ekonomisi ve piyasanın güçlenmesi kısmında coğrafya keşiflerinin dünyada ticaretin gelişmesine katkısı, yeni bir ekonominin gelişmesi, dünyada ve özellikle Avrupa ülkelerinde ekonomi, siyasi, kültürel ve bilimsel alanlarda çok önemli gelişmelere yol açması açıklanmıştır (Koro, 2005b: 83-88). Büyük coğrafi keşiflerin dünyada ve özel olarak Avrupa’da büyük değişikliklere yol açması, aynı zamanda kültür, bilim, sanat gibi alanlara da katkı sağlaması vurgulanmıştır. Diğer ünitelerde de anlatılan dönemlere göre ekonomi, sanat, kültür, bilim, edebiyat v.d. konulara yer verilmiş, meydana gelen değişiklik ve yenilikler anlatılmış, farklılıklara açık olma ve hoşgörüyü bakmayı öğretmek amaçlanmıştır.

Konunun sonunda büyük coğrafi keşifler haritası yer almaktadır.



Resim 5: Tarih 7. Sınıf. “Büyük Coğrafya Keşifleri” s. 86. (2005b).

Yeni 8. sınıf tarih ders kitabına baktığımızda “Dünya (Uygarlık) ve Avrupa Tarihi” alanına: “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Avrupa”, “ABD, İtalya ve Almanya Birliğinin Kurulması”, “XIX. Yüzyılın Sonunda ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Avrupa”, “XIX. Yüzyılın Sonlarında ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Amerika, Asya ve Afrika”, “XIX. Yüzyılın Sonunda ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Ekonomik,

Toplumsal, Bilim ve Kültürde Gelişmeler”, “I. Dünya Savaşı ve Rusya Devrimi” üniteleri girmektedir.

“XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Avrupa” ünitesinde “Avrupa ve ABD’de Sanayi Devrimi”, “Viyana Kongresi ve Kutsal İttifak”, “Fransa ve İtalya’da 1848 Devrimleri”, “Almanya ve Avusturya’da 1848 Devrimleri” ve “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Bilim ve Kültürde Gelişmeler” konularından oluşmaktadır. “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Bilim ve Kültürde Gelişmeler” konusunda bilimde ve kültürde meydana gelen gelişmeler anlatılmıştır. Avrupa’da özellikle kimya, fizik, biyoloji v.d. doğa bilimlerinin gelişmesi, kültür alanında edebiyat, müzik ve resim sanatının gelişmesi açıklanmıştır (Koro, 2007: 15-18). XIX. yüzyılda Avrupa’da bilim ve sanat alanında meydana gelen gelişmelerin toplumsal gelişmeye katkısı konu edilmiştir.

“XIX. Yüzyılın Sonunda ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Avrupa” “İngiltere”, “Fransa”, “Almanya”, “İtalya”, “Avusturya-Macaristan İmparatorluğu”, “Rusya”, “XIX. Yüzyılın Sonunda ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Uluslar arası İlişkiler ve Blokların Kurulması” konularında anlatılan her ülkenin: ekonomik ve toplumsal koşulları, devlet yönetimi, siyasal koşulları, dış siyaseti ele alınmıştır (Koro, 2007: 66-76). Bu şekilde öğrencilerin toplumsal süreçleri ve gelişmeleri, dönemlere ve mekânlara ait benzerlik ve farklılıkları ayırt edebilmesi sağlanmıştır.

Son olarak 9. sınıf yeni tarih ders kitabında söz konusu alanda: “İki Dünya Savaşı Arasında Dünya”, “İkinci Dünya Savaşı (1939-1945)” ve “İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Dünya” üniteleri yer almıştır.

“İki Dünya Savaşı Arasında Dünya” ünitesinde, “Versay Barışı ve Milletler Cemiyeti”, “1919-1939 Yılları Döneminde Parlamenter Demokrasi Ülkelerde Toplumsal-Siyasal Gelişmeler”, “İki Dünya Savaşı Arasında ABD”, “Faşizmin ve Nazizm’in Meydana Gelmesi”, “İki Dünya Savaşı Arasında SSCB’de Komünizm”, “İki Dünya Savaşı Arasında Orta Doğu, Uzak Doğu, Afrika ve Güney Amerika’da Gelişmeler”, “Kültür, Bilim ve Teknikte Gelişmeler” konularına yer verilmiştir (Koro, 2008: 3-24). Bu konular arasında ABD ve Faşizm ve Nazizm diktatörlük sistemlerine ağırlık verilmiş, özellikle ABD geniş anlamda ele alınmıştır.

“İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Dünya” ünitesi “Soğuk Savaş Dönemi”, “Birleşmiş Milletler Örgütü ve Onun Dünyadaki Rolü”, “Sömürgeciliğin Çökmesi, Yeni Sömürgecilik ve Bağlantısızlık Hareketi”, “İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Batı Avrupa ve ABD”, “İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra SSCB ve Doğu Avrupa”, Savaşın Sonra Bilim ve Kültürde Gelişmeler” konularından oluşmaktadır. “Birleşmiş

Milletler Örgütü ve Onun Dünyadaki Rolü” konusunda Birleşmiş Milletler Örgütü’nün amaçları şu şekilde özetlenmiştir:

*“Uluslar arası, dostça ilişkileri geliştirmek,  
Ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda uluslar arası işbirliği sağlamak,  
Üyelerin dış siyasetlerini uyumlaştıran bir merkez olmaktır” (Koro, 2008: 107).*

Konunun devamında B.M. in organları, B.M. in dünyada barışı, güvenliği korumadaki yeri, dünyada ekonomi, sosyal, siyasal, kültürel alanlarda işbirliği hakkında bilgiler verilmiştir. B.M. barışı sağlamadaki başarısı belirtilirken şu paragraf dikkat çekmektedir:

*“BMÖ bugüne kadar dünyada barışı korumakta, ülkeler arasında işbirliği geliştirmekte ve barışçı yollarla problemleri çözmekte başarılar sağlamıştır. Yugoslavya’nın parçalanması sırasında beliren savaşların son bulmasında BMÖ’ nün çalışmaları çok önemli oldu” (Koro, 2008: 110).*

Metinde de belirtildiği gibi, Yugoslavya’daki savaşların sona ermesinde BMÖ’nün katkıları olmuştur. Bu durum, Kosova halkının BM’e karşı özel bir sempati duymasına neden olmuş, dolayısıyla tarih ders kitapları konularında da açık bir şekilde gösterilmiştir.

Aynı konunun, Avrupa Birliği alt başlığında, Avrupa Birliği’nin, üye ülkeler arasında gümrük ödemeksizin serbestçe alınıp satılması için kurulduğu belirtilmiştir. Ardından ulaştırma, ekonomik politika oluşturma, ortak bir dış güvenlik politikasının oluşturması gibi amaçları olduğu anlatılmıştır. AB’nin dünya sanayi üretiminin dörtte birini oluşturduğu, önemli ticari güce sahip olduğu ifade edilmiştir (Koro, 2008: 110-111). Bilindiği üzere İkinci Dünya Savaşından sonra kıta kapsamında ortak çıkarların korunması için Avrupa Birliği kurulmuştur. Kosova’nın da Avrupa’nın bir ülkesi olması ve gelecekte Avrupa Birliği’ne aday olmayı hedefleyen bir ülke olması, öğrencilere bu bilgilerin verilmesinin uygun olduğunu düşündürmektedir. Bu bilgiler sayesinde öğrenciler, AB üyelerinin yürüttüğü politikayı anlayacak, AB üyelerinin ekonomi ve ticari yönden güçlü devletler olduğunu öğrenecektir. AB üyelerinin sanayi üretiminde söz sahibi olduğunu öğrenen öğrenciler, AB’ne üye olan ülkeleri önemli birer güç olarak görecektir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) alt başlığında, AGİT’in 1973 yılında çalışmalarına başlaması, 1975’te düzenlenen konferansta 33 Avrupa ülkesi, ABD ve Kanada tarafından imzalanmasıyla sonuçlanması konu edilmiştir.

*“Helsinki nihai senedinde belirtilen şu temel ilkelere devletler saygı göstermeyi kabul etmişlerdir: Egemenliğe saygı göstermek, kuvvet kullanmaktan kaçınmak, devlet sınırlarını ihlal etmemek, devletlerin toprak bütünlüğünü korumak, anlaşmazlıkları barışçıl yoldan çözmek, içişlere karışmamak, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı göstermek, devletler arasında işbirlik, halkların eşit haklardan ve kendi kaderini tayin hakkından yararlanmasıdır. Bu Nihai Senedi’ndeki*

*ilkeler AGİT'in temelini oluşturmaktadır. AGİT organları ile birlikte getirmiş oldukları çeşitli dokümanlar ile üyelerin güvenliğini sağlamak, üyeler arasında siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültür alanında işbirliği geliştirmek hedeflenmiştir" (Koro, 2008: 111-112).*

Kitapta yer alan metne göre AGİT, insan haklarını korumak, devletler arasında işbirliği yapmak, anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak v.d. birçok alanda önemli bir misyona sahiptir. Bu bilgiler sayesinde öğrenciler, dünyada barışı sağlamada AGİT'in önemli role sahip olduğunu kavrayacaklardır.

"Dünya (Uygarlık) ve Avrupa Tarihi" alanı Kosova'da genel tarih eğitiminin % 29'luk bölümünü oluşturmaktadır. Tarih ders kitaplarına baktığımızda söz konusu alanın paralel bir şekilde kitaplara yansıdığını görmekteyiz. Diğer tarih alanlarına göre, "Dünya (Uygarlık) ve Avrupa Tarihi" alanına daha geniş bir şekilde yer verilmiştir. Bu durumdan hareketle Kosova'da, Dünya ve Avrupa vatandaşlığı kimliğinin kazandırılmasına daha fazla önem verdiğini söylemek mümkündür.

Tarih eğitimi genel ve özel amaçlarına baktığımızda bu alanda öğrenciler; Dünya ve Avrupa kimliği kavramını öğrenecek, "Dünya ve Avrupa Tarihi", tarihsel dönemlerinin toplumsal süreç ve gelişmelerini ayırt edebilecek, olaylar ve olgular arasında benzerlik ve farklılıkları belirleyecek, değişimleri algılayabilecek, diğer alanlarda olduğu gibi farklı değerlere saygı ve hoşgörüyü bakacak, bu değerleri koruyacak gibi ifadeler bulunmaktadır. Tarih eğitimi ders kitaplarına baktığımızda bu amaçların kazandırılmasında oldukça başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Hatta diğer alanlara göre en başarılı alan olarak da görülebilir.

Söz konusu alanda kazandırılmak istenen dünya ve Avrupalı kimliği ders kitaplarına başarılı bir şekilde yansımıştır. Bu durum, 1999 Kosova Savaşından sonra dünya vatandaşlığına artan ilgiden kaynaklanmaktadır. Ders kitaplarında yer alan konular oldukça başarılıdır. 7. sınıf tarih ders kitabındaki "Hümanizm ve Rönesans" ünitesi Avrupa ülkelerinde birçok alanda meydana gelen değişme ve gelişmeleri en ince ayrıntısına kadar ele almıştır. 9. sınıf tarih ders kitabında yer alan "İki Dünya Savaşı Arasında Dünya" ünitesi de Fransa, İngiltere, ABD, İtalya, Almanya v.d. ülkelerdeki durumu, toplumsal gelişme ve değişimleri, diktatörlük biçimlerini, bilim, sanat v.d. birçok alandaki gelişmeleri tek tek ele almıştır. Öğrencilerin, dünya ülkeleri ve bu ülkelerin toplumsal değişim ve gelişimleri hakkında bilgi edinmeleri sağlanmıştır.



### 4.1.3. “Dünya (Uygarlık) ve Avrupa Tarihi” Alanında Eski Ders Kitaplarıyla Yeni Ders Kitaplarının Karşılaştırılması

Eski tarih ders kitapları ile yeni tarih ders kitaplarında keşifler, bilim, teknik buluşlar, devrimler gibi konularda benzerlikler görülmektedir. Aynı zamanda eski ve yeni ders kitaplarında, dünya ve Avrupa ülkeleri anlatılırken anlatılan ülkenin kültürü, sanatı, edebiyatı hakkında bilgilere yer verilmiştir. Eski tarih kitaplarında anlatılan dönemlere göre kabul edilen din, özellikle Hıristiyanlık ön plana çıkarılmıştır. Yeni tarih kitaplarında ise din unsuruna özel olarak yer verilmemiştir. Yeni dönemde genel tarih eğitimi içerisinde “Dünya ve Avrupa Tarihi” ön planda iken, eski dönemde Sırp ve Komşularının Tarihi’nin ön planda olduğu görülmektedir. Eski tarih ders kitaplarında tekkültürlü paradigma benimsenmiş, yeni tarih ders kitaplarında ise çokkültürlü paradigma önemslenmiştir. Yeni ders kitaplarında dünyada değişen tarih eğitimi paradigması takip edilmiştir. Kosova eğitim sisteminde evrensel değerlere yer verilmiştir, evrensel değerler tarih ders kitaplarındaki yerini almıştır.

### 4.2. “Ulusal (Türk) Tarihi”

Kosova Cumhuriyeti Türkçe ilköğretim okullarında tarih dersi müfredatında öğretim içeriklerinin dağılımına göre “Ulusal (Türk) Tarihi” alanına % 19,34 oranında yer verilmiştir. Kosova Cumhuriyeti Türkçe ilköğretim okullarında tarih dersi müfredatına göre 5. İle 9. sınıflar arasında toplamda 70 konu “Ulusal (Türk) Tarihi”ne ayrılmıştır. Tarih dersi müfredatı öğretim içeriklerinin dağılımına baktığımızda 5. sınıfta 25 konu, 6. sınıfta 10 konu, 7. sınıfta 14 konu, 8. sınıfta 12 konu, 9. sınıfta 9 konu içerisinde “Ulusal Tarih”e yer verildiği görülmektedir (EBTB, 2003-2006).

Aşağıda eski tarih ders kitaplarında “Ulusal Tarih” alanıyla ilgili yer alan bilgiler verildikten sonra yeni tarih ders kitaplarındaki bilgiler incelenmiştir. “Ulusal Tarih” alanında verilen bilgilerle kazandırılmak istenen tutumlar birbiriyle tutarlılık gösteriyor mu? Bu tarih alanındaki bilgiler tarih eğitiminin genel ve özel amaçlarıyla uyumluluk gösteriyor mu? Bu tarih alanının kimlik kazandırmadaki yeri nedir? Ulusal kimlik için

en başarılı bilgiler hangi ünitelerde yer almaktadır? Eski ve yeni tarih ders kitapları arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir? sorularına cevap bulunmaya çalışılmıştır.

#### 4.2.1. Eski Tarih Ders Kitaplarında “Türklerin Ulusal Tarihi”

Eski 6. sınıf tarih ders kitabının “Gelişmiş Derebeylik Devri’nde Türkler, Güney İslavlar, Arnavutlar ve Bunların Komşuları” ünitesi içinde “Ortaçağda Türkler” konusunda Karahanlı ve Gazneliler, Selçuklu İmparatorluğunun kurulması, Anadolu Selçukları, Müslümanlığın kabul edilmesi hakkında bilgiler verilmiştir (Koro ve Muzbeg, 1987a: 44-47). “Osmanlıların Balkan Yarımadasını Fethetmesi” 6. sınıfın bir ünitesi olarak işlenmiştir. Bu ünite içerisinde “Osmanlı Devletinin Kuruluşu”, Osmanlıların Balkan Yarımadasını Fethetmesi”, “Arnavutların Osmanlılara Karşı Savaşları”, “Osmanlılara Karşı Savaşta Güney İslavların ve Komşularının İşbirliği” konuları yer almaktaydı (Koro ve Muzbeg, 1987a: 74-86). Konu başlıklarında fetih kelimesi kullanılmasına karşın konular içerisinde işgal kelimesi sıkça kullanılmıştır. Fetih yerine işgal kelimesinin kullanıldığı metinlerin bir bölümüne yer vermek gerekirse;

*“Kosova yengisinden sonra Yıldırım Bayezit Arnavutluk ve güney Bulgaristan’ı (Tırnova Bulgaristan’ı) işgal etti”.*

*“1451 yılında Osmanlı tahtına Fatih Sultan Mehmet geçince Osmanlılar tüm Balkan yarımadasını işgal etmek için savaflara giriştiler” (Koro ve Muzbeg, 1987a: 78).*

Fetih yerine işgal kelimesinin kullanılması kendi ulusal tarihini öğrenen öğrencilerin, ulusal tarihleri hakkında olumsuz düşünceler kurmalarına neden olabilir.

“Osmanlılara Karşı Savaşta İslavların ve Komşularının İşbirliği” konusunda Hırvatistan, Macaristan ve Slovenya Ülkelerine Osmanlı Akınları alt başlığında Osmanlıların yağma yapmak için akınlar düzenlediği ifade edilmiştir.

*“Bu ülkelere yapılan Osmanlı akınlarının amacı buralarını yağma etmektir. 1471 yılında yapılan akında Osmanlılar Hırvatistan’ı geçerek Lublana’ya vardılar. Bu akında 20.000 kadar kişiyi tutsak ettiler. 1477 Osmanlı akıncıları Hırvatistan’dan Krany bölgesinde, İstra’dan geçerek kuzey İtalya’ya kadar gittiler. Bu akında yakılan köy ve kasabalardan çıkan alevlerin Venedik’te bile görüldüğü söylenir” (Koro ve Muzbeg, 1987a: 85).*

Konu anlatımında kullanılan yanlış ifadeler ulusal kimlik kazanması hedeflenen öğrenciyi olumsuz etkilemektedir. Bu ve buna benzer ifadelerin kullanılması sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı hakkındaki bu tanımlamalar sadece Sırp ve Arnavut kaynaklarında değil, Eğitim Bakanlığının ders kitaplarına geçecek kadar anonim hale gelmiştir. Kosova’da ve Arnavutluk’ta okutulan ders kitaplarındaki bu bilgiler, bütün Türklerin barbar, zalim, çocuk ve kadınları kesecek kadar acımasız, katil oldukları, kabul etsin veya etmesin herkesin en azından ders olarak gördüğü bilgilerdir (Sofuoğlu, 2006: 248).

6. sınıf eski tarih ders kitabının “XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Kadar Yabancıların Egemenliği Altında Güney İslavlar, Arnavutlar ve Bunların Komşuları” ünitesinde “XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Devleti ve Osmanlı Toplumunu” konusuna geniş olarak yer verilmiştir. Konunun içeriğini; bu dönemde Osmanlı fetihleri, Osmanlı devlet düzeni ve yönetimi, derebeylik ilişkileri, ekonomi ve kültür, Balkanlarda İslam dininin yayılması, Osmanlının zayıflaması, Osmanlı egemenliği altında Balkan ahalisinin durumu, Osmanlı yönetimine direnen Balkan ulusları oluşturmaktadır (Koro ve Muzbeg, 1987a: 103-122). Osmanlı egemenliği altında Balkan ahalisi anlatılırken, metinlerde Osmanlının Balkan ahalisini sömürdüğü, hatta kendi (Türk) ahalisini de sömürdüğüne dair ifadeleri görmek mümkündür.

*“Osmanlı devleti bir derebey devleti olduğu için, devlet iktidarda olan sipahi sınıfının çıkarlarını ve imtiyazlarını koruyordu. Devlet sömürülen reaya sınıfının iktidarda olan sipahi sınıfına ve devlete vergiyi sıralı ödemesine en çok önem veriyordu. Osmanlı sipahileri yalnız Balkan ulusunun değil kendi ulusunu (Türk ulusunu) da, yani bu ulusun reaya sınıfına mensup insanlarını da sömürüyordu.*

*Osmanlı devleti Balkan yarımadasını fethetmekle Balkan uluslarının kendi başlarına bağımsız gelişmelerini durdurdu. Osmanlı devletinde resmi dil Türkçe idi. Eğitim gereksinimleri için Türkçe okullar ve diğer kamu tesisleri yapıldı. Bundan dolayı Osmanlı devletinde Balkan ulusları ulusal haklardan yoksundu.*

*Osmanlı devleti İslam dinine dayanan bir merkezi askeri sipahi devleti idi. Osmanlılar Balkan yarımadasını fethetmeden önce Balkan yarımadası uluslarında Hıristiyanlık (Ortodoks-Katolik mezhebi) yaygın idi. Osmanlı devleti Hıristiyanlara karşı toleranslı davranıyordu. Onların kendi dinini tutmalarına, kiliselerde ibadet yapmalarına, kiliselerde evlenme ve nikah kıymalarına ve diğer işleri görmelerine izin veriyordu. Osmanlı devletinde Hıristiyan olanlar asker olamıyor, devlet işlerinde çalışamıyordu. Bu hakların yoksunluğundan dolayı dinsel bakımdan da eşitsizlik vardı<sup>4</sup>” (Koro ve Muzbeg, 1987a: 112).*

Kitapta yer alan metne göre Osmanlı devleti egemenliği altında bulundurduğu Balkan ahalisini sosyal, ulusal ve dinsel olarak sömürmüştür. Oysa Osmanlının vergi konusunda kendi ulusunu diğer uluslardan ayırmaması ne kadar adil davrandığının göstergesidir. Metnin bir kısmında Osmanlı devleti Hıristiyanlara karşı toleranslı

<sup>4</sup> Metindeki yazım hataları tarafımdan düzeltilmiştir.

davrandığı ifade edilirken, ilerleyen kısmında dinsel eşitsizlikten söz ediliyor. Bu ifadelerin çelişkili olduğu açıkça görülmektedir.

Osmanlı Tarihinin anlatıldığı, aynı kitaplarda bile kendi kendisiyle çelişen verilere rastlanması sürpriz değildir. Başka kitaplarla yapılacak mukayeselerde çelişkilerin çıkması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü, bir doğru bilgiyi her kaynak aynı şekilde yazabilir ancak yanlış bilgiyi bütün kaynakların aynı şekilde yazması çok kuvvetli bir ihtimal olamaz (Sofuoğlu, 2006: 249).

Aynı sınıfın ders kitabı içerisindeki iki ünitesinde, “Osmanlı Fetihlerinin Sonuçları”, “Osmanlı Yönetiminden Kurtuluş” konularına kısaca değinilmiştir.

Eski 7. sınıf tarih ders kitabının “XIX. Yüzyılda Türkler ve Güney İslavların, Arnavutların ve Bunların Komşularının Ulusal Hareketleri” ünitesinde “XVIII. Yüzyılın Sonunda ve XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” konusu işlenmiştir. Konu içerisinde; yapılan reformlar, Osmanlı’ya karşı ayaklanmalar anlatılmıştır (Koro ve Muzbeg, 1987b: 33-49). Osmanlı’ya karşı yapılan Sırp ayaklanmasının nedenleri şu şekilde açıklanmıştır:

*“1813 yılında Osmanlı imparatorluğu Birinci Sırp ayaklanmasını söndürdükten sonra Bükreş Barış anlaşmasının 8. maddesinde öngörülen hak ve özgürlükleri Sırlara vermeyi aklına bile getiriyordu. Ayaklanmadan sonra Belgrat paşalığına geçen vezir Üsküplü Süleyman Paşa sıkı yönetimle Sırp ahalisini yine yağma etmeye başladı. Ayaklanmadan sonra Osmanlılar Sırlardan silahları toplarken birçoklarını hapse attılar, bazılarını da öldürdüler” (Koro ve Muzbeg, 1987b: 44-45).*

Metne göre, Osmanlılar Sırlara karşı adaletsizce davranıyor, haklarını vermiyor ve Sırp ahalisini yağma ediyordu. Tüm bu olumsuz ifadeler ulusal kimlik kazandırmada olumsuzluk yaratmaktadır. Kendi ulusunun tarihini öğrenen öğrenci, ulusunun diğer uluslara haksızlık ettiğini, adaletsizlik yaptığını düşünecektir.

Ağırlıklı olarak Sırp kaynaklarında, eski Yugoslavya toprakları olarak bilinen Sırbistan, Karadağ, Makedonya kaynaklarında Osmanlı, baskıcı hatta zalim devlet olarak tanıtılmaktadır. Sırlarla araları hiçbir zaman iyi olmamış, tıpkı Sırp kaynaklarında olduğu gibi Arnavutluk topraklarında da, baskıcı bir devlet olarak tanıtılmış, tarihte az bir devletin tanımlandığı şekilde zalim bir devlet olarak anlatılmıştır (Sofuoğlu, 2006: 248).

“XIX. Yüzyılın Sonunda ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Güney İslavlar ve Komşuları” 7. sınıf ders kitabının bir diğer ünitesini oluşturmaktadır. Bu ünitenin bir konusu da “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Osmanlı İmparatorluğu” dur. Konuda, dönemin toplumsal ve ekonomik koşulları, yeni Osmanlılar, Jöntürk devrimi açıklanmıştır (Koro ve Muzbeg, 1987b: 113-116).

1990-1991 yılında Sırbistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığının Eğitim-Öğretim Plan ve Program Yönetmeliğiyle ulusal azınlıklara ulusal tarihlerinden özel derslerin verilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine 1995 yılında Mr. Bedrettin Koro, ilkokulların 5. 6. 7. ve 8. sınıfları için “Türk Ulusal Tarihinden Ek dersler” kitabını hazırlamıştır. 5.-8. sınıflar arasında öğretilmesi öngörülen öğretim birimleri ve içeriklerine “Tarih Eğitimi Plan ve Programı” kısmında yer verildiğinden dolayı bu kısımda tek tek yer verilmeyecek, “Ulusal Tarih” alanında bizi ilgilendiren soruların cevabı bulunmaya çalışılacaktır.

“Erken Ortaçağda Orta Asya’da Türk Devletleri” konusunda Türk adının ilk defa ne zaman kullanıldığı, Göktürkler, Uygurlar ve diğer Türk boyları, Türk destanları, Türk kültür ve uygarlığı açıklanmıştır (Koro, 1995: 13-18). Öğrencilerin ulusal tarihlerini öğrenirken kendi uluslarının ilk defa ne zaman ve nasıl ortaya çıktığını, nasıl bir kültüre sahip olduklarını öğrenmeleri nereden geldiklerini anlamalarına ve milli bilinci oluşturmalarına katkı sağlayacaktır.

“Osmanlı Türkleri ve Onların Balkan’daki İlk Fetihleri” adlı öğretim biriminin bir bölümünde Balkan yarımadasının Bayezit ve onun ardından Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesi, böylece bütün Sırbistan’ın Osmanlı yönetimi altına girmesi anlatılmıştır (Koro, 1995: 34-36). Bir harita ile Fatih Sultan Mehmet döneminden sonra Osmanlı devletinin sahip olduğu bölgeler gösterilmiştir.



Resim 6: Türk Ulusal Tarihinden Ek Dersler. “Osmanlı Türkleri ve Onların Balkan’daki İlk Fetihleri” s. 35. (1995).

“XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar Osmanlı Toplumunu ve Devleti” adlı öğretim biriminin bir kısmında Osmanlı döneminde Balkanlarda din ve mezhep unsuru şu şekilde verilmiştir:

*“İslam Dininin Yayılması- Osmanlı Türkleri Balkan Yarımadası'nı fethettikten sonra bu yarımadada İslam dini yayılmaya başladı. Osmanlı Türkleri hiçbir millete zorla Müslümanlığı kabul ettirmeye çaba harcamadı. Osmanlı Devleti'nde herkese din ve mezhep, mal ve mülk özgürlüğü verilmişti. Osmanlı Devleti bir Müslüman devleti idi. Bu nedenle askeri inlerini ve devlet işlerini yalnız Müslüman olan ahali görebiliyordu. Balkan milletlerine mensup olan birçok insanlar asker inleriyle ve yönetim işleriyle uğraşmak ve bu milletlere mensup bazı toplum tabakaları durumlarını korumak amacıyla olduğu gibi devlete cizye denilen askeri vergiyi vermemek için de İslam dinini kabul ediyorlardı. Osmanlı Devleti bir Müslüman devleti olduğu için askerlik görevini yalnız Müslüman olan ahali görüyordu. Hıristiyan milletler askerliğe alınmadıkları için asker çağına gelen erkekler cizye denilen askeri vergiyi vermek mecburiyetinde idiler<sup>5</sup>” (Koro, 1995: 42).*

Öğrencilerin ulusal tarihlerini öğrenirken; önemli bir unsur olan din konusunda bilgi edinmeleri, farklı dinlere karşı hoşgörülü olmaları, bu ve buna benzer paragraflarla olumlu bir şekil almıştır.

“Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı” ve “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türkiye” konularında Atatürk önderliğinde Ulusal Kurtuluş Savaşı, Türkiye'de devrimsel değişimler, bu dönemlerde toplumsal-ekonomik ilişkiler, kültür, Türkiye'nin iç ve dış siyaseti ele alınmıştır (Koro, 1995: 66-75). Bu konuların işlenmesi öğrencilerin; Kosova Türkleri için anavatan olarak görülen Türkiye hakkında geçmişten günümüze daha kapsamlı bilgiler edinmelerini, dolayısıyla milli bilinçlerini güçlendirmelerini sağlamıştır.

Kitabın sonunda “Yugoslavya'da Türk Halkı” adlı kısa bir öğretim birimine de yer verilmiştir. Bu öğretim biriminde iki dünya savaşı döneminde Yugoslavya'da Türk halkının durumu, Türk halkının Halk Kurtuluş Savaşı (HKS)'na ve devrime katılmaları, savaş sonrasında Yugoslavya'da Türk halkının varlığının onaylanması<sup>6</sup> gibi konulara kısaca değinilmiştir (Koro, 1995: 77-79).

“Ulusal Tarih” alanında, eski tarih ders kitaplarında yer alan ders konularının yeterli olmadığını söylemek mümkündür. “Ulusal Tarih” alanında verilen bilgilerin yetersizliği Kosova'nın Yugoslavya'ya bağlı olduğu dönemle, Kosova'nın sosyalist özerk bölge olmasıyla ilişkilidir. Fakat 1990-1991'de ulusal azınlıklara ulusal tarihlerini öğrenme hakkının tanınmasıyla ve 1995 'de çıkarılan “Türk Ulusal Tarihinden Ek Dersler” (İlkokul 5. 6. 7. ve 8. sınıflar için) ders kitabı bu alandaki yetersizliği kısmen kapatmayı başarmıştır.

<sup>5</sup> Metindeki yazım hataları tarafımdan düzeltilmiştir.

<sup>6</sup> Kitapta afirmasyon olarak geçmektedir.

## 4.2.2. Yeni Tarih Ders Kitaplarında “Türklerin Ulusal Tarihi”

5. sınıf yeni tarih ders kitabında “Ulusal (Türk) Tarihi” ile ilgili ünite ve ünite içerikleri şu şekildedir: “İlkçağda Türkler” (Türklerin anayurdu, göçleri: İlk Türk devletleri, Türk kültür ve uygarlığı); “Ortaçağda Türkler” (Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleri: İlk Müslüman Türk devletleri, Selçuklular, kültür ve uygarlık); “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Balkanlar’ın Fethi” (Osmanlı Devleti’nin kuruluşu: Anadolu’da ve Balkan’da ilk fetihleri. Kuruluş döneminde Türk kültür ve uygarlığı); “Yeniçağda Osmanlı Devleti” (Osmanlı İmparatorluğun yükseliş devri. Toplumsal ve devlet düzeni. Osmanlı İmparatorluğun duraklama ve gerileme devri. İslahat hareketleri); “Osmanlı Devleti’nde Batılılaşma Hareketleri” (III. Selim’in ve II. Mahmut’un ıslahatları. Tanzimat fermanı. 1856 ıslahatı: I. ve II. Meşrutiyet); “Türkiye Kurtuluş Savaşı” (Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti: Çanakkale Savaşı. Mondros Barış Antlaşması. Savaştan sonra Türkiye’de durum. Kurtuluş Savaşı için siyasi ve askeri hazırlıklar. Kurtuluş Savaşı ve Türk kavimleri) (EBTB, 2006).

“İlkçağda Türkler” ünitesinin “Türk Kültür ve Uygarlığı” konusunda din ve inanış anlatılırken şu paragraf dikkat çekmektedir:

*“Türkler tarihleri boyunca ayrıca Mani, Buda, Musevilik ve Hıristiyanlık dinlerini de kısmen kabul etmişlerdir. Ancak büyük kitleler halinde İslam dinini seçmeleri Türklerin milli özelliklerini koruyan en önemli unsur olmuştur. Çünkü İslamiyet dışında başka din benimseyen Türk boylarının çoğu milli özelliklerini kaybetmişlerdir” (Derviş, 2010: 31).*

Burada vurgulanmak istenen nokta milli kimlik ve din unsurlarının ayrılmaz olduğudur. Türkler, milli kimliklerini İslam dini sayesinde korumuşlardır.

“Ortaçağda Türkler” ünitesi içerisinde “ İlk Müslüman Türk Devletlerinde Kültür ve Uygarlık” konusunda devlet yönetimi, ordu, dil ve edebiyat, sosyal ve ekonomik hayat, bilim ve sanat alanlarına değinilmiştir. Burada dil ve edebiyat anlatılırken o döneme ait en önemli edebiyat eserleri (Yusuf Has Hacip-Kutadgu Bilig; Kaşgarlı Mahmut-Divan-ı Lügatit Türk v.d.) belirtilmiştir, Türkçenin diğer dillerden geri kalmadığı vurgulanmıştır (Derviş, 2010: 61). Milli kimliği geliştirme ve korumada dil ve edebiyatın, kalıcı eserlerin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

“Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Balkanların Fethi” ünitesinde “XV. Yüzyılda Osmanlı Devleti” konusunda İstanbul’un fethi anlatılırken;

*“Osmanlı sultanı II. Mehmet’in tahta oturduğu andan itibaren en büyük arzusu İstanbul’u fethetmekti. II. Mehmet’in söylediği “Ya İstanbul Beni Alır Ya Ben İstanbul’u” sözü onun şehri fethetmekte ne kadar kararlı olduğunu gösterir” (Derviş, 2010: 76).*

Ardından İstanbul’un fethini gerektiren sebepler sıralanmış, Hz. Muhammed’in söylediği “İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, onu fetheden asker ne güzel askerdir” hadise yer verilmiştir. İstanbul’un fethedilmesinde gemilerin karadan yürütülüşü resmedilmiştir.



**Fatih’in dahiyane buluşu: gemilerin karadan yürütülüşü**

Resim 7: Tarih 5. Sınıf. “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Balkanların Fethi” s. 76. (2010).

Konunun devamında İstanbul’un fethinin Türk ve dünya tarihi açısından sonuçları sıralanmıştır (Derviş, 2010: 78). “Ulusal Tarih” öğretilirken, dünya tarihinin de önemi anlatılmak istenmiştir. Öğrenciler kendi kimliklerini öğrenirken, farklı kimliklerin pencerelerinden de bakabilmeyi öğrenmektedirler.

“Türkiye Kurtuluş Savaşı” ünitesinde “Türk Devrimleri” konusunda siyasi ve diğer alanlarda yapılan inkılaplar anlatılmıştır. 1923 yılında Cumhuriyetin ilan edilmesi, Mustafa Kemal Paşa’nın cumhurbaşkanı olması, çeşitli alanlarda yapılan inkılaplar: Türk alfabesinin kabulü, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunun kurulması, Soyadı kanununun kabul edilmesi, Miladi takvim kullanımına geçilmesi, kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi gibi konular yer almıştır (Derviş, 2010: 142-144). Ulusal kimliğin gelişmesi için geniş çapta yapılan değişiklikler verilmeye çalışılmıştır. İnkılaplar açıklanırken başöğretmen Atatürk’ün resmine yer verilmiştir.





Resim 8: Tarih 5. Sınıf. “Türkiye Kurtuluş Savaşı” s. 143. (2010).

6. sınıf yeni tarih ders kitabında “Ulusal (Türk) Tarihi”ne iki üniteye yer verilmiştir. Bu üniteler ve içerikleri: “Türklerin İlk Yurdu ve Onların Göçleri” (Türklerin ilk yurdu ve onların göçleri, orta Asya ve Avrupa’da Hun devleti, Göktürkler ve Uygurlar, Türklerin kültür ve uygarlığı); “Orta Asya ve Yakın Doğu’da Türk Devletleri” (erken ortaçağda Türk boyları ve devletleri, Türklerin İslamiyet’i kabul etmesi, Karahanlı ve Gazneli devleti, Selçuklular ve Türk Beylikleri döneminde Anadolu, Anadolu’da Selçuk kültürü ve uygarlığı, Orta Doğu ve Orta Asya’da Türk devletleri) şeklindedir (EBTB, 2003).

“Türklerin İlk Yurdu ve Onların Göçleri” ünitesinde Türk adının anlamı başlığı altında Türk adına ilk ne zaman, nasıl rastlandığı, ne anlama geldiği anlatılmıştır.

*“Tarih boyunca Türkler, çeşitli adlarla (Hun, Karahanlı, Selçuklu, Osmanlı ve başka) devletler kurdular. Türk sözü VI. yüzyılda, Göktürk Devletinin kurulmasıyla yaygın bir hal aldı ve bütün Türk topluluklarının birleşik bir adı oldu.*

*Türk adına, ilk olarak Orhun yazıtlarında rastlanmaktadır. Bu yazıtlarda Türk adı çoğunlukla, Türük şeklinde yazılıdır ve daha sonraları bu kelime değişikliklere uğrayarak Türk olmuştur. Daha yaygın bir görüşe göre, Türk kelimesi türemek fiilinden gelmektedir ve yaratılmak, dünyaya gelmek, meydana çıkmak demektir. Bir başka görüşe göre, Türk kelimesi zamanla güç, kuvvet, kudret manasında da kullanıldığı belirtilir” (Koro, 2005a: 110).*

Ulusal kimlik edinme aşamasında olan öğrencinin kendi ulusunun ne zaman, nasıl oluştuğu, ne anlama geldiğini bilmesi bu kimliği geliştirmesinde avantaj sağlayacaktır.

“Orta Asya ve Yakın Doğu’da Türk Devletleri”nde Türklerin İslamiyet öncesi dini inançları, İslamiyet’i kabul etmeleri, İslamiyet’e hizmetleri, özellikle bilim ve sanat alanında katkıları anlatılmıştır (Koro, 2005a: 166-168). Ulusal kimlik kazanılmasında bilim ve sanatın ne kadar önemli olduğu vurgulanmak istenmiştir.

İlköğretim 7. sınıf tarih ders kitabında “Ulusal (Türk) Tarihi”: “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Devri” (Osmanlı Devleti’nin kuruluşu. Balkan’da ilk fetihler. Bunalım Devri. Fatih Sultan II. Mehmet ve Balkan Yarımadası’nın fethi. XIV. XV. yüzyılda Türk kültür ve uygarlığı); “XVI. Yüzyılın Sonlarında ve XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” (XVI. Yüzyılın sonlarında ve XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Batıda, Doğuda ve denizlerde gelişmeleri. XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun devlet ve toplumsal yönetimi); “XVII. ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” (XVII. ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun duraklama nedenleri, XVII. ve XVIII. Yüzyılda siyasi olaylar, XVII. ve XVIII. Yüzyılda ıslahat hareketleri) ünitelerinde incelenmiştir (EBTB, 2004).

“Fatih Sultan II. Mehmet ve Balkan Yarımadasının Fethi” konusunda İstanbul fethi, fethin Türk ve Dünya tarihi açısından önemi, Balkanlar’da gelişmeler, genişleme siyaseti yer almıştır (Koro, 2005b: 41-45). “Ulusal Tarih”i öğrenen öğrenci yerel ve bölgesel tarihin de önemini kavrayacaktır.

“XV. Yüzyılın Sonunda ve XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu” ünitesinde II. Bayezıt dönemi, Yavuz Sultan Selim dönemi, Kanuni Sultan Süleyman dönemi, Sokullu Mehmet Paşa dönemi işlenmiştir. Devlet düzeni ve yönetim, toplumsal ilişkiler, eğitim-öğretim ve bilim, sanat açıklanan konular arasındadır (Koro, 2005b: 106-117). Devlet düzeninin, sanat ve bilimin, eğitim ve öğretimin ayrı ayrı incelenmesi ulusal kimlik bilinci kazandırmada bu alanların önemli olduğunun ifadesi olarak görülebilir.

“XVI. ve XVII. Yüzyılda Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk” konusunda kültür alt başlığında Osmanlı yönetiminin Arnavutların oturduğu şehirlerde Arnavut dilinde medrese ve okullar açması, camii ve tekkeler dışında kiliseler inşa etmesi anlatılmıştır (Koro, 2005b: 148). Kendi ulusal (Türk) değerleri dışında, farklı ulusal değerlere de saygı duyma ve önem vermenin gerekliliği vurgulanmıştır.

8. sınıf tarih ders kitabı içerisinde “Ulusal (Türk) Tarih”e: “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” (XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İmparatorluğu <Yunanistan, Cezayir, Mısır sorunları>. III. Selim ve II. Mahmut’un ıslahatları. Tanzimat; Kırım Savaşı ve 1856 reformu); “XIX. Yüzyılın Sonlarında ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Osmanlı İmparatorluğu” (I. Meşrutiyet hareketi, 1875-

1878 yılları döneminde Osmanlı İmparatorluğu. II. Abdülhamit yönetimi ve bu yönetime karşı tepkiler. II. Meşrutiyet devri ve bu devrin siyasi olayları); “I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti” (Osmanlı Devleti’nin savaşa girmesi ve cepheleri. Çanakkale cephesi, Kafkas, Irak ve Süveyş cephelerinde savaşlar. Mondros ateşkes antlaşması) ünitelerinde yer verilmiştir (EBTB, 2005). Tarih eğitimi kapsamında öğretilen bu konular Kosova Türkleri için çok önemlidir. Bu konularda verilen bilgiler öğrencilerin, Türklerin o dönemdeki ekonomik-toplumsal durumu, ilişkileri, ıslahat hareketleri, yaptığı savaşları, katıldığı savaşlardaki rolü v.d. öğrenmelerini sağlayacaktır. Bu bilgiler sayesinde, kendi ulusunun geçmişteki mücadelelerini öğrenen öğrencinin, kendi milletine bağlı, kendi kültürel değerlerini benimseyen ve koruyan, birlik ve beraberlik içinde yaşayan bir birey olması amaçlanmaktadır. Konular arasında özellikle Çanakkale Savaşı, Kosovalı Türkler için ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü Çanakkale Savaşına Kosova’dan da birçok gönüllü genç katılmış ve bu savaş sonucunda şehitlik mertebesine erişmişlerdir.

“XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İmparatorluğu” ünitesinde Osmanlı Devleti’nde siyasi gelişmeler açıklanırken; tüm dünyada insan hakları, adalet, milliyetçilik fikirlerinin yayılması, yabancı egemenlik altında yaşayan milletlerin milli kurtuluş hareketi mücadeleleri, Osmanlı Devleti altında bulunan ulusların, ulusçuluk fikirlerinin belirmesi, Osmanlı Devleti’nin dağılmasının nedenlerine yer verilmiştir (Koro, 2007: 24-25). Burada, ulusçuluk hareketlerinin belirmesiyle birlik içinde yaşayan ulusların birbirine adeta düşman oluşu, ulusçuluk fikirlerinin olumsuz sonuçlara neden olduğu konu edilmiştir. Ulusal kimlik ile ulusçuluğu ayırıştırma çabası söz konusudur.

“I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti” içeriğinde Osmanlı devletinin savaşa katılması, cephelerdeki savaşlar, Çanakkale cephesi, Mondros ateşkes ve Sevr barış anlaşması konu edilmiştir. Çanakkale cephesi konu edilirken Atatürk’ün, Çanakkale Savaşı dolayısıyla şu satırlarına yer verilmiştir:

*“Bu memleketin toprakları üzerinde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın toprağında sınız. Huzur ve sükun içerisinde uyuyunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır” (Koro, 2007: 151).*

Metinde, ulus aşkıyla Çanakkale Savaşı için dünyanın birçok yerinden gelip savaşa katılan kahramanlardan söz edilmiştir. Ulus için gerekirse savaşmak hatta şehit olmak gerektiği belirtilmiştir.

9. sınıf tarih ders programında ise “Ulusal (Türk) Tarih”i: “1919-1945 Yılları Döneminde Türkiye” (Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’nin durumu, İstiklal

savaşı için siyasi hazırlıklar: Kongrelerden meclise, Cephelerde savaşlar, Atatürk ilke ve inkılapları, İki dünya savaşı arasında Türkiye’de siyasi gelişmeler); “1919-1945 Yılları Döneminde Türkiye’de ekonomi-toplumsal, eğitim, kültür ve sanatta gelişmeler” (İki dünya savaşı arası dönemde ekonomi-toplumsal, eğitim, kültür ve sanatta gelişmeler); “1948-2000 Yılları Döneminde Türkiye ve Türk Dünyası” (Türkiye’de çok partili hayata geçiş (1945-1960), 1960-2000 yılları döneminde Türkiye’de gelişmeler, Savaştan sonra Türk dünyası ve Kosova Türkleri); “Savaştan Sonra Bilim, Kültür ve Sanattaki Gelişmeler” (Savaştan sonra Türkiye’de ekonomi-toplumsal, kültür, sanat ve eğitimdeki gelişmeler) üniteleri içerisinde yer almıştır (EBTB, 2006).

“1919-1945 Yılları Döneminde Türkiye” ünitesinde: I. Dünya savaşından sonra Osmanlı Devleti’nin durumu, cemiyetler, işgaller, Mustafa Kemal’in Samsun’a çıkışı, Erzurum ve Sivas Kongreleri, Büyük Millet Meclisi’nin açılışı, Kurtuluş Savaşı dönemi, Türk İnkılapları, İki dünya savaşı arasında Türkiye’de siyasi gelişmeler v.d. konu edilmiştir (Koro, 2007: 27-45). İki dünya savaşı arasında Osmanlının, Türkiye’nin ekonomik, toplumsal, eğitim, kültür alanındaki gelişmeleri tek tek ele alınmış, Türk ulusunun gelişme aşamaları açıklanmaya çalışılmıştır.

Bir diğer ünite, “İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Türkiye ve Türk Dünyası”nda, XX. yüzyılda Türk dünyası (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Azerbaycan, Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan Cumhuriyetlerine ayrı ayrı yer verilmiştir. (Koro, 2007: 133-139). Bu bölümde Türk uluslarının tarihine kısaca değinilmiş, Türk ulusları hakkında bilgi edinilmesi sağlanmıştır.

Tarih eğitimi plan ve programını incelediğimizde, “Ulusal (Türk) Tarihi”ne % 19,34’lük bir yer ayrıldığını görmekteyiz. Tarih ders kitaplarına baktığımızda, bu tarih alanına daha fazla yer verilmesi gerektiği kanısına varmaktayız. Öğrencilerin, başka tarih alanları hakkında bilgi sahibi olmaları ve diğer kimliklerini (dünya kimliği gibi) geliştirebilmeleri için kendi ulusal tarihleri hakkında tam anlamıyla bilgi sahibi olmaları gereklidir. Fakat burada belirtmek gerekir ki bu yeni program Kosova’da şimdiye kadar “Türk Ulusal Tarihi” için en kaliteli programdır. Tarih eğitimi plan ve programı Kosova uzmanları tarafından hazırlanmıştır ve eski programlara göre çok daha kapsamlıdır. Türk tarihi konularında daha çok siyasi tarihe önem verilmiştir. Türk kültür ve sanatı da açıklanmış, fakat siyasi tarih ön planda tutulmuştur. Kendi ulusunun, kültür ve sanatının temel öge ve süreçlerini öğrenen öğrencinin, kültürel mirasını koruduğu ve geliştirmesinde sorumluluk aldığını düşünürsek; bu alanlara

yeteri kadar değinilmemesi, öğrencinin kendi mirasını koruması ve sorumluluk almasında problem yaratabilir.

Tarih eğitiminin genel ve özel amaçlarına göre bu tarih alanında öğrenciler; ulusal kimlik kavramını geliştirecek, diğer uluslara veya topluluklara karşı saygılı ve hoşgörülü olmayı öğrenecek, ulusal kimliğini koruyacak ve gelenekleri geliştirecek, ulusal tarihlerinin gelişim süreçlerini öğrenecek, ulusal değerlere sahip çıkacak, kendi ulusunun toplumsal, ekonomik, siyasal, kültür, eğitim alanlarında bilgi sahibi olacaktır. Tarih ders kitaplarında ulus veya ulusal gibi kelimeler açık bir şekilde kullanılmamıştır. Fakat bu alandaki konular anlatılırken ulusal kimlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Türk ulusunun gelişim süreçleri aşama aşama anlatılmış, tarihsel dönemlere göre her dönemin siyasal, toplumsal, ekonomik, eğitim, kültür alanları tek tek ele alınmıştır.

“Ulusal (Türk) Tarihi” alanında kazandırılmak istenen ulusal kimlik, tarih ders kitaplarında genel olarak başarılıdır. Tarih ders programlarında ulusal tarihe önem verilmiştir, fakat “Ulusal Tarih”e daha fazla yer ayrılması gerektiği de açıktır. Öğrenci, öncelikle kendi ulusunun tarihini, ardından yerel tarihi ve diğer ulusların tarihlerini öğrenmelidir. 5. sınıf tarih ders kitabının “İlkçağda Türkler” ve “Ortaçağda Türkler” ünitelerinde ulusal tarih hakkında oldukça geniş bilgilere yer verilmiştir. Burada, kimlik ve din unsurları birbiriyle bağdaştırılmıştır. Bir ulusun varlığı için; ordu, dil, edebiyat, kültür, bilim ve sanatın ne kadar önemli olduğu belirtilmiştir. 6. sınıf tarih ders kitabının “Türklerin İlk Yurdu ve Onların Göçleri” ünitesi “Ulusal Tarih”in öğretilmesinde oldukça başarılıdır. Bu ünite, öğrenci; kendi ulusunun ne zaman, nasıl meydana geldiğini, yaşam tarzını öğrenecektir.

#### **4.2.3. “Ulusal (Türk) Tarihi” Alanında Eski Ders Kitaplarıyla Yeni Ders Kitaplarının Karşılaştırılması**

Eski tarih ders kitaplarında “Ulusal (Türk) Tarihi”ne, birkaç ünite içerisindeki konularda yer verilmiştir. 1990-1991 yılında ulusal azınlıklara ulusal tarihlerinden özel derslerin verilmesi kararıyla 1995 yılında 5-8 sınıflar arasında okutulmak üzere “Türk Ulusal Tarihinden Ek Dersler” kitabı çıkarılmıştır. Bu ek ders kitabı, ana ders kitabında açıklanmayan, Türk ulusal tarihinden ders birimlerini kapsamaktadır. “Türk Ulusal Tarihinden Ek Dersler” kitabı, Türk ulusunun tarihini başlangıçtan günümüze

kadar kısa çizgilerle, sistematik bir şekilde vermiştir. Sırp döneminde okutulan, ulusal tarih ders konuları ile şimdi okutulan ulusal tarih ders konuları benzerlik göstermektedir. Fakat Sırp döneminde ulusal tarih konularına sınırlı yer ayrılmış, şimdiki dönemde ise geniş yer verilmiştir. Sırp döneminde “Ulusal (Türk) Tarih”inde Türkler için olumsuz ifadeler kullanılırken, şimdi kullanılan ders kitaplarında olumsuz ifadelere rastlanmamıştır.

### 4.3. “Kosova Tarihi”

Kosova’da Türkçe ilköğretim okullarında tarih dersi müfredatında öğretim içeriklerinin dağılımına göre “Kosova Tarihi” alanına % 5.52 oranında yer verildiği görülmektedir. Kosova Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığınca hazırlanan, Kosova Cumhuriyeti Türkçe ilköğretim okullarında tarih dersi müfredatına göre 5. ile 9. sınıflar arasında toplamda 20 konu “Kosova Tarihi”nden oluşmaktadır. Tarih dersi müfredatı öğretim içeriklerinin dağılımına baktığımızda 5. sınıfta 10 konu, 9. sınıfta 10 konu içerisinde “Kosova Tarihi”ne yer verildiği görülmektedir (EBTB, 2003-2006). 6. 7. ve 8. sınıflarda ise konular içerisinde “Kosova Tarihi”ne yer verilmemiştir.

Bu bölümde öncelikle eski tarih ders kitaplarında bu konuyla ilgili yer alan bilgiler verilmeye çalışılmış, ardından da yeni tarih ders kitaplarındaki bilgiler incelenmeye alınmıştır. Şu soruların cevapları araştırılmıştır: Verilen bilgilerle kazandırılmak istenen tutumlar birbiriyle uyumlu mu? Bu tarih alanının kimlik kazandırmadaki rolü nedir? Bu tarih alanıyla ilgili bilgiler Kosova tarih eğitiminin genel amaçlarıyla ne kadar uyumludur? Bu kimlik için etkin bilgiler hangi ünitelerde yer almaktadır? Hangi üniteler sorunlu görülmektedir? Eski ile yeni tarih ders kitaplarındaki benzerlik ve farklıklar nelerdir?

### 4.3.1. Eski Tarih Ders Kitaplarında “Kosova Tarihi”

Eski 7. sınıf tarih ders kitabındaki “Kosova’da İşçi Hareketi” adlı öğretim birimi, Kosova’nın Toplumsal ve Ekonomik Geri kalmışlığı<sup>7</sup>, İlk İşçi Hareketleri ve Sosyalist Örgütlerin Kuruluşu alt başlıkları altında verilmiştir.

Kosova’nın 1912 yılına kadar Osmanlı yönetimi altında kaldığı, derebey toplumsal düzeniyle yönetildiği ve ahalinin tarımcılıkla geçimini sağladığı anlatılmıştır. XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlangıcında zanaatçılık ve ticaretin geliştiği belirtilmiştir. Kosova’da sanayinin gelişmemesi veya az gelişmesi işçi sınıfının azlığı işçi hareketlerinin daha geç belirmesiyle ilişkilendirilmiştir. Kosova’da sosyalist ülkülerinin ortaya çıkmasının, Avrupa ve Balkan ülkelerinde çalışanların tekrar doğdukları yerlere geri dönmesiyle, bu sayede sosyal demokrat partilerin program, tüzük ve gazetelerini getirmeleriyle ilişkilendirilmiş. XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlangıcında çeşitli dernek ve toplulukların, XX. yüzyılda sosyalist örgütlerin işçiler tarafından kurulmaya başlanması ve ekonomik haklarını istemeleri, işçi sınıfının bilincini geliştirmesine ve ulusal savaşlarının gelişmesine katkı sağlamasına neden olduğu açıklanmıştır (Koro ve Muzbeg, 1987b: 150-151). “Kosova’da İşçi Hareketi” adlı konu “XIX. Yüzyılın Sonunda ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Yugoslavya Ülkelerinde İşçi Hareketi” bölümünün konusu olarak verilmiştir.

Eski tarih ders kitaplarında “Kosova Tarihi” ile ilgili başka konulara rastlanmamıştır. Çünkü eski tarih ders kitapları Kosova’nın Yugoslavya’ya ait olduğu dönemlerde kullanılmış, dolayısıyla Yugoslavya Tarihi içinde incelenmiş, özel olarak incelenmeye ihtiyaç duyulmamıştır. “Kosova Tarihi” ayrı bir tarih alanı olarak görülmemiştir. Dolayısıyla Kosovalı öğrenciler, ayrı bir alan olarak “Kosova Tarihi”ni öğrenmekten mahrum kalmışlar, kendi kültürlerini ve değerlerini eski tarih ders kitaplarında bulamamışlardır. Eski tarih ders kitaplarında “Kosova Tarihi”ne özel bir yer verilmemesi öğrencilerin, Kosovalı kimliğini değil Yugoslavyalı kimliğini kazanmasına ve kendilerini Yugoslavyalı olarak tanıtmalarına neden olmuştur.

<sup>7</sup> Yazım hataları tarafımdan düzeltilmiştir.

### 4.3.2. Yeni Tarih Ders Kitaplarında “Kosova Tarihi”

Yeni 5. sınıf tarih ders kitabında “Kosova Tarihi”, “İki Dünya Savaşı Arasında Kosova” ve “İkinci Dünya Savaşından Sonra Kosova” olmak üzere iki ana başlık hâlinde açıklanmıştır. “İki Dünya Savaşı Arasında Kosova” adlı bölümde “Birinci Dünya Savaşında Kosova”, “İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Kosova”, “İkinci Dünya Savaşı Döneminde Kosova” konularına yer verilmiştir. “Birinci Dünya Savaşında Kosova” konusunun başlangıcında *Balkan Savaşı’ndan sonra Kosova’da gelişen olaylarla ilgili nine, dede ya da tanıdığınız yaşlı kişilerden bilgiler toplayınız?* sorusu sorularak öğrencilerin konuyla ilgili merak duyması amaçlanmıştır.

Balkan savaşları döneminde Balkan Devletlerini aralarında anlaşarak Balkan Birliği kurdukları, gizli anlaşmalarla Osmanlı Devleti yönetimi altında bulunan yerleri kendi aralarında paylaşma konusunda anlaştıkları açıklanmıştır. Birinci Balkan Savaşı’ndan sonra Londra barış toplantısıyla Sırbistan’ın, Kosova’nın bölgelerini zapt etmesine izin verildiği ifade edilmiştir. Birinci Dünya savaşıyla Sırbistan’ın kendi ahalisini iskan etmeye başlamasıyla Kosova’daki Müslüman halkların durumunun ağırlaşması, 1915 yılından sonra Kosova’nın Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan arasında paylaşılması anlatılmıştır. Bu dönemde çok sayıda insanın hayatını kaybettiği, 1918 yılında Bulgaristan ve Avusturya-Macaristan’ın müttefik kuvvetlerine yenildiği ve Kosova’nın tekrar Sırbistan Krallığı idaresine girdiği belirtilmiştir (Derviş, 2010: 147-148).

İki dünya savaşı arasındaki dönemde Kosova’da siyasi durum, ekonomik durum, eğitim ve kültür incelenmiştir. Konunun başında öğrencilere; *Nine ve dedelerinizden hangi koşullarda öğrenim gördüklerini sorunuz?* sorusu sorulmuştur. Kosova’da siyasi durum işlenirken; Sırp-Hırvat-Sloven (SHS) Krallığı altında olan Kosova’da yaşayan Arnavut, Türk, Boşnak v.d. azınlıklara milli haklarına saygı gösterileceği vaat edilmişse de Sırpların Müslümanlara baskı yaptığı yazılmıştır. Buna karşın Kosova halkının kendi siyasi ve ulusal haklarını elde etmeleri için mücadeleye verdikleri, siyasi parti kurdukları açıklanmıştır. Ekonomik bakımdan ise SHS Krallığı idaresi altında bulunan Kosova’nın Yugoslavya’nın en geri kalmış bölgesi olduğu ve tarımcılıkla geçimlerini sağladığı belirtilmiştir. Birinci Balkan Savaşından sonra Sırpların, Müslüman olan Arnavut, Türk ve Boşnaklara yaptığı zulüm ve katliamlar; iki dünya savaşı arasında Müslümanlara (Arnavut, Türk, Boşnak) yapılan ulusal, siyasal, eğitim haklarının tanınmamasından başka baskı ve zulümler yapılarak göçe zorlanması ve Kosova’daki Müslüman ahalinin Türkiye,



Arnavutluk ve diğer ülkelere göç etmek zorunda kalması anlatılmıştır (Derviş, 2010: 148-150).

Sırp baskısından kurtulmak için Müslüman Kosova ahalisinin göç etmeye mecbur kalması resmedilmiştir.



Resim 9: Tarih 5. Sınıf “İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Kosova” s. 150. (2010).

Eğitim ve kültür kısmında ise, eski Yugoslavya döneminde Kosova’da yaşayan hiçbir milli azınlığın kendi anadilinde öğrenim görme hakkının olmadığı, dört yıllık zorunlu ilköğretim okumak için Sırpçayı öğrenmek zorunda oldukları, büyük sayıda çocukların öğrenim görmediği belirtilmiştir (Derviş, 2010: 151).

Bu bölümde Türkçe eğitimin durumunun özel olarak bir metinde anlatılmasına ihtiyaç duyulmuştur:

#### *Türkçe Eğitimin Durumu*

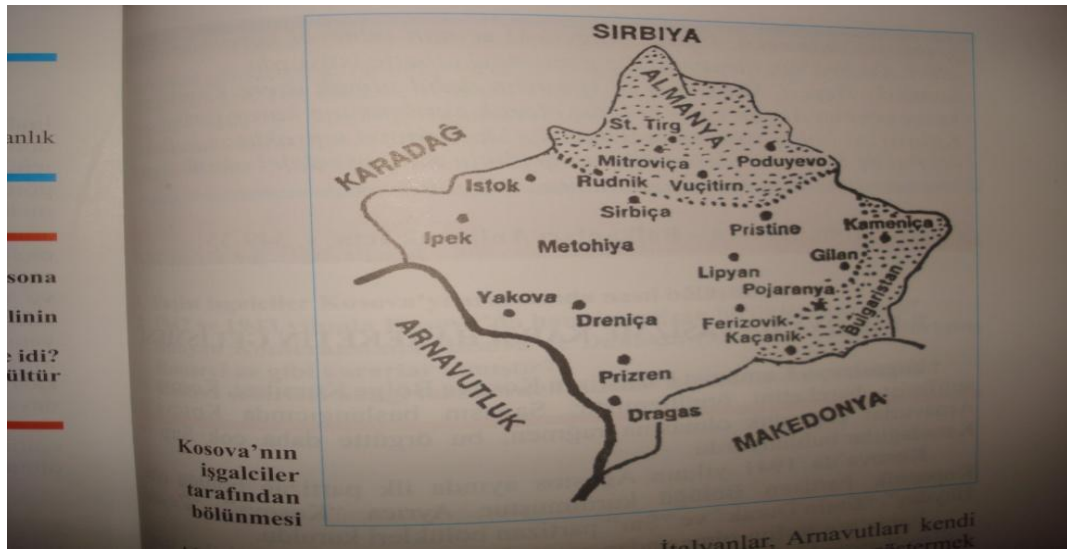
*“Kosova’da Osmanlı hakimiyetinin sonuna kadar Türkçe eğitim öğretim yapılan kurumların olduğu tarihi bir gerçektir. 1913 yılından 1950’li yıllara kadar ise bu kurumların kapatıldığını görmekteyiz. Yalnız din görevlisi yetiştiren ve bir kısmında Türkçe, bir kısmında Arnavutça eğitimin yapıldığı bazı medreseler açık kalmıştır. 1912-1951 yılları arasında Türklere resmi okullarda Sırpça ya da 1941-1951 yılları arasında Sırpçadan başka Arnavutça okumaya mecbur bırakıldılar. II. Dünya Savaşı sonrası Tito’nun önderliğinde kurulan Yugoslavya Cumhuriyeti’nde toplulukların kendi dillerini kullanması ve ana dillerinde eğitim almasına yönelik düzenlemeler yapıldı. Bu çerçevede önce Makedonya Türkleri eğitim haklarını elde etti ve 1944’te Türkçe okullar açılmaya başladı. Kosova’da ise bu hakları önce Arnavutlar kullandılar. Kosova’da Türkçe eğitim yapılan okulların açılması ancak 1951 yılında mümkün oldu”.*

*Balkanlar El Kitabı, Cilt II. Çağdaş Balkanlar, s. 129-130.*

Tarih 5. Sınıf “İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Kosova ” s. 150 (2010).

Bu metinden de anlaşıldığı üzere Kosova'daki Türklerin 1913 ile 1951 yılları arasında Türkçe eğitim görme hakkı elinden alınmıştır. Bu dönemde Sırpça ve Arnavutça öğrenim görmek zorunda kalan Türkler 1951 yılında tekrar kendi dillerinde eğitim görme hakkını kazanmışlardır.

“İkinci Dünya Savaşı Döneminde Kosova” adlı konuda 1941 yılında Kosova'nın Alman, İtalyan ve Bulgar işgalcileri tarafından paylaşılması, Kosova'nın doğal zenginliklerinden istifade etmeleri açıklanmıştır. Ardından Kosova'nın 1944 yılında Faşist güçlerden kurtuluşu anlatılmıştır.



Resim 10: Tarih 5. Sınıf “Kosova'nın İşgalciler Tarafından Bölünmesi” s. 153. (2010).

“İkinci Dünya Savaşından Sonra Kosova” adlı bölüm, “Savaştan Sonra Kosova”, “Kosova’da Demokratikleşme Hareketleri”, “XX. Yüzyılın Sonunda Kosova” ve “Kosova Türkleri” olmak üzere dört konu başlığı altında açıklanmıştır.

“Savaştan Sonra Kosova” konusunun başında öğrencilere; *İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kosova'dan diğer ülkelere göç eden yakınlarınız var mıdır? Aile büyüklerinizden onların ne zaman ve neden göç ettikleriyle ilgili bilgi alınız.* soruları sorularak onların konu hakkında ilgi duymaları amaçlanmıştır.

Kosova'nın iktisadi durumu, ekonomik geri kalmışlığı, 1970 yılından sonra az da olsa gelişmeye başlayan sanayisi, bunun ardından Kosova halkının gelişmeye başlayan ekonomik durumundan söz edilmiştir. 1945 yılında Kosova'nın özerk bölge olarak Sırbistan'a bağlanmasıyla, 1950'li yıllarda Kosova'nın Müslüman ahalisine

yapılan zulüm ve baskılardan dolayı Kosova halkının diğer ülkelere göç etmek zorunda kalması anlatılmıştır (Derviş, 2010: 157-159).

“Kosova’da Demokrasileşme Hareketleri” ve “XX. Yüzyılın Sonunda Kosova” konularında Kosova’nın özerkliğinin kaldırılması, siyasi partilerin kurulması, silahlı çatışmaların başlaması ve NATO’nun müdahalesi hakkında bilgiler verilmiştir. Kosova’da silahlı çatışmalar (1990-1999) anlatılırken Kosova Halk Hareketinin gelişmeye başlaması ve bu silahlı birliği Adem Yaşari’nin kurmuş olduğu belirtilmiştir. Binlerce insanın öldürüldüğü ve sürgün edildiği dönemde uluslar arası güçlerin 1999 yılında müdahalesiyle savaşın durdurulduğu, fakat bu savaş sonucunda 15.000 kişinin hayatını kaybettiği, 3.000 kişinin kayıp olduğu, 5.000 kişinin Sırbistan’da rehin kaldığı bildirilmiştir. Aynı zamanda 17 Şubat 2008 tarihinde Kosova’nın bağımsızlığını ilan etmesi, 9 Nisan 2008’de Kosova Anayasası’nı kabul etmesi verilen bilgiler arasındadır (Derviş, 2010: 160-165).

Kosova Cumhuriyeti’nin bayrağı konu sonunda resmedilmiştir.



Resim 11: Tarih 5. Sınıf “XX. Yüzyılın Sonunda Kosova” s. 165. (2010).

“Kosova Türkleri” adlı konu başlığı altında Osmanlı döneminde Türkler, 1912-1951 yılları arasında Kosova Türkleri ve 1951-2000 yılları arasında Kosova Türkleri hakkında bilgiler verilmiştir. Osmanlı döneminde kendi dillerinde eğitim alma hakkına

sahip olan Türklerin bu haklarının 1912 yılında Osmanlının bu topraklardan çekilmek zorunda kalmasıyla kesintiye uğraması, 1951 yılına kadar özel sıbyan mektepleri ve medreselerde<sup>8</sup> eğitim almak zorunda kalmaları, egemen durumda iken azınlık durumuna düşmeleri anlatılmıştır. 1951 yılında Türklerin tekrar kendi dillerinde eğitim alma hakkını kazanmalarıyla çeşitli kültür-sanat derneklerinin açılması, Türkçe yayınlara başlanması, gazete, dergilerin çıkarılması, derneklerin kurulması, Büyük Öğrenci Projesi'yle 1990 yılından sonra Kosovalı Türklerin<sup>9</sup> Türkiye Cumhuriyeti üniversitelerinde eğitim görmesi gibi konulara yer verilmiştir (Derviş, 2010: 166-170).

Kosova'da Türklerin en yoğun olarak yaşadığı kent olan Prizren resmedilmiştir.



Resim 12: Tarih 5. Sınıf "Kosova Türkleri" s. 167. (2010).

9. sınıf tarih ders kitabında "İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Kosova" başlığı altında 1919-1925 yılları döneminde Kosova, 1925-1941 yılları döneminde Kosova,

<sup>8</sup> Mekteplerde dersler kitapsız ve müfredatsız yapılmıştır, Arap alfabesi ile İslam kültürünün temel öğeleri öğretilmiştir. Sıbyan mektebini bitiren öğrenciler medreselerde öğrenimlerine devam ediyor ve imam unvanına sahip oluyorlardı.

<sup>9</sup> Metinde Kosova Türkleri anlatıldığı için Kosovalı Türklerin Türkiye'deki üniversitelerde okudukları yazılmıştır. Fakat Türkiye üniversitelerinde okuma hakkı sadece Kosovalı Türklere değil diğer topluluklara da (Arnavut, Boşnak v.d.) verilmiştir.

siyasi koşulları, çatışmaları, ekonomik durumu, eğitim ve kültürü incelenmiştir. Kosovalı halka uygulanan baskı ve zulümler, Kosovalı halkın mücadeleleri, çeşitli baskılar yüzünden Kosovalıların Türkiye, Arnavutluk v.d. ülkelere göç etmek zorunda kalması, Kosova'da yaşayan halkların kendi dillerinde eğitim alma hakkı olmamasından dolayı büyük çoğunluğunun okuma-yazma bile bilmedikleri, iki dünya savaşı arasında Kosova'nın ekonomik, sosyal, eğitim, kültürel alanda geri kalması anlatılmıştır (Koro, 2008: 55- 59).

9. sınıfın tarih ders kitabında yer alan "İkinci Dünya Savaşı'nda Kosova" ve "Kosova'da 1943-1945 yılları döneminde Halk Kurtuluş Hareketi (HKH)" konularında Kosova'nın ikinci dünya savaşında işgalciler tarafından bölüşülmesi, 1943 yılında kurulan kurtuluş hareketleri, Kosova'nın işgalci güçlerinden kurtulması açıklanmıştır (Koro, 2008: 93-96).

Aynı sınıfın ders kitabında yer alan diğer konular: "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar" bölümü altında bulunan "1945-1981 Yılları Döneminde Kosova", "1981-2000 Yılları Döneminde Kosova" ve "Kosova Türkleri" konularından oluşmaktadır. "1945-1981 Yılları Döneminde Kosova" adlı öğretim biriminde, söz konusu dönemde Kosova'nın iktisadi durumu, ekonomik olarak geri kalmışlığı, Kosova'nın yer altı zenginlikleri, toplumsal ve siyasal yönden gelişmeler, Kosova halkına uygulanan baskılar konu edilmiştir. "1981-2000 Yılları Döneminde Kosova" öğretim birimi, Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması, 1989-1990 yıllarında Yugoslavya'nın çok partili sisteme geçmesiyle Kosova'da birçok siyasi partinin kurulması<sup>10</sup>, 1990-1999 yılları arasında Kosova'daki siyasi partilerin mücadelesi, silahlı askeri birliklerin kurulması, Kosovalı halka Sırp'lar tarafından baskı, zulüm ve yaptıkları katliamlar, Kosova'nın NATO müdahalesiyle kurtuluşu, Kosova'nın 2008'de bağımsızlığını ilan etmesi konu edilmiştir. "Kosova Türkleri" öğretim biriminde ise 1912 yılından (Türkçe eğitimin kesintiye uğraması) ikinci dünya savaşına kadar Türklerin durumu, baskı ve zulümlerden dolayı Kosova'dan göç etmek zorunda kalan Türk halkı, ikinci dünya savaşından sonra Türk halkının durumu (1951 yılında Türkçe eğitimin tekrar başlaması), çeşitli kültür-sanat derneklerinin kurulması ve dergilerin çıkarılması, devam eden göç dalgası, 1990'da çok partili sisteme geçilmesiyle Kosova Demokratik Türk Partisinin kuruluşu<sup>11</sup>, ele alınan konular arasında bulunmaktadır (Koro, 2008: 146-155).

<sup>10</sup> Kosova'da kurulan ilk siyasi parti Kosova Demokratik Birliği (LDK)'dir. 1989 yılında kurulan partinin başkanı İbrahim Rugova idi.

<sup>11</sup> 1990 yılında kurulan partinin eski adı Türk Demokratik Birliği (TDB) ve başkanı Sadık Tanyol idi. Şimdiki adıyla Kosova Demokratik Türk Partisinin başkanı ise Mahir Yağcılar'dır.



Genel tarih içerisinde “Kosova Tarihi” alanını incelediğimizde Kosova Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı’nın bu tarih alanına % 5.52 oranında yer verdiğini görmekteyiz. Diğer tarih alanlarını göz önünde bulundurduğumuzda genel tarih içerisinde “Kosova Tarihi” alanına ayrılan kısmın yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

Kosova’da tarih eğitiminin genel ve özel amaçlarına baktığımızda öğrenciler bu tarih alanında Kosova’da yaşayan farklı toplulukların tarihini öğrenecek; geçmişten günümüze kadar Kosova’da yaşayan toplulukların tarihsel gelişim süreçlerini kavrayacak; Kosova’da yaşayan tüm toplulukların toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel v.d. özellikleri hakkında bilgi sahibi olacak; kültürel, dini, etnik farklılıklara hoşgörü ve saygıyla yaklaşacak gibi ibareler yer almaktadır. Fakat tarih ders kitaplarının içeriğine baktığımızda Kosova’da yaşayan topluluklardan hepsinin tarihsel gelişim süreçlerinin yer almadığı açıktır. Toplulukların hepsinin tarihine yer verilmemesi Kosova’da azınlık olarak birçok etnik grubun bulunmasıyla bağdaştırılabilir. Ders kitaplarında yer alan konular içerisinde Kosova’daki farklı topluluklar anlatılmak istenirken Kosova’nın Müslüman ahalisi teriminin sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Bu durum, Kosova nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslümanlardan oluşmasından kaynaklanmaktadır. Ders kitaplarının içeriğinde Kosova’da yaşayan toplulukların özellikle nüfusun çoğunluğunu oluşturan Arnavut toplumunun ve ardından Türk toplumunun, toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel v.d. özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu öğretim birimleri sayesinde tarih eğitiminin genel ve özel hedeflerinin “Kosova Tarihi” alanının tarih ders kitaplarına yansımalarının tutarlı olduğunu söylemek mümkündür.

“Kosova Tarihi” alanında kazandırılmak istenen Kosovalı kimliği ister 5. sınıf tarih ders kitabı, ister 9. sınıf tarih ders kitabında yer alan ünitelerle başarılıdır. Her ünite, anlatılan her döneme göre Kosova’nın siyasi, ekonomik, etnik yapısı, kültür ve eğitimi işlenmiştir. Tüm bu bölümler ayrı ayrı işlenirken sistematik bir yol izlenmiştir.

### 4.3.3. “Kosova Tarihi” Alanında Eski Ders Kitaplarıyla Yeni Ders Kitaplarının Karşılaştırılması

Eski tarih ders kitaplarına baktığımızda bu alana tek bir konuda yer verildiğini görüyoruz. Yugoslavya veya bir diğer adıyla Sırp döneminde tekkültürlü paradigma benimsenmiş ve tarih ders kitaplarına da yansımıştır. 1999 Kosova Savaşı sonrasındaki dönemde ise çokkültürlü paradigma benimsenmiş ve tarih ders kitaplarındaki yerini almıştır. Eski dönemde, sadece Sırp kültürü esas alınmıştır. Yugoslavya’da yaşayan bütün halklar Sırp kültürü altında değerlendirilmiştir, alt kültürlerin tarihine değinilmemiştir. Savaş sonrası dönemde ise Kosova’da yaşayan farklı halkların kültürüne değer verilmiş ve her halk kendi tarihini, kültürünü, değerlerini tarih kitaplarında öğrenebilme hakkını bulabilmişlerdir. Dünyada değişen tarih eğitimi paradigması, Kosova’da tarih eğitimi anlayışına yansımıştır. Yeni dönem tarih ders kitaplarında alt kültürlerin tarihine yer verilmiştir. Kosova tarihinin ayrı bir ünite olarak yer almaması eski tarih ders kitaplarının kullanıldığı dönemde Kosova’nın Yugoslavya’nın bir parçası olması, dolayısıyla Yugoslavya tarihi içinde yer verilmesinin hatta Kosova kelimesinin tek başına geçmemesine neden olmuştur. Bu nedenle eski tarih ders kitapları ile yeni tarih ders kitapları arasında söz konusu alanla ilgili konu farklılıkları mevcuttur. Dolayısıyla bu alanda, yeni tarih ders kitaplarındaki konularla eski tarih ders kitapları arasında benzerlikler yoktur.

### 4.4. “Arnavut Tarihi”

Kosova’da Türkçe ilköğretim okullarında tarih dersi öğretim içeriklerinin dağılımına göre “Arnavut Tarihi” alanına % 11.32 oranında yer verilmiştir. Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığınca hazırlanan tarih ders müfredatına göre 5. ve 9. sınıflar arasında toplamda 41 konu “Arnavut Tarihi”ne ayrılmıştır. Sınıflara göre bu dağılım: 5. sınıfta 12 konu; 6. sınıfta 7 konu; 7. sınıfta 8 konu; 8. sınıfta 7 konu ve 9. sınıfta 7 konu olarak belirlenmiştir (EBTB, 2003-2006). Kosova’da Türkçe ilköğretim okullarında verilen tarih eğitimine bu alana üçüncü sırada yer verilmiştir.

Aşağıda eski tarih ders kitaplarında “Arnavut Tarihi” alanıyla ilgili yer alan bilgiler ele alınmış, ardından yeni tarih ders kitaplarındaki bilgiler incelenmiştir. Bu

alanda verilen bilgiler tarih eğitiminin genel ve özel amaçlarıyla uyumlu mu? Verilen bilgilerle kazandırılmak istenen tutumlar aynı mı? Eski ve yeni tarih ders kitapları arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir? sorularına cevap bulunmaya çalışılmıştır.

#### 4.4.1. Eski Tarih Ders Kitaplarında “Arnavut Tarihi”

6. sınıf tarih ders kitabının “Erken Derebeylik Devrinde Güney İslavlar ve Komşuları” ünitesinde “Erken Derebeylik Devrinde Arnavutlar” konusuna yer verilmiştir. Konuda, Arnavutların kökeni ve meydana gelmesi, toplumsal-ekonomik ilişkileri, Arnavutlar ve komşuları hakkında bilgiler verilmiştir (Koro ve Muzbeg, 1987a: 32-34). Arnavutların kökeni ve meydana gelmesi anlatılırken şu bilgilere yer verilmiştir:

*“Arnavutların kökeni için bilginler arasında çeşitli görüşler vardır. Ama bilginlerin çoğu Arnavutların birkaç İilir boyundan meydana geldiği görüşünü kabul etmektedirler. Erken Derebeylik Devri Arnavutları ile İlkçağ İilirleri arasında büyük fark vardır. Çünkü Balkan yarımadası Romalılarının egemenliği altına düştükten sonra, VII. yüzyıla, Güney İslavların göç etmelerine kadar İilirlerde toplumsal, ekonomik, kültürel bakımdan büyük değişimler olmuştur.*

*VIII. yüzyıldan başlayarak İilir yerine Arbır ya da Arbireş ismi kullanılmaktadır. Bu isim Albanoi İilir boyundan çıkmıştır. Arnavutlar için Arbır ya da Arbireş sözü Balkan yarımadası Osmanlı İmparatorluğu egemenliğine düşünceye kadar kullanılmıştır. Yazılı tarih kaynaklarında Arbireş sözüne ilk defa 1043 yılında rastlanır.*

*Arnavutların ilk ülkesi hakkında da bilginler arasında birçok görüşler vardır. Bir gurup bilginlere göre Arnavutların ilk ülkesi Durs kenti ve Dirim ırmağı arasında bulunan Arbırıya bölgesidir. Diğer bir gurup bilginlere göre ise ilk yurt Avlonya-Ohri-Prizren-İşkodra kentleri arasında bulunan bölgedir. Bilginlerin çoğuna göre Arnavutların ilk yurdu her yönden dağlarla sarılı olan geniş Maç koyağıdır. Bunlara göre bu yerde önce İilirler Roma etkisinden, sonra Arnavutlar İslavların etkisinden uzak kalmışlardır. Demek oluyor ki Roma ve İslav etkisi dışında kalan İilirlerden Ortaçağda Arnavut ulusu meydana gelmiştir” (Koro ve Muzbeg, 1987a: 32).*

Metinde, Arnavutların meydana gelmesi, Arnavutların ilk ülkesi hakkındaki değişik görüşlere yer verilmiştir. Arnavutların ilk ülkesi görüşlerinden günümüzde en çok inanılanı Ohri-Prizren-İşkodra kentleri arasında olduğuna dair görüştür. Günümüzde bu görüşe sahip olan Arnavutlar, Arnavutluk yanı sıra Kosova ve Makedonya topraklarının geçmiş tarihte kendilerinin olduğunu savunmakta ve bu ülkeleri hâlâ Arnavut ülkeler olarak kabul etmektedirler.

6. sınıf tarih ders kitabının “Gelişmiş Derebeylik Devrinde Türkler, Güney İslavlar, Arnavutlar ve Bunların Komşuları” ünitesinde “Gelişmiş Derebeylik Devrinde Arnavutlar” konusu bulunmaktadır. Konu içerisinde; Bizans ve Sırbistan yönetimi



altında Arnavutlar, Arnavutların oturdukları yerlerde beyliklerin kurulması, derebey toplumsal ilişkilerin gelişmesi, ortaçağ kültürü işlenmiştir (Koro ve Muzbeg, 1987a: 62-63).

Aynı sınıfın “Osmanlıların Balkan Yarımadasını Fethetmesi” ünitesinde “Arnavutların Osmanlılara Karşı Savaşları” konu başlığına yer verilmiştir. Konu kapsamında; XIV. yüzyılın sonunda ve XV. yüzyılın başlangıcında Arnavutlar, Arnavut derebeylerinin dağınıklığı ve Osmanlıları fetihleri, İskender Bey’in Osmanlılara karşı savaşı (1443-1468), Arnavutluk’un Osmanlılar tarafından fethedilmesi açıklanmıştır. Arnavut derebeylerinin aralarında yürüttüğü savaşların, Osmanlıların Arnavutluk’u fethetmesine neden olduğu belirtilmiştir. Arnavutların önderi olarak görülen İskender Bey’in Arnavutluğu geri almak için Osmanlılara karşı savaşı anlatılmış, 1468 yılında İskender Bey’in ölümüyle Arnavutluk’ta Osmanlılara karşı tepkilerin zayıflamaya başladığı ifade edilmiştir (Koro ve Muzbeg, 1987a: 80-83). Arnavutluk’ta Osmanlılara karşı tepkinin azaldığı belirtilse de, Arnavutluk ve Arnavutların yoğunlukta yaşadığı Kosova v.d. topraklarda, Arnavutların Osmanlılara karşı iyi duygular beslediğini söylemek mümkün değildir.

Konunun devamında Arnavutların önderi olarak görülen İskender Bey’in resmine yer verilmiştir.



Resim 13: Tarih 6. Sınıf. “Arnavutların Osmanlılara Karşı Savaşları” s. 83. (1987a).

Aynı sınıfın bir diğer ünitesi “XVI. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Kadar Yabancıların Egemenliği Altında Güney İslavlar, Arnavutlar ve Bunların Komşuları” içinde “XVI-XVIII. Yüzyılları Arasında Arnavutlar” konusu işlenmiştir. Konuda; Osmanlı egemenliğinde Arnavutlar, Osmanlı egemenliğine karşı tepkiler, Güney İslavlarla işbirliği, XVIII. yüzyılda Arnavut paşalıklarının kurulması anlatılmıştır (Koro ve Muzbeg, 1987a: 114-117).

Eski 7. sınıf tarih ders kitabında yer alan “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Türkler ve Güney İslavların, Arnavutların ve Bunların Komşularının Ulusal Hareketleri” ünitesinde “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Arnavutlar” konusu bulunmaktadır. Bu konuda, Arnavutluk'ta ekonomi ve siyasi koşullar, derebey anarşisi ve uyanma belirtileri işlenmiştir (Koro ve Muzbeg, 1987b: 68-70). Arnavutların uyanma hareketleri anlatırken şu paragraf dikkat çekmektedir:

*“Osmanlı İmparatorluğunun merkezi idaresi zayıflayınca ve derebeyler kendi isteklerine göre köylülerden vergi almaya başlayınca, onların topraklarını kendi çiftliklerine çevirince onları yağma edince köylülerin durumu daha da kötüleşti. Böyle bir derebey anarşisinden dolayı XIX. yüzyılın ilk yarısında birtakım Arnavutlar başka ülkelere göç ederek Arnavut kolonileri kurdular. Romanya'da, Bulgaristan'da ve diğer ülkelerde kurulan Arnavut kolonileri Arnavut ulusal kurtuluş ülkülerini geliştiren merkezler oldu” (Koro ve Muzbeg, 1987b: 69).*

Aynı sınıfın, “XIX. Yüzyılın Sonunda ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Güney İslavlar ve Komşuları” ünitesinde “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Arnavutlar” konusuna yer verilmiştir. Ekonomik, toplumsal-siyasal koşullar, Prizren Birliği, XX. yüzyılın başlangıcında ayaklanmalar, Arnavutluk devletinin kuruluşu işlenmiştir. Toplumsal ve siyasi konular anlatılırken Arnavut ilkokulların açılması, kültür ve edebiyatın gelişmesi, sanayinin gelişmeye başlaması; Prizren Birliği anlatılırken Arnavut ulusunun ulusal kurtuluş hareketindeki önemli rolü; ayaklanmalar anlatılırken Arnavutların özerklik hareketleri; Arnavutluk devletinin kurulması anlatılırken Osmanlı İmparatorluğunun yenilgiye uğraması, Arnavutların 1912 yılında kendi başlarına bağımsızlıklarını ilan etmesi ve 1913 yılında Londra toplantısında bağımsızlığın kabul edilmesine değinilmiştir (Koro ve Muzbeg, 1987b: 134-137). Bu toplantıyla birlikte Arnavutluk'un bağımsızlığı kabul edilmiş ve devlet sınırları belirlenmiştir.

#### 4.4.2. Yeni Tarih Ders Kitaplarında “Arnavut Tarihi”

Yeni 5. sınıf tarih ders kitabında “Arnavut Tarihi” alanına öncelikle “İlir Devletleri”, “İlirlerin Toplumsal Yaşamları, Kültür ve İnanışları” konularında yer verilmiştir. “İlir Devletleri” konusunda krallıklar ve ayaklanmalar; “İlirlerin Toplumsal Yaşamları, Kültür ve İnanışları” konusunda toplumsal-ekonomik yaşam, inanışlar, sanat, edebiyat gibi konular işlenmiştir (Derviş, 2010: 13-17). Bu konular sayesinde öğrencilere, Arnavutların İlir boylarından geldiği, onların nasıl bir toplumsal ve kültürel yaşama sahip oldukları öğretilmeye çalışılmıştır.

5. sınıf tarih ders kitabında “Ortaçağda Arnavutlar” ünitesinde “Erken Ortaçağda (V-XII. Yüzyıl) Arnavutlar”, “Arnavut Prenslikleri”, “İskender Bey ve Osmanlı Devleti”, “Yanya ve İşkodra Paşalığı” konularına yer verilmiştir. Bu konularda; Arnavutların meydana gelmesi, Bizans yönetimi altında Arnavutlar, Arbir Prensiği, Arnavut derebey ailelerinin oluşması, prenslikler, Osmanlının Arnavutluk’a ilk akınları, İskender Bey, Arnavut kültürü, paşalıklar v.d. işlenmiştir (Derviş, 2010: 37-47). Erken ortaçağda Arnavutların meydana gelmesi, kurdukları prenslikler, yaptıkları mücadeleler, Arnavut kültürü tek tek incelenmeye alınmıştır.

Aynı sınıfın “Arnavutların Ulusal Uyanma Hareketleri” ünitesinde “Arnavut Ulusal Uyanmanın İlk Belirtileri”, “Prizren Birliği”, “Arnavutların Ekonomik ve Eğitim Gelişmeleri” ve “Arnavutluk’un Bağımsızlığının İlan Etmesi” konuları bulunmaktadır (Derviş, 2010: 113-121). “Arnavutların Ekonomik ve Eğitim Gelişmeleri” konusunda eğitimde gelişmeler alt başlığında şu paragraflara yer verilmiştir:

*“Arnavutlar XIX. yüzyılın sonuna kadar Arap, Yunan ve Latin alfabesini kullanıyorlardı. Birleşik bir alfabenin teşkil olunması için İstanbul Komitesi’nde Sami Fraşeri<sup>12</sup> başkanlığında özel bir komisyon kuruldu. Bu Komite’ye, 1879 yılında Paşko Vasa’nın, Hasan Tahsin’in, Sami Fraşeri ve Yani Vretoya’nın yapmış oldukları dört alfabe sunulmuştu. Komisyon İstanbul alfabesi adını alan Sami Fraşeri’nin alfabesinin en uygun olduğuna karar verdi. Bu alfabe kabul edilmesine rağmen 1908 yılına kadar Arnavutlar diğer alfabeleri de kullandılar.*

*7 Mart 1887 yılında Korça’da ilk defa Arnavutça eğitim veren okul açıldı. Bu okulun ilk öğretmeni Pandeli Sotir’dir. Bundan dolayı 7 Mart Arnavut Öğretmenlerin günü olarak kutlanır. Bu okulda tüm dersler Arnavutça yapılıyordu. Ders kitapları, Naim ve Sami Fraşeri kardeşler tarafından hazırlanıp, Bükreş’te basılmıştır. 1891 yılında, yine Korça’da Arnavutça kız okulu da açıldı. Bu okulda Gerasim ve Sevasti Çiriyaz kardeşler çalışıyorlardı” (Derviş, 2010: 117).*

Metinde, Arnavut dilinde eğitiminin gelişmesini sağlayan önde gelen isimlere yer verilmiş, bu dönemde eğitimde meydana gelen gelişmeler anlatılmıştır. Metinde belirtilen 7 Mart Öğretmenler günü 1999 Kosova Savaşından sonra Kosova genelinde de kutlanmaya başlanmıştır.

<sup>12</sup> Sami Fraşeri, Türkiye’de Şemsettin Sami olarak tanınmaktadır.

6. sınıfta, “İlirler” ünitesinde “İlir Boyları”, “İlir Devletleri”, “İlir Ayaklanmaları”, “İlirlerde İnanış ve Kültür” konuları “Arnavut Tarihi” alanına girmektedir. Burada; İlirlerin kökeni, İlirlerin yaşadıkları yerler, İlirlerin toplumsal ve ekonomik hayatı, krallıklar, Roma yönetiminde İlirler, İlir ayaklanması, İlirlerde inanış, kültür v.d. konulara değinilmiştir (Koro, 2005a: 98-108). Arnavutların İlir boyundan oluştuğu gerçeğini düşünürsek, İlirlerin yaşadığı yerler, hayat şartları, ayaklanmalarının yanında kültür, inanış gibi konulara yer verilmesi öğrencilerin İlirler hakkında geniş bilgiler edinmesini sağlayacaktır.

Aynı sınıfın “Bizans ve Araplar” ünitesinde “Erken Ortaçağda Arnavutlar” konusu yer almaktadır ki burada Bizans yönetimi altında Arnavutlar, Arbirler-Arnavutların meydana gelmesi, Bizans’ın yeniden yönetimi düzenlemesi ve Arnavutlar işlenmiştir (Koro, 2005a: 148-150).

Yeni 7. sınıf tarih kitabı “XI.- XV. Yüzyıllarda Arnavutlar” ünitesinde “XI.- XV. Yüzyıllarda Arnavutlar”, “XI.- XV. Yüzyılda Arnavut Prenslikleri” ve “İskender Bey Döneminde Osmanlı-Arnavut İlişkileri” konuları ele alınmıştır (Koro, 2005b: 57-64). “İskender Bey Döneminde Osmanlı-Arnavut İlişkileri” konusunda İskender Bey şu şekilde anlatılmıştır:

*“1405 yılında doğan İskender Bey (Cerc Kastriot) Con Kastriot’un oğludur. İskender Bey 9 yaşında iken, babası Osmanlılara yenilerek vassal olunca, İskender Bey acemi oğlan ocağına alındı. Edirne’de eğitim gördükten sonra, çeşitli görevlerde bulundu, Müslüman oldu ve İskender Bey ismini aldı.*

*1443 yılında, Niş dolaylarında Macaristan ordularıyla yürütülen savaşta Osmanlılar yenilgiye uğradıkları zaman İskender Bey 300 askeriyle, sahte bir ferman yazarak (Sultan II. Murat tarafından Arnavutluğu yönetmeye atanıyor diye) Arnavutluğa döndü. İskender Bey’in Arnavutluğa dönüşü halk tarafından sevinçle karşılandı. İskender Bey’in dönüşüyle, Arnavutlar beş kale hariç, bütün Arnavutluğu Osmanlıların elinden aldılar. Bu ilk başarılarından sonra Arnavut temsilcileri 2 mart 1444 yılında Lej’de toplandılar. Arnavut derebeylerinin bu toplantısına İskender Bey, Cerc Ariyanit, Andrey Topiya, Pal Dukacin ve diğerleri iştirak ettiler. Bu toplantıda bir Arnavut Birliği teşkil olundu. Birliğin ve ordunun başına İskender Bey tayin edildi. Toplantıda Arnavut derebeyleri ordu komutanına her türlü askeri ve maddi yardım yapmalarını da kararlaştırdılar.<sup>13</sup>” (Koro, 2005b: 62).*

Konunun devamında, İskender Bey’in 25 yıl boyunca Osmanlıların Arnavutluk’u kendi idaresi altında bulundurmasına karşın yürüttüğü savaşlardaki başarısı anlatılmıştır.

7. sınıf ders kitabının bir diğer ünitesi içerisinde “XVI. ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Yönetimi Altında Arnavutluk”, “İşkodra ve Yanya Paşalığı” işlenmiştir. “XVI. ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Yönetimi Altında Arnavutluk” konusunda Osmanlı devlet yönetimi sistemi, Osmanlı’nın Arnavutluk’u fethetmesiyle Arnavutlarda İslam dininin yayılması anlatılmıştır (Koro, 2005b: 146-147). Osmanlıların Arnavutluk’u

<sup>13</sup> Metindeki yazım hataları tarafımdan düzeltilmiştir.

fethetmesiyle Arnavut halkı İslam dinini kabul etmeye başlamıştır. Osmanlının fethinden önce Arnavutlar Hıristiyan dinine inanıyorlardı.

8. sınıf tarih ders kitabında “Arnavut Tarihi” alanında bir ünitenin “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Arnavutlar” konusunda yer verilmiş, Tanzimat döneminde Arnavutlar ve Arnavutların ulusal uyanma hareketleri, bu hareketin başlıca temsilcileri anlatılmıştır (Koro, 2007: 37-40). Arnavutların ulusal çıkarlarını korumak için mücadele eden kişiler öğrencilere tanıtılmıştır.

Aynı sınıf tarih ders kitabının bir diğer ünitesinde “Prizren Birliği”, “XIX. Yüzyılın Sonunda ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Arnavutlar” ve “XIX. Yüzyılın Sonunda ve XX. Yüzyılın Başlangıcında Arnavut Eğitim ve Kültürü” konularına yer verilmiştir. Burada, Prizren Birliği, Arnavutların toprak mücadeleleri, Arnavut hareketleri, Arnavutluk bağımsızlığının ilan edilmesi, eğitim ve kültürü v.d. konular ele alınmıştır (Koro, 2007: 122-132). Buradaki konular diğer sınıflarda işlenen konularla benzerlik göstermektedir. Her sınıfa göre, küçük sınıflardan büyük sınıflara doğru benzer konular daha geniş bir şekilde verilmiştir.

Son olarak 9. sınıf tarih ders kitabında “İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Arnavutluk” ve “İkinci Dünya Savaşında Arnavutluk” ünitelerinde “Arnavut Tarihi”ne yer verilmiştir.

“İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Arnavutluk” ünitesinde “1918-1925 Yılları Döneminde Arnavutluk” ve “1925-1939 Yılları Döneminde Arnavutluk” konuları işlenmiştir. “1918-1925 Yılları Döneminde Arnavutluk” konusunda savaştan sonraki durum; başka devletler tarafından Arnavutluk’u bölme çabaları ve Arnavutluk’un işgalcilerden kurtulması, ardından yaşanan siyasi gelişmeler; hükümetin kurulması ve 1925’te Ahmet Zogu tarafından cumhuriyetin ilan edilmesi yer almıştır. “1918-1925 Yılları Döneminde Arnavutluk” konusunda ise cumhuriyet döneminde Arnavutluk; Ahmet Zogu iktidarıyla Batıya yönelme ve İtalya ile sıkı ilişkiler, krallığın ilan edilmesi; diğer Balkan ülkeleri gibi Arnavutluk Krallığının kabul edilmesi ve 1939 yılında İtalya’nın Arnavutluk’u işgal etmesi yer almaktadır (Koro, 2008: 61-65). İki dünya savaşı arasında Arnavutluk’ta siyasi yönden değişikliklere yer verilmiş, iki dünya savaşı arasında Arnavutluk’un içinde bulunduğu durum anlatılmıştır.

“İkinci Dünya Savaşında Arnavutluk” ünitesinde “1941-1943 Yılları Döneminde Arnavutlukta HKH (Halk Kurtuluş Hareketi)” ve “1943-1945 Yılları Döneminde Arnavutlukta HKH” konuları bulunmaktadır. “1943-1945 Yılları Döneminde Arnavutlukta HKH” konusunda, Arnavutluk’un Kurtuluşu alt başlığında şu bilgiler dikkat çekmiştir:

*“Arnavutluk Ulusal Kurtuluş Askeriye’si 18 Kasım 1944 tarihinde İşkodra’yı Nazi Almanlardan kurtarmakla, bütün Arnavutluk düşmandan kurtulmuş olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nda gelişen HKH’yle Arnavutluk düşman işgalinden kurtulmakla birlikte, komünistler toplumsal düzende değişmeler yaptılar.*

*Diğer ülkelerde gibi Arnavutluk da İkinci Dünya savaşı esnasında büyük insan ve maddi kayıplara uğramıştır. Bu savaş esnasında Arnavutluk ahalisinin % 7.3’ü hayatını kaybetmiş ya da malul kalmıştır. Bundan başka savaş esnasında birçok ev ve binalar, yollar, köyler yakılıp yıkılmıştır. Arnavutlukta HKH’nin gelişimiyle düşman bu ülkede 15 tümen askeri kuvveti bulundurmak zorunda kalmıştır” (Koro, 2008: 102).*

Metinde, Arnavutluk kurtuluşunda HKH’nin rolü, ikinci dünya savaşı döneminde Arnavutlukta insan ve maddi kayıplara değinilmiştir.

Bir diğer ünite içerisinde ise, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Arnavutluk” konusuna yer verilmiştir ki burada savaştan sonra Arnavutluk’un durumu, Arnavutlukta çoğulculuk sistemi ve demokrasinin uygulanmasına değinilmiştir (Koro, 2008: 155-157). Yakın dönem tarihinde Arnavutluk’un durumu, Arnavutlukta demokrasi hareketleri anlatılmıştır.

Kosova’da Türkçe İlköğretimde verilen tarih eğitiminde “Arnavut Tarihi” alanına % 11.32 oranında yer verilmiştir. 5.- 9. sınıflar arasında verilen bu tarih alanıyla Türk öğrenciler Arnavutların siyasi, ekonomik durumu, dini gibi konularda bilgi sahibi olacaklardır. Fakat tarih ders kitaplarında “Arnavut Tarihi” ile ilgili siyasi bilgiler çok fazla kullanılmış, kültür, edebiyat gibi konulara neredeyse hiç değinilmemiştir. Sadece bazı dönemlerde eğitimle ilgili değişim ve gelişimlere yer verilmiştir. 5.- 8. sınıflar arasında sürekli aynı bilgiler (Arnavutların kökeni, İlirler, Paşalıklar v.d.) alt sınıflardan üst sınıflara doğru biraz daha genişletilmiş bir şekilde verilmiştir. 9. sınıfta ise İki Dünya Savaşı arasında Arnavutluk, İkinci dünya savaşıdan sonra Arnavutluk v.d. konular işlenmiştir. Fakat bu bölümlerde de genellikle siyasi tarih işlenmiş diğer konulara yer verilmemiştir.

#### **4.4.3. “Arnavut Tarihi” Alanında Eski Ders Kitaplarıyla Yeni Ders Kitaplarının Karşılaştırılması**

Eski tarih ders kitaplarında “Arnavut Tarihi” ne ünitelerde yer verilmemiş belirli ünitelerdeki konular içinde incelenmiştir. Yeni tarih ders kitaplarında ise “Arnavut Tarihi” ünite olarak yer almıştır. Hem eski hem de yeni tarih ders kitaplarında Arnavutların kökeni, Arnavutların meydana gelmesi, İskender Bey, Arnavutların

ulusal uyanma hareketleri, Prizren Birliği konuları yer almaktadır. Eski ve yeni tarih ders kitaplarında Arnavutların siyasal, ekonomik durumu yoğun bir şekilde anlatılmıştır. Arnavutlarda eğitim, kültür, edebiyat konularına oldukça az değinilmiş, bu konulara gerektiği kadar önem verilmemiştir. Bu durumda Arnavutların siyasal, ekonomik tarihini öğrenen öğrenciler, Arnavutların kültür ve sanat tarihini öğrenmekten mahrum kalmışlardır.

#### **4.5. “Balkan Tarihi”**

Kosova’da Türkçe ilköğretim okullarında tarih dersi öğretim içeriklerinde “Balkan Tarihi” alanına % 5.25 oranında yer verildiği görülmektedir. İlköğretim okulları çerçevesinde tarih dersi içeriklerinde bu alana en az yer ayrılmıştır. 5.- 9. sınıflar arasında toplamda 19 konu “Balkan Tarihi”ne aittir. Sınıflara göre bu dağılım: 6. sınıfta 4 konu; 7. sınıfta 3 konu; 8. sınıfta 3 konu ve 9. sınıfta 9 konu olarak belirlenmiştir (EBTB, 2003-2006). 5. sınıf tarih ders kitabında ise “Balkan Tarihi”ne yer verilmemiştir.

Burada, eski tarih ders kitaplarında “Balkan Tarihi” alanındaki bilgilere yer verilmiş, sonra da yeni tarih ders kitaplarındaki bilgiler incelenmeye alınmıştır. Alanda verilen bilgiler tarih eğitiminin genel ve özel amaçlarıyla uyumlu mu? Verilen bilgilerle kazandırılmak istenen tutumlar aynı mı? Eski ve yeni tarih ders kitapları arasındaki benzerlikler nelerdir? Eski ve yeni tarih ders kitapları arasındaki farklılıklar nelerdir? gibi sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır.

##### **4.5.1. Eski Tarih Ders Kitaplarında “Balkan Tarihi”**

5. sınıf tarih ders kitabında “Roma Hükümü Altındaki Balkan Yarımadası” ünitesinde “Romalıların Fetihleri”, “Roma Yönetimi Dönemindeki İktisadi ve Toplum Değişiklikleri”, “Romalıların Hükümü Dönemindeki Kültür” konularına yer verilmiştir. Burada, Romalıların Balkan yarımadasını ele geçirmeden önce burada yaşayan İlirler, Traklar, Keltler, Daçanlar, Makedonlar, Yunanlar v.d. kısaca değinildikten sonra Romalıların Balkan yarımadasını fethetmesi ve bu yerlerin 500 yıl kadar

Roma idaresi altındaki durumu anlatılmıştır (Rakiç, 1995: 120-123). “Romalılar Hüküm Dönemindeki Kültür” konusunun bir kısmında şu bilgiler verilmiştir:

*“Romalıların yönetimi döneminde Balkanlar’da kurulmuş olan kentlerde Roma kültürüne ait birçok eser; binalar, heykeller, sütunlar, rölyefler, mozaikler, mezar taşları, lahitler, kaplar, süs eşyaları, silahlar, aletler ve müzelerde sergilenen veya açık hava müzelerinde duran daha birçok eserler korunmuştur. O döneme ait olan en değerli ve en büyük anıtları Split’teki Diokleçyan sarayı, Zayeçar yakınındaki Gazmigrad’ta Galerî ve Pula’daki amfi-tiyatrodur.*

*Balkanlar’da Roma kültürüne ait eserlerin çoğu barbarların saldırıları sırasında ve sonraki dönemlerde tahrip edilmiştir. Ama bugüne kadar korunan eserlerden de İslavlar’ın buralara yerleşmelerinden önce Balkanlar yarımadasında gelişmiş bir kültürün var olduğu görülmektedir” (Rakiç, 1995: 125).*

Metinde, Romalıların Balkan kültürünü birçok yönden etkilediği ve Balkanlardaki kentlerde önemli ve değerli eserler bıraktığı belirtilmiştir. Fakat bu eserlerin çoğunun barbar saldırılarında ortadan kaldırıldığı ifade edilmiştir ki burada kullanılan barbar kelimesi Osmanlılar için kullanılmıştır.

6. sınıf tarih ders kitabında “Osmanlıların Balkan Yarımadasını Fethetmesi” (bu ünite “Ulusal Tarih” alanına da girmektedir) ünitesinde “Osmanlıların Balkan Yarımadasını Fethetmesi” işlenmiştir. Burada yer alan konular ise; “Makedonya, Arnavutluk ve Bulgaristan’ın Fethedilmesi”, “Sırbistan’ın Fethedilmesi”, “Bosna Hersek’in Fethedilmesi”, “Karadağ’ın Fethedilmesi”, “Osmanlı İşgallerinin Genel Sonuçları”dır. “Osmanlı İşgallerinin Genel Sonuçları” başlığında şu bilgiler dikkat çekmiştir:

*“Osmanlıların Balkan yarımadasını işgal etmesiyle Güney İslavların ve diğer Balkan halklarının kendi başına gelişmeleri durduruldu. Osmanlıların Balkan yarımadasını işgal etmeleri ahalinin daha kuzeye, Sava ve Tuna ırmaklarının kuzeyine göç etmelerine etki etti. Başlangıçta reayanın sömürülme durumu önceki devire bakarak daha iyi imişse de, daha sonraları bu durum daha da ağırlaştı. Osmanlıların Balkan yarımadasını fethetmeleri bu yarımadada İslam dininin de yayılmasına etki etti” (Koro ve Muzbeg, 1987a: 80).*

Paragrafta, hem işgal hem de fetih kelimeleri kullanılması dikkat çekmektedir. Balkan ülkelerinin gelişmelerinde Osmanlıların olumsuz etki yarattığı düşüncesi ortaya atılmış, vergi veren halkın zor durumda bırakıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca Balkan ülkelerinin Müslümanlaşmasında Osmanlıların etkisi olduğu bildirilmiştir.

Sırp kaynakları başta olmak üzere daha birçok kaynaklarda, Balkanları geri bıraktığı, Hıristiyanlara baskı yaptığı, onları zorla Müslümanlaştırdığı, insanlara zalimce davrandığı, insanlara karşı acımasız olduğu ve daha birçok şekilde Osmanlı’dan bahsedilmiştir (Sofuoğlu, 2006: 248).

Aynı sınıfın farklı bir ünitesinde “Balkan Yarımadası Uluslarında İslam Dininin Yayılışı”, “Osmanlı Egemenliği Altında Balkan Uluslarının Durumu”, “Osmanlı Yönetimine Karşı Balkan Uluslarının Direniş Biçimleri” konu edilmiştir (Koro ve Muzbeg, 1987a: 109-118). Bu konulara “Ulusal Tarih” alanında da yer verilmiştir.



“Ulusal Tarih” alanında da incelemeye alınan bu konularda Osmanlıların Balkan ahalisini sömürdüğü sıkça ifade edilmiştir. Ders kitaplarında kullanılan yanlış ifadeler Balkan ahalisinden işin gerçeğini bilmeyenlerin veya bilmek istemeyenlerin Osmanlılara karşı kin duymalarına neden olabilir.

Balkanlarda Osmanlı aleyhine yazılan karalayıcı ifadeler, Osmanlı’yı işgalci, Ortaçağ Avrupa’sında olduğu gibi köylüyü ağır vergi ve angaryaları ezen senyörler gibi feodal tanıtan Türkçe eserler kaynak olarak kullanılmaktadır. Tüm bunlar buralarda yaşayan Türkleri rahatsız etmekte ve Türkiye’nin prestijine zarar vermektedir. Bu tür suçlamalar bilimsel nitelikte değildir. Osmanlı tarihini layıkıyla bilmeyenler, Osmanlı tarihine bir takım klişeleşmiş ve bilimsellikten uzak kavramlarla yaklaşanlar bu tür suçlamalarda bulunmaktadır (Sofuoğlu, 2006: 253).

7. sınıf ders kitabında “Ülkelerimizde Sosyal Demokrat Partilerinin Kuruluşu ve Etkinlikleri” konusunda Hırvatistan, Slovenya, Bosna ve Hersek, Makedonya, Karadağ v.d. tek tek ele alınmıştır (Koro ve Muzbeg, 1987b: 142-144). Yugoslavya ülkelerinde işçi örgütlerinin kurulması ve sosyalist ülkelerin yayılmasıyla sosyal örgütlerin kurulması anlatılmıştır.

#### **4.5.2. Yeni Tarih Ders Kitaplarında “Balkan Tarihi”**

6. sınıf yeni tarih ders kitabında “Balkan Yarımadasının Eski Halkları” ünitesinde “Pelazgiler, İlirler, Trakyalılar, Yunanlılar, Makedonlar ve Keltler”e yer verilmiştir (Koro, 2005a: 36-38). Burada Balkan Yarımadasında yaşayan en eski etnik topluluklar ve bunların yaşadığı bölgeler anlatılmıştır. Böylece öğrencilerin, Balkanlarda yaşayan ilk topluluklar hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmıştır.

6. sınıfın “Eski Yunanlılar” ünitesindeki konular “Balkan Tarihi”ne de girmektedir. Fakat bu konulara “Dünya ve Avrupa Tarihi” kısmında değinilmiştir.

Aynı sınıfın “Eski Makedonya” ünitesinde “Büyük İskender ve Büyük Helenizm Devri” yer almaktadır. Bu ünite; Makedonya, Büyük İskender’in İmparatorluğu ve Helen kültürü anlatılmıştır. Bu dönemde bilimde meydana gelen gelişmeler anlatılmıştır (Koro, 2005a: 64-69). Bu ve buna benzer konularda öğrenciler geçmişte Balkanlarda ne kadar fazla topluluğun, dolayısıyla kültürün yaşadığını öğrenecek, kendileri de Balkanların bir parçası oldukları için zengin bir kültüre sahip olduklarını hissedeceklerdir.

7. sınıf tarih ders kitabında “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Devri” ünitesinde (bu ünite Ulusal Tarih alanına da girmektedir) “Osmanlı Devleti’nin Balkan’da İlk Fetihleri”, “Fatih Sultan II. Mehmet ve Balkan Yarımadasını Fethi” konularında “Balkan Tarihi”ne yer verilmiştir. “Fatih Sultan II. Mehmet ve Balkan Yarımadasını Fethi” konusunda Balkanlar’da Gelişmeler alt başlığında Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’un fethinden sonra Balkanlardaki genişleme siyaseti, Kosova, Sırbistan, Bosna Hersek, Arnavutluk, Karadağ’ın v.d. ülkelerin fethi açıklanmıştır (Koro, 2005b: 44-45).

Aynı sınıfın “XVI-XVIII Yüzyıllar Arası Arnavutlar ve Balkanlar” ünitesinde “XVI.-XVIII. Yüzyıllar Arası Osmanlı Yönetiminde Balkanlar” konusu yer almaktadır. Bu konuda, anlatılan dönemde Balkanlarda Osmanlı yönetimi, Balkan milletlerinin Osmanlı yönetimine karşı gelmeleri işlenmiştir (Koro, 2005b: 150-152). Balkanlarda Osmanlı yönetimi, Osmanlının elindeki yerler, burada yürütülen politika v.d. konulara değinilmiştir.

8. sınıf tarih ders kitabında ise “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Balkanlar” ünitesinde “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Arnavutlar”, “Sırp ve Yunan İsyanı”, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Bosna ve Karadağ” ve “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Romanya ve Bulgaristan” konularına yer verilmiştir (Koro, 2007: 37-50).

Son olarak ilköğretimin 9. sınıf tarih ders kitabında “Balkan Tarihi”ne, “İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Balkanlar” ve “İkinci Dünya Savaşından Sonra Balkanlar” ünitelerinde yer verilmiştir.

“İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Balkanlar” ünitesinde “1919-1929 Yılları Döneminde Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı (SHS)”, “1929-1925 Yılları Döneminde Yugoslavya Krallığı” ve “İki Dünya Savaşı Arasında Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan” konuları bulunmaktadır (Koro, 2008: 47-54).

“1929-1925 Yılları Döneminde Yugoslavya Krallığı” konusunun SHS Krallığı’nda Siyasal ve Ulusal Sorunlar alt başlığında ulusal sorunlar şu şekilde açıklanmıştır:

*“SHS Krallığı’nın çözülmeyen en önemli sorunlarından biri ulusal sorun idi. Bu sorundan dolayı sürekli siyasi ve ulusal kavgalar belirdi. SHS Krallığı’nda üç ulus: Sırp Hırvat ve Sloven ulusu tanınmıştı. Karadağ, Makedon, Boşnak ulusu tanınmadı. Hırvat ulusu tanınmasına rağmen birleşik devlette özerkliği isteyerek, ulusal sorunları çözecek olan federe meclisi ve hükümeti olmasını istiyordu.*

*En ağır durumda ulusal azınlıklar bulunuyordu. Ulusal azınlıklar olarak Arnavutların, Türklerin ulusal gelişimi için koşullarının olmaması yanı sıra devlet organları tarafından da baskı yapılıyordu. Arnavut ve Türklerden başka devlet, Boşnaklara da baskı yaparak, göçe zorluyorlardı” (Koro, 2008: 49).*

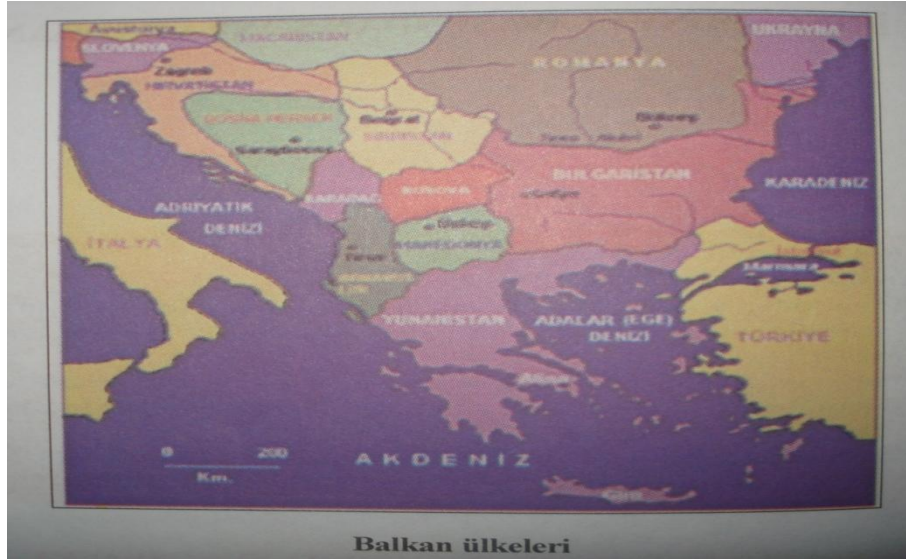
Birinci Dünya Savaşından sonra SHS Krallığı’nın en büyük sorununun ulusal sorunların olduğu belirtilmiş ve birçok ulusun varlığının kabul edilmediği

açıklanmıştır. Fakat bu duruma en ağır şekilde maruz kalanların ulusal azınlıklar olduğu ve ulusal azınlıkların göç etmek zorunda kaldığı da ifade edilmiştir. Ulusal azınlıkların tanınmaması her dönemde büyük sorunlar yaratmış, fakat adından da belli olduğu gibi azınlık olan ulusların seslerini duyuramamaları ya da duyurmaya çalışsalar bile bir şekilde seslerinin kesilmeleri sağlanmıştır.

“İkinci Dünya Savaşından Sonra Balkanlar” ünitesinde ise, “İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Yugoslavya”, “1945-1981 Yılları Döneminde Kosova”, “1981-2000 Yılları Döneminde Kosova”, “Kosova Türkleri” ve “İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Arnavutluk” (Bu konular Kosova Tarihi ve Arnavut Tarihi’ne de girmektedir) konularına yer verilmiştir (Koro, 2008: 141-157).

“İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Yugoslavya” konusunda bu dönemde Yugoslavya’nın toplumsal-siyasal ve ekonomik yapısı, dış siyaseti, Yugoslavya’nın dağılması işlenmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra Yugoslavya’nın toplumsal-siyasi yapısında 1945’te seçimlerden Yosip Broz Tito’nun galip geldiği, aynı yılda Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti’nin (YFHC) ilan edildiği ve 1946’da anayasanın kabul edildiği belirtilmiştir. Buna göre Yugoslavya’nın 6 cumhuriyet (Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Karadağ, Makedonya ve Sırbistan) ve 2 özerk bölgeden (Voyvodina ve Kosova) oluşan bir federal devleti olduğu; Yugoslavya devletinin Yugoslavya Komünist Partisi diktatörlüğünde bir devlet olduğu ifade edilmiştir. Ardından 1963 Anayasasının getirilmesiyle ülkenin, Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ismini alması; 1974 Anayasası ile özyönetimin genişlemesi ve birçok yetki ve görevlerin cumhuriyet ve özerk bölgelere geçmesi konu edilmiştir (Koro, 2008: 141-143). 1974 Anayasası ile Yugoslavya’da uluslar arasında çatışmaların belirmesi engellenmiştir. Yetki ve görevlerin cumhuriyete ve özerk bölgelere verilmesi, özerk bölgelerden biri olan Kosova’nın da yararına olmuştur.

Konuda Balkan Ülkeleri haritasına yer verilmiştir:



Resim 14: Tarih 9. Sınıf. “İkinci Dünya Savaşından Sonra Balkanlar” s. 142. (2008).

Konunun devamında Yugoslavya'nın dış siyaseti; 1980'de Yosip Broz Tito'nun ölmesiyle Yugoslavya devlet siyasetinin değişmesi ve on yıl sonra yürütülen kanlı savaşlar sonucunda Yugoslavya'nın dağılması; Slobodan Milošević başkanlığında 1989 yılında Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğinin kaldırılması; 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın, ardından Bosna Hersek ve Makedonya'nın, 2006'da Karadağ'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri; Yugoslavya devletinin tarihe karışması konu edilmiştir (Koro, 2008: 143-146). Bu dönemlerde kendi bağımsızlıklarını ilan etmek isteyen ülkeler kanlı savaşlar yapmak zorunda kalmış, binlerce insan kayıpları yaşanmıştır. Aslında Balkanlarda kan hiçbir zaman durmamış, bağımsızlık mücadeleleri olmuş, haksız yere birçok insan baskıya uğramış, göç etmek zorunda kalmış, işkence görmüştür. Bu durumdan en çok zarara ve insan kaybına uğrayanlar da her zaman Müslüman ahalisi olmuştur.

Kosova'da Türkçe İlköğretim kapsamında tarih eğitiminde “Balkan Tarihi” alanına % 5.25 oranında yer verilmiştir. 5.- 9. sınıflar arasında verilen bu tarih alanıyla Türk öğrenciler Balkanların siyasi, ekonomik durumu, verdiği mücadeleler hakkında bilgi sahibi olacaklardır. Tarih ders kitaplarında “Balkan Tarihi” ile ilgili siyasi bilgiler çok fazla kullanılmıştır. Fakat bu durum Balkanların tarih sahnesinde sürekli verdiği mücadeleler ve savaşlarla anılmasından dolayı kaynaklanmaktadır.

### 4.5.3. “Balkan Tarihi” Alanında Eski Ders Kitaplarıyla Yeni Ders Kitaplarının Karşılaştırılması

Eski ve yeni tarih ders kitaplarında Balkanlarda yaşayan ilk topluluklar konusu benzerlik göstermektedir. Benzerlik gösteren bir diğer konu ise Osmanlıların Balkan Yarımadasını Fethetmesi konusudur ki eski tarih ders kitaplarında fetih kelimesi yerine çoğu kez işgal kelimesi kullanılmış, Osmanlıların Balkan ülkelerini birçok alanda geri kalmasına neden olduğu, buralardaki halkı sömürdüğü v.d. bilgilere yer verilmiştir. Yeni tarih ders kitaplarında ise Osmanlı hakimiyetinde olan Balkanlarda gelişmeler açıklanmış, halkı sömürdüğüne dair hiçbir ifadeye rastlanmamış, aksine her topluluğa aynı muamele ettiği vurgulanmıştır. Yeni tarih ders kitaplarında Osmanlı’yı aşağılayıcı ifadeler kullanılmamış, reel bir tarih anlayışı işlenmiştir. Tarih ders kitaplarında bu alanda siyasi tarih sürekli ön planda olmuştur. Çünkü Balkanlarda kan hiç durmamış, mücadeleler, savaşlar, insan kayıpları, maddi kayıplar sürekli yaşanmıştır. Sürekli insan kayıplarının olduğu bu yerlerde kültür, eğitim gibi konulara yer vermek biraz anlamsız olacaktır. Dolayısıyla da tarih kitaplarında bu konulara oldukça az yer verilmiştir.

### 4.6. Kosova’da Türkçe İlköğretim Okulları Kapsamında Tarih Eğitiminin Genel Değerlendirmesi

Kosova Cumhuriyeti Türkçe İlköğretim okullarında tarih dersi müfredatı; “Dünya ve Avrupa Tarihi”, “Türk Tarihi”, “Kosova Tarihi”, “Arnavut Tarihi”, “Balkan Tarihi”, “Yineleme, Gezi v.d.” tarih alanlarına göre incelenmiştir. Biz bu alanların konularını (“Yineleme, Gezi v.d.” dışında) ele almaya çalıştık.

Kosova’da, ilköğretimde tarih eğitimi içerisinde “Dünya ve Avrupa Tarihi” alanına %29 (toplam 105 konu); “Türk Tarihi” alanına % 19.34 (toplam 70 konu); “Kosova Tarihi” alanına % 5.52 (toplam 20 konu); “Arnavut Tarihi” alanına % 11.32 (toplam 41 konu); “Balkan Tarihi” alanına % 5.25 (toplam 19 konu) konuda yer verildiğini görmekteyiz. Bu tarih alanlarının dışında kalan “Yineleme, Gezi v.d.” % 29.56 oranında yer verilmiştir.

Eski tarih ders kitaplarında, genel tarih eğitiminde en geniş alanın “Sırlar ve Komşularının Tarihi”, yeni tarih ders kitaplarında ise “Dünya ve Avrupa Tarihi”nde yer verildiği görülmektedir. Bu durumdan hareketle eski tarih ders kitaplarında Sırp kimliğinin kazandırılması ön planda iken, yeni tarih ders kitaplarında Dünya ve Avrupalı kimliği kazandırmanın ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

“Dünya ve Avrupa Tarihi” alanında, eski tarih ders kitaplarını değerlendirdiğimizde, dünya ve Avrupa ülkeleri anlatılırken, anlatılan ülkenin katıldığı savaşlar, toplumsal-ekonomik durumu, kültürü, sanatı, edebiyatı ve dinine yer verildiğini görmekteyiz. Bu bakımdan yeni tarih ders kitaplarında da benzerlikler olduğunu söyleyebiliriz. Fakat yeni tarih ders kitaplarında dünya ve Avrupa kimliği anlatılırken, bu ülkelerin katıldığı savaşlar, verdiği mücadeleler, ülkelerin siyasi yapısı ön plana çıkarılmış, din konusu eski tarih ders kitaplarına göre biraz daha geri planda kalmıştır.

1999 Kosova savaşından sonra dünyanın süper güçleri (BM. ABD. NATO) olarak görülen ülkelere sempati artmıştır. BM. ABD, ve NATO’nun Kosova Devleti’nin oluşumunda önemli rol oynaması, bu özel ilginin oluşmasına neden olmuştur. Bu dönemden sonra dünya vatandaşlığı ön plana çıkarılmış ve evrensel değerler esas alınmıştır. Tarih eğitiminde dünyalılık bilincine vurgu geniş yer kapsamış, dünya kimliği kazandırılmaya önem verilmiştir. Tarih eğitimi müfredatında öğrencilere dünya kimliğini kazandırmak birinci sıraya oturmuştur. Yerel kimlik ve ulusal kimlik kazandırmanın önemi, dünya kimliği kazandırmanın öneminden sonra gelmiştir.

Eski tarih ders kitaplarında “Türk Tarihi” alanına birkaç üniteye yer verilmiştir. “Türk Tarihi” veya “Ulusal Tarih”e ayrılan bölüm yeterli değildir. Bu dönemde öğrenciler, kendi ulusal tarihini, tarih kitaplarında öğrenmekten mahrum kalmışlardır. 1990-1991 yılında ulusal azınlıklara ulusal tarihlerini öğrenme hakkı verilmiş, 1995 yılında “Türk Ulusal Tarihinden Ek Dersler” (İlkokul 5. 6. 7. ve 8. sınıflar için) kitabı alandaki yetersizliği kısmen kapatmıştır.

Kosova’da ilköğretimde tarih eğitimi kapsamında “Türk Tarihi” alanına ayrılan yer “Dünya ve Avrupa Tarihi” alanından sonra gelmektedir. Eski tarih ders kitaplarına göre yeni tarih ders kitaplarında “Türk Tarihi”ne ayrılan yer çok daha kaliteli ve kapsamlıdır. Tarih ders kitaplarında özellikle Türkiye Cumhuriyeti tarihine yer verilmesi, Türkiye’yi anavatan olarak gören Kosova Türkleri için büyük önem arz etmektedir. “Ulusal Tarih”te kültür, sanat, edebiyat alanlarına yer verilse de siyasi tarih ön planda tutulmuştur. Bu alanda kazandırılmak istenen ulusal kimliğin genel

olarak amacına ulaştığını düşünsek de, kültür, sanat v.d. konularda bazı eksiklikler olduğunu da söyleyebiliriz. Çünkü bu konulara çok kısa bilgilerle yer verildiğini görmekteyiz. Örneğin “Ulusal Tarih”te bir dönem anlatırken o dönemin sanatı genel hatlarıyla anlatılmıştır. Fakat sanat dalları hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Eski tarih ders kitaplarında “Kosova Tarihi” alanına neredeyse hiç yer verilmemiş, “Kosova Tarihi” Yugoslavya Tarihi kapsamında incelenmiştir. Kosovalı öğrencilere, özel olarak Kosova tarihinin öğretilmemesi, öğrencilerin Kosovalı kimliğini kazanmamalarını sağlamıştır. Kosova tarihi yerine Yugoslavya tarihinin öğretilmesi, öğrencilerin Yugoslavyalı kimliğini kazanmalarında ön ayak olmuştur. Eski tarih kitaplarında tekkültürlü paradigma benimsenmiş, Yugoslavya’da yaşayan bütün toplumlar tek bir kültür altında değerlendirmeye alınmıştır.

“Arnavut Tarihi” alanında, eski tarih ders kitaplarına baktığımızda, ünite olarak bu alana yer verilmediğini fakat ünite içindeki konularda yer verildiğini görmekteyiz. Yeni tarih ders kitaplarında ise ünite olarak bu tarih alanına yer verilmiştir. Hem eski hem de yeni tarih ders kitaplarında oldukça fazla benzer konular işlenmiştir. Hem eski hem de yeni kitaplarda siyasi tarihe önem verilmiş, kültür ve sanat tarihi geri planda kalmıştır.

Eski tarih ders kitaplarında “Balkan Tarihi” alanında Osmanlı’yı aşağılayıcı ifadeler kullanılmıştır ki bu ifadeler diğer tarih alanlarında da rastlanmıştır. Yeni tarih ders kitaplarında ise bu durum söz konusu değildir. Bu tarih alanında da her iki dönemin tarih ders kitaplarında siyasi tarihe önem verilmiştir. Fakat bu durum Balkanlarda sürekli olagelen sorunlar, kargaşalar, mücadelelerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu alanda siyasi tarihin önde tutulması yadsınmamıştır.

Yeni tarih kitaplarında Kosova’da yaşayan farklı toplumların kültürleri önemsenmiş ve ayrı ayrı değerlendirmeye alınmış, çokkültürlü tarih eğitimi paradigmasına uymaya çalışılmıştır. Kosova’da ilköğretim tarih eğitiminde “Kosova Tarihi” alanına olması gerekenden daha az yer verilmiştir. Diğer tarih alanlarına ayrılan kısımlara (özellikle “Dünya ve Avrupa Tarihi”) baktığımızda, bu alana ayrılan kısmın yeterli olmadığı kanısına varmaktayız. Bu nedenden dolayı “Kosova Tarihi” alanında kazandırılmak istenen Kosovalı kimliği amaçlarına ulaşma konusunda sorunlu görülmektedir.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

İlköğretimde tarih ders kitaplarında yer alan tarih alanları öğrencilere, ulusal, yerel, bölgesel ve dünya kimliği kazandırma işlevini görmektedir. Tarih ders kitaplarındaki tarih alanları sayesinde öğrenciler; ulusal, yerel, bölgesel ve dünya tarihi hakkında bilgi sahibi olacak, onları tanıyacak, aralarındaki ayrımı bilecek ve onlara saygı ve hoşgörü içerisinde bakabilmeyi öğreneceklerdir. Tarih ders kitaplarındaki tarih alanlarıyla, öğrencilerin hedeflenen kimliğe sahip olmaları sağlanmaktadır.

Çokkültürlü bir yapıya sahip olan Kosova'da, çokkültürlü eğitim paradigması uygulanmaktadır. Geçmişten günümüze çokkültürlü eğitim yapısına sahip olan Kosova'da eğitim sisteminde günümüzde Arnavutça, Türkçe ve Boşnakça olmak üzere üç dilde eğitim yapılmaktadır. Kosova'da yaşayan toplumların kendi dillerinde eğitim görme hakkına sahip olmaları onların kendi dillerini, geleneklerini, kültürlerini korumalarını ve geliştirmelerini sağlamaktadır. Fakat Kosova nüfusunun çoğunluğunun Arnavutlardan oluşması, Türk ve Boşnakların azınlık durumunda olması, gelecekte Kosova'da Türkçe ve Boşnakça dillerinde eğitim verilmesinin sona erdirilmesine neden olabilir. Kosova'nın Türkçe eğitim veren birçok kentinde günümüzde talep olmadığından dolayı Türkçe sınıfların açılmaması bunun en açık delilidir. Dolayısıyla Kosova'da azınlık konumunda olan öğrenciler yüksek öğrenimlerine devam etmeli, kendilerini her anlamda geliştirmeli, toplumlarına faydalı bireyler olmak için çalışmalıdırlar.

Bu araştırmada, Kosova'da Türkçe ilköğretim okulları kapsamında verilen tarih eğitiminin değerlendirilmesi yapılmıştır. Türkçe ilköğretim okulları kapsamında eski tarih ders kitapları ile yeni tarih ders kitaplarındaki konular karşılaştırılmıştır. Kosova'da Türkçe ilköğretim tarih eğitimi müfredatı "Dünya ve Avrupa Tarihi", "Türk Tarihi", "Kosova Tarihi", "Arnavut Tarihi", "Balkan Tarihi", "Yineleme, Gezi v.d." tarih alanlarından oluşmaktadır. Bu araştırmada, "Dünya ve Avrupa Tarihi", "Türk Tarihi" "Kosova Tarihi", "Arnavut Tarihi" ve "Balkan Tarihi" incelenmiştir. Bu araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar ve yapılması uygun görülen öneriler şu şekildedir:



- Kosova’da Türkçe ilköğretim okullarında verilen tarih eğitiminde en geniş tarih alanını “Dünya ve Avrupa Tarihi” alanı oluşturmaktadır. “Dünya ve Avrupa Tarihi” alanında yapılan incelemelerde elde edilen sonuçlara göre ilköğretimde tarih eğitiminin birinci amacının dünya ve Avrupa vatandaşı yetiştirmek olduğu ortaya çıkmıştır. Eski tarih eğitimi ders müfredatında öğrencilere, Yugoslavyalı kimliği kazandırılmak istenirken, yeni tarih eğitimi ders müfredatında dünya ve Avrupalı kimliği kazandırmak amacı belirgindir. Öğrencilere dünya ve Avrupa kimliği kazandırılmasının ön planda tutulması, 1999 Kosova savaşı ve bu savaşın ardından Kosova’nın devlet olma sürecinde dış ülkelerin, özellikle dünyadaki önemli güçlerin Kosova’ya birçok alanda yardıma bulunması ve Kosova’yı desteklemesinden kaynaklanmaktadır. 1999 Kosova savaşından sonra dünya ve Avrupalı kimliği kazandırılması amacıyla tarih ders kitaplarında evrensel değerler esas alınmıştır. Fakat ilköğretimde tarih eğitimini alan öğrenciler için bu durumun ne kadar doğru olduğu tartışılması gereken bir konudur. Öğrencinin, evrensel değerler hakkında bilgi sahibi olması, bu değerleri tanıması tabii ki onun yararınadır, fakat evrensel değerlerden önce, yaşadığı yerin yerel değerlerini ve kendi ulusunun değerlerini bilmesi ön planda tutulmalıdır. “Dünya ve Avrupa Tarihi” konularının sınıflara göre dağılımına baktığımızda 5. sınıfta bu alana kısıtlı bir yer ayrılmışken, üst sınıflarda dengeli bir şekilde yoğunlaştığı görülmektedir.
- İncelemeye aldığımız bir diğer tarih alanı “Türk Tarihi”dir ki bu alanın öğretilmesi Kosova Türklerinin, kendi uluslarının başlangıçtan günümüze kadar tarihini ve anavatan olarak görülen Türkiye tarihini öğrenmeleri açısından büyük önem arz etmektedir. Yaptığımız araştırmanın sonuçlarına göre, eski tarih ders kitaplarında bu alana yeterince yer verilmediği, yeni tarih ders kitaplarında ise “Dünya ve Avrupa Tarihi” alanından sonra ikinci planda tutulduğu ortaya çıkmıştır. Yeni tarih ders kitaplarında “Türk Tarihi” konuları işlenirken siyasi tarih ön planda tutulmuştur. “Ulusal Tarih”te kültür, sanat, edebiyat v.d. alanlara yer verilse de tarih ders kitaplarında bu alanlara ayrılan yer yeterli görülmemiştir. Ders kitaplarında “Türk Tarihi” alanı işlenirken Türklerin kültürü, sanatı, edebiyatı gibi konulara daha fazla değinilmesi gerekmektedir.
- Kosova’da Türkçe ilköğretim okullarında incelemeye aldığımız tarih eğitiminin bir diğer alanı “Kosova Tarihi”dir. Tarih eğitimi içerisinde bu alana az yer verilmiştir. Eski tarih ders kitaplarında “Kosova Tarihi” Yugoslavya Tarihi içerisinde incelenmiş, hatta Kosova kelimesi neredeyse hiç

kullanılmamıştır. Bu durum eski tarih ders kitaplarında tekkültürlü paradigmanın benimsendiğini göstermiştir. Yeni tarih ders kitaplarında ise Kosova’da yaşayan farklı topluluklar da değerlendirmeye alınmış ve onların kültürlerine önem verilmiş, dolayısıyla çokkültürlü paradigma benimsenmiştir. Diğer iki alana göre, bu alana daha az yer verilmesi, amaçlarına ulaşma bakımından (Kosovalı kimliğinin kazandırılması) sorun yaratacağı düşüncesine neden olmuştur. Kosova’da Türkçe ilköğretim okulları kapsamında verilen tarih eğitiminde öğrencilere Kosovalı kimliğini kazandırmak için bu alana daha fazla yer verilmesi gerektiği kanısındayız.

- Kosova’da Türkçe ilköğretimde tarih eğitiminde “Arnavut Tarihi” alanını incelediğimizde bu alana yeterince yer verildiğini görmekteyiz. Eski tarih ders kitaplarında bu alana belirli konularda yer verilirken, yeni tarih ders kitaplarında birçok ünite bu alana ayrılmıştır. “Arnavut Tarihi” alanında eski ve yeni tarih ders kitaplarında benzer konular görülmüş ve aynı zamanda her iki dönemde de siyasi tarihe önem verilmiştir. Türkçe eğitim veren okullarda “Arnavut Tarihi” alanına yer verilmesi, Kosova’da nüfusun çoğunluğunun Arnavutlardan oluşmasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda Kosova Müfredat Çerçevesinde yer alan yerel ve bölgesel tarihin öğretilmesiyle bağlantılıdır. “Arnavut Tarihi” alanı, hem yerel tarih hem de bölgesel tarih içerisine girmektedir.
- İncelemeye aldığımız son tarih alanı da “Balkan Tarihi”dir ki genel tarih eğitimi içerisinde bu tarih alanına en az yer ayrılmıştır. Bu alanda da, hem eski hem de yeni tarih ders kitaplarında siyasi tarihin ön planda olduğu görülmüştür. Balkanların tabiri caizse kaynayan bir kazan olması, tarih ders kitaplarında siyasi tarihin ön planda tutulmasına neden olarak görülmüştür. Türkçe eğitimin yapıldığı okullarda “Balkan Tarihi” alanına yer verilmesi, Kosova Müfredat Çerçevesinde yer alan bölgesel tarihin öğretilmesiyle alakalıdır. Türkçe eğitim veren okullarda “Balkan Tarihi”nin öğretilmesi, bölgesel tarihin öğretilmesine hizmet etmektedir.
- Sonuç olarak, Kosova’da Türkçe ilköğretim okullarında tarih eğitiminde “Dünya ve Avrupa Tarihi” alanının amaçlarına ulaşmak bakımından başarılı olduğu; “Türk Tarihi” alanının amaçlarına ulaşmak bakımından genel olarak başarılı olduğu fakat yine de bazı eksiklikler olduğu; “Kosova Tarihi” alanının amaçlarına ulaşmak bakımından sorunlu olacağı; “Arnavut Tarihi” alanının yeterli olduğu ancak belirli eksiklikleri olduğu; “Balkan Tarihi” alanının da yeterli olduğu ortaya çıkmıştır. İlköğretimde okutulmaya başlanan tarih dersleriyle her öğrenci, öncelikle kendi ulusunun ve yaşadığı yerin yani yerel

ulusun tarihini öğrenmeye, ardından da diğer ulusların tarihini yani dünya tarihini öğrenmeye ilgi göstereceği düşüncesindeyiz.

- Kosova'da 1991-2011 yılları döneminde kullanılan hem eski, hem de yeni tarih ders kitaplarının büyük kısmını aynı kişinin hazırlamış olmasına rağmen farklılıklar görülmüştür. Eski tarih ders kitaplarında Türkler ve Osmanlılar için olumsuz ifadelerle rastlanmıştır. Bu durum, eski tarih ders kitaplarının kullanıldığı dönem ve bu dönemde Kosova'nın içinde bulunduğu durumla bağdaştırılabilir. Hatta Sırp yönetiminin dayatması olarak değerlendirilebilir. Aynı kişinin hazırlamış olduğu, günümüzde kullanılan tarih ders kitaplarında ise Türkler ve Osmanlılar için olumsuz herhangi bir ifadeye rastlanılmamış, aksine Türkler ve Osmanlılar birçok konuda yüceltilmiştir.
- Sofuoğlu'nun (2006) "*Kosova'da Tarih Anlayışları*" çalışmasının bulguları ile bu çalışmanın bulguları arasında benzerlikler görülmektedir. Eski tarih ders kitaplarındaki tarih alanlarında Osmanlılar, Türkler, hak yiyen, acımasız, zalim bir toplum olarak tanıtılmıştır. Sofuoğlu'nun çalışmasında incelenen kaynaklarda da aynı bulgulara rastlanmıştır. Yeni tarih kitaplarında olumsuz ifadeler bulunmazken, eski tarih ders kitaplarından kalan ve bilimsel bir niteliğe sahip olmayan kaynaklardaki olumsuz ifadelerin izlerini silebilmek için yeni gerçekçi bir tarih anlayışıyla yazılan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Sofuoğlu'nun çalışmasının sonuçlarında da bilimsel nitelikte çalışmalara ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Bunun için Osmanlı arşivlerinin incelenmesi büyük önem taşımaktadır.
- Kosova'da tarih eğitimi üzerine yapılan bilimsel çalışmalar yok denecek durumdadır. Tarih eğitimi üzerine araştırma yapmak isteyenler için bu durum büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu alanda güvenilir, tarafsız, yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Tarih eğitimi üzerine yapılan bilimsel çalışmalar desteklenmelidir, çünkü yapılan her çalışma yeni çalışmaların oluşmasına da ışık tutacaktır.
- Tarih ders kitaplarında bir tarih alanında kazandırılmak istenen değer ve tutumlar diğer tarih alanlarında kazandırılmak istenen değer ve tutumlarla uyumludur. Her tarih alanında kazandırılmak istenen değer ve tutumlarda: değişik tarihi dönemlerde insanlığın kazandığı medeni değerleri önemseme; kültürel, dini, etnik, cinsel farklılıklara hoşgörü ve saygıyla yaklaşma; tarihi dönemlerden miras kalan kültürel değerleri koruma gibi ibarelere yer verildiği görülmektedir.
- Kosova'da tarih eğitimiyle kazandırılmak istenen değerlerin kuşkusuz yeni bir devlet olan Kosova'da barış ve huzurun sağlanmasında katkısı olmalıdır.

Çokkültürlü bir yapıya sahip olan Kosova'da, tarih eğitimi plan ve programına baktığımızda da öğrencilere kazandırılmak istenen değerlerde, özellikle <<kültürel, dini, etnik farklılıklara hoşgörü ve saygıyla bakabilme>> ifadelerinde bunu görmekteyiz. Dolayısıyla Kosova'da barış ve huzurun korunmasında tarih eğitiminde verilen bilgilerin büyük katkısı olabilir.

## KAYNAKÇA

- AGİT. (2006). “Kosova’da Milli Azınlıkların Korunması Üzerinde Çerçeve-Sözleşmenin Danışma Kurulu”. Prizren/Kosova: Yayınlanmamış belge.
- AGİT. (2009). “Topluluklar Haklarına Dair Değerlendirme Raporu”. Prizren/Kosova: Yayınlanmamış belge.
- AGİT. (2010). “Topluluklar Haklarını Değerlendirme Raporu”. Prizren/Kosova: Yayınlanmamış belge.
- Akgün, Ergün. (1996). *Milliyetçilik ve Tarih Öğretimindeki Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Akman, Halil. (2006). *Paylaşılamayan Balkanlar*. İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.
- Alpay, Şahin. (2008). “Çokkültürcülük Tartışması”. <http://makale.turkcebilgi.com/koseyazisi-95680-sahin-alpay-cokkulturculuk-tartismasi.html> adresinden 24 Kasım 2011 tarihinde alınmıştır.
- Ayhan, Halis. (2005). *Kendi Kaderini Tayin Ve Kosova*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Ayhan, Halis. (2010). “Arnavut ve Sırp Savları Bağlamında Kosova’nın Sahipliği Sorunu”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 23, s.75.
- Bache, Ian. ve Taylor, Andrew. (2003). “The Politics of Policity Resistance: Reconstructing Higher Education in Kosovo”. *Cambridge University Press, Jnl Publ. Pol.*, 23, 3, s. 287-288. <http://eprints.whiterose.ac.uk/1572/1/bachei1.pdf> adresinden 7 Ocak 2012 tarihinde alınmıştır.
- Baş, Selma. (2006). *Çok Kültürlü Bir Toplumda (Kanada) Orta Öğretim Kurumlarında Din Eğitimi: Quebec Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çakar, Mehmet. (2008). *Ankara’ya Yerleşen Kosova-Prizren Göçmenlerinin İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Kullanımları: Örnek Olay Çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demircioğlu, İsmail H. (2007). *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Demircioğlu, İsmail H. ve Tokdemir, Muhammet A. (2008). "Değerlerin Oluşturulma S¼recinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik". *Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 15*.
- Derviş, Fetnan. (2010). *İlköğretim 5. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Priştine: Libri Shkollor Yayıncılık.
- Doytcheva, Milena. (2009). *Çokk¼lt¼rl¼l¼k*. (Çev. T. A. Onmuş). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dursun, Dilek. (2002). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve D¼ř¼nce Gelişimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı. (2003). *Öğretim Plan ve Programı 6*. Priştine: Libri Shkollor Yayıncılık.
- Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı. (2004). *Öğretim Plan ve Programı 7*. Priştine: Libri Shkollor Yayıncılık.
- Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı. (2005). *Öğretim Plan ve Programı 8*. Priştine: Libri Shkollor Yayıncılık.
- Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı. (2006). *Öğretim Plan ve Programı 5*. Priştine: Libri Shkollor Yayıncılık.
- Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı. (2006). *Öğretim Plan ve Programı 9*. Priştine: Libri Shkollor Yayıncılık.
- Erg¼l, H¼seyin F. (2009). "Kosova'da T¼rkçe Eğitim ve Sınıf Öğretmeni Yetiştirme İhtiyacı". *Dicle Üniversitesi Ziya G¼kalp Fak¼ltesi Dergisi, Sayı: 13, s. 39-40*. [http://www.dicle.edu.tr/suryayin/zgegitimder/tam\\_metinler/13pdf/13\\_04\\_Ergul.pdf](http://www.dicle.edu.tr/suryayin/zgegitimder/tam_metinler/13pdf/13_04_Ergul.pdf) adresinden 31 Ekim 2011 tarihinde alınmıştır.
- G¼çl¼t¼rk, Taner. (2010). "Kosova'da T¼rkçe Eğitim ve Basın-Yayın Etkinlikleri". *BAL-TAM T¼rkl¼k Bilgisi Dergisi. Yıl: 6, Sayı: 12, 237*.
- Habermas, J¼rgen. (2002). "*Öteki*" Olmak "*Ötekiyle Yaşamak*", (Çev. İlnur Aka). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hafız, Nimetullah. (2006). "Kosova'da T¼rkçenin Öğretimi". *BAL-TAM T¼rkl¼k Bilgisi Dergisi. Yıl: 2, Sayı: 5, 132*.
- İğciler, Ahmet S. (2004). *Prizren'de Yok Olan Osmanlı İzleri*. Prizren: Kosova T¼rk Araştırmacılar Derneği Yayınları.
- İsen, Mustafa. (2005). *Balkanlar'da Osmanlı Mirası Gezi Rehberi*. İstanbul: A Turizm Yayınları.
- Kadriaj, Shqipran. (2008). *Kosova Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstit¼s¼, Ankara.
- Karatay, Osman. (1998). *Kosova, Kanlı Ova*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karpat, Can. (2011). "*Balkanların En Kritik B¼lgesinde Yaşayanlar: Kosovalı T¼rkler*". [http://www.balkanincileri.gen.tr/index.php?option=com\\_content&vie](http://www.balkanincileri.gen.tr/index.php?option=com_content&vie)

w=article&id=133:kosovaturk&catid=45:yazi&Itemid=67 31 Ekim 2011 tarihinde alınmıştır.

- Kıcır, K. ve Aksoy, M. (2004). *Kültürel Kimliğin Oluşumunda Tarih Bilinci ve Tarih Öğretimi*. XII. Eğitim Bilimleri Kongresinde Sunuldu, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Koro, Bedrettin ve Muzbeg, İskender. (1987a). *İlköğretim 6. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Priştine: Okul Kitapları ve Araçları Kurumu.
- Koro, Bedrettin ve Muzbeg, İskender. (1987b). *İlköğretim 7. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Priştine: Okul Kitapları ve Araçları Kurumu.
- Koro, Bedrettin. (1995). "Türk Ulusal Tarihinden Ek Dersler" (İlkokulların V. VI. VII. ve VIII. Sınıfları İçin). Belgrad: Ders Kitapları ve Araçları Kurumu.
- Koro, Bedrettin. (1999). "Kosova'da Türkçe Eğitimin Gelişimi". *Sofra Dergisi*. Yıl: 1, Sayı: 4, 22.
- Koro, Bedrettin. (2005a). *İlköğretim 6. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Priştine: Libri Shkollor Yayıncılık.
- Koro, Bedrettin. (2005b). *İlköğretim 7. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Priştine: Libri Shkollor Yayıncılık.
- Koro, Bedrettin. (2007). *İlköğretim 8. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Priştine: Libri Shkollor Yayıncılık.
- Koro, Bedrettin. (2008). *İlköğretim 9. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. Priştine: Libri Shkollor Yayıncılık.
- Koro, Bedrettin. (2011). *Kosova Türkçe Eğitiminde Gelişmeler*. Prizren: Kosova Türk Öğretmenler Derneği Yayınları.
- Kosova, Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı. (2001). "Yeni Kosova Müfredat Çerçevesi". Priştine.
- Kosova'nın Nüfusu, <http://www.kosovahaber.net/?page=2%2c12%2c14856> adresinden 21 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır
- Kunt, Veysel. (2010). *Savaş Ortamında Suçların Sosyal ve Antropolojik Açından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kymlicka, Will. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık*. (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Malcolm, Noel. (1999). *Kosova, Balkanları Anlamak İçin*. (Çev. A. Özden). İstanbul: Sabah Yayınları.
- Mehmet, Mustafa. (2007). "Türk Kültürü Tarihinde Balkanların Yeri". *BAL-TAM Türklük Bilgisi Dergisi*. Yıl: 3. Sayı: 7, s.1.

- Önen, Ahmet Meriç. (2006). *Kosova'nın Nihai Statüsü: Tarihi Süreç ve Günümüzdeki Gelişmelerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özhan, İmran. (2006). *Farklılaşmanın Özel Görünümleri Olarak Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özyurt, Cevat. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*. İstanbul: Açılımkitap Yayınları.
- Parekh, Bhikhu. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*. (Çev. Bilge Tanrısever). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Pupovci, D.- Hyseni, H. – Salihaj, J. (2001). "Education in Kosova 2000-2001". (2000-2001'de Kosova'da Eğitim). Prishtina: Kosova Education Center.
- Pupovci, Dukagjin. (2002). "Teacher System in Kosovo". *Metodika*. Vol. 3, Sayı: 5, s. 126-128. [http://www.see-educoop.net/education\\_in/pdf/changes-eu-teachers-08-oth-enl-t05.pdf](http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/changes-eu-teachers-08-oth-enl-t05.pdf) adresinden 8 Ocak 2012 tarihinde alınmıştır.
- Rakiç, Lazar. (1995). *İlköğretim 5. Sınıf Tarih Ders Kitabı*. (Çev. Altay Suroy). Belgrad: Ders Kitapları ve Araçları Yayınlama Kurumu.
- Safçı, Nazan ve Koro, Bedrettin. (2008). *Kosova'da Türkçe Eğitimde Öğretmen Kadrosu*. Prizren: Kosova Türk Öğretmenler Derneği Yayınları.
- Sipahioğlu, Bahtiyar. (2009). *Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova*. Prizren: Bay Yayınları.
- Sofuoğlu, Ebubekir. (18-21 Eylül 2006). "Kosova'da Tarih Anlayışları". SSCB Sonrası Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Değişim, Uluslar Arası Kongre. Kocaeli-Türkiye, s. 247-258.
- Suroy, Altay. (2005). *Kosova Türk Toplumunun ve Üyelerinin Hakları*. Prizren: Özel Yayın.
- Suroy, Altay. (2011). "Kosova'da Nüfus Sayımı Tarihçesi". <http://www.kosovahaber.net/?page=2,97,5390> adresinden 9 Kasım 2011 tarihinde alınmıştır.
- Tacoğlu, Tuğça Poyraz. (2008). "Bağımsızlık Öncesi Süreçte Kosova'daki Türk Topluluğunun İncelenmesi". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı: 25, s.245.
- Taşdemir, Fatma ve Yürür, Pınar. (1999). "Kosova Sorunu: Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme". *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı: 3, s.135-136.
- Tok, Nafiz. (2003). *Kültür, Kimlik ve Siyaset*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tokmak, Elif. (2010). *Yugoslavya'nın Dağılıma Sürecinde Kosova Sorunu ve Kosova Basını*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.



- Topsakal, Cem ve Koro, Bedrettin. (2007). *Kosova'da Yaşayan Türkçe Eğitim*. Prizren: Bay Yayınları.
- Topsakal, Cem. (2006). "Kosova Türk Toplumunu İçin Öğretmen Yetiştirme". *BAL-TAM Türklük Bilgisi Dergisi*. Yıl: 2, Sayı: 5, 143.
- Turan, Refik. (2009). *Azerbaycan'da İlk ve Ortaöğretimde Tarih Öğretimi ve Tarih Ders Kitapları (Sovyet Döneminden Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyetine)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Tüysüzoğlu, Göktürk. (2008). *Kosova'nın Bağımsızlığı ve Dünya Politikasına Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Van der Ven, Johannes A. (2006). Eğitimde Çokkültürlülük: Tanınma Siyaseti. Kaymakçan, Recep. (Editör). *Çokkültürlülük, Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, s.63.
- Vırmıça, Raif. (1999). *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri I*. Ankara: TC. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Vırmıça, Raif. (2009). *Kosova'da Fatih Devri Eserleri*. Prizren: Kosova Türk Araştırmacılar Derneği Yayınları.
- Yazıcı, İnci. (2009). *Türk ve Kanada Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yörükoğlu, İhsan. (1999). "Kosova; Neden Kanlı Ova?" *Altınoluk Dergisi*: Sayı: 159. <http://www.enfal.de/kos.htm> adresinden 17 Kasım 2011 tarihinde alınmıştır.
- Zengin, Mevsim ve Topsakal, Cem. (2008). "Kosova Eğitim Sistemi ve Türkiye Eğitim Sistemi ile Karşılaştırılması". *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 18, s. 108. [http://www.karam.org.tr/Makaleler/1633430816\\_zengin.pdf](http://www.karam.org.tr/Makaleler/1633430816_zengin.pdf) adresinden 3 Kasım 2011 tarihinde alınmıştır.

## ÖZGEÇMİŞ

7 Mart 1988 yılında Kosova'nın Prizren kentinde doğdu. İlköğretimini 2003 yılında Mati Logoretsi İlköğretim okulunda ve orta öğrenimini 2006 yılında Con Buzuku lisesinin Fen Bilimleri bölümünde Prizren'de tamamladı. 2006 yılında Priştine Üniversitesi Prizren Eğitim Fakültesi Türkçe Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nde başladığı lisans eğitimini 2010 yılında tamamladı. Aynı yıl Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı'nda yüksek lisans yapmaya hak kazandı. Haziran 2012'de Kosova Türk Temsil Heyet Başkanlığı Sivil Asker İşbirliği Gençlik Merkezi'nde idari hizmetli olarak çalışmaya başladı.